

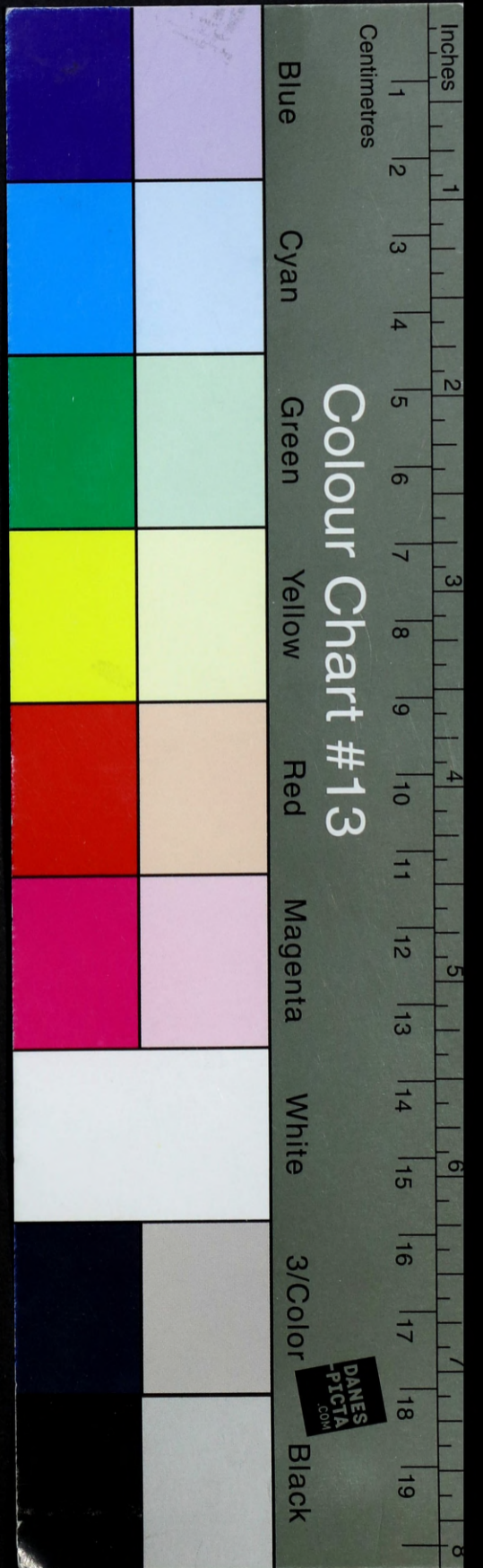

**SYSTEM POJĘĆ
sztuki operacyjnej
i taktyki wojsk lądowych**

63444

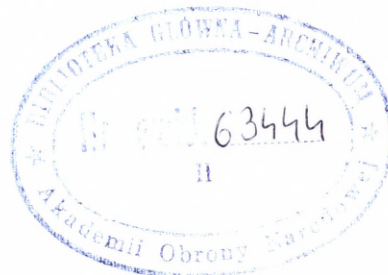
AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

SYSTEM POJĘĆ
sztuki operacyjnej
i taktyki wojsk lądowych

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

**SYSTEM POJĘĆ
sztuki operacyjnej
i taktyki wojsk lądowych**

Materiały z konferencji naukowej pod redakcją:

Jana POSOBCA

WARSZAWA 2007

Recenzenci

prof. dr hab. Michał HUZARSKI

prof. dr hab. Waldemar KACZMAREK

Kierownictwo naukowe

plk dr hab. Witold LIDWA

Rada programowa

pplk dr Jan POSOBIEC

plk dr Andrzej CZUPRYŃSKI

pplk dr Andrzej POLAK

Sekretarz organizacyjny

mjr dypl. Wojciech SZCZUROWSKI

Projekt okładki

Genowefa MAJCHROWSKA

Adiustacja

Teresa PIĄTEK

Redakcja techniczna

Beata KLAROWSKA

Korekta

Małgorzata SĘKTAS

Materiały z konferencji naukowej zawierają indywidualne poglądy autorów

© Copyright by Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2007.

ISBN 978-83-89423-94-8

Sygn. AON 5808/07

Skład, druk i oprawa: Akademia Obrony Narodowej – Wydział Wydawniczy
00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103, tel. 681-40-55, tel./faks 681-37-52
Zam. nr 1129/2006

SPIS TREŚCI

ppłk dr Jan POSOBIEC Wprowadzenie	7
<i>Cele i problemy konferencji</i>	8

SESJA I DZIAŁANIA OPERACYJNE

ppłk dr Andrzej POLAK <i>Współczesna operacja i jej przyszły wymiar</i>	13
płk dr Andrzej CZUPRYŃSKI <i>Współczesna sztuka operacyjna i jej system pojęć</i>	28

SESJA II DZIAŁANIA TAKTYCZNE

ppłk dr Jan POSOBIEC <i>Taktyka we współczesnej sztuce wojennej</i>	59
ppłk dr Grzegorz SOBOLEWSKI <i>Taktyka a działania taktyczne</i>	68
ppłk dr Ryszard CHROBAK <i>Współczesne ujęcie struktury taktyki</i>	79
ppłk dr Marek STRZODA <i>Uwarunkowania tworzenia terminologii sztuki operacyjnej i taktyki</i>	88
ppłk dr Jan POSOBIEC Zakończenie	95

pptk dr Jan POSOBIEC

Zakład Taktyki Wojsk Lądowych

WPROWADZENIE

Zmiany dokonujące się niemal we wszystkich dziedzinach życia nie omijają także problematyki sztuki wojennej, w tym szczególnie sztuki operacyjnej i taktyki jako jej składowych. Przez szereg lat nagromadziło się wiele kontrowersji wokół podstawowych terminów, struktury i charakteru zjawisk zachodzących w obecnych uwarunkowaniach w sztuce operacyjnej i taktyce. Wspomniane kontrowersje są, naszym zdaniem, wynikiem różnego podejścia do ustalania kryteriów, według których dokonuje się ich typologii, oraz różnej interpretacji niektórych złożonych zjawisk współczesnego pola walki. Nowe czynniki, które dodatkowo rozszerzyły obszar odpowiedzialności poszczególnych poziomów sztuki wojennej dodatkowo, implikują potrzebę przeprowadzenia wnikliwych analiz i ocen. Problemy te wymagają uregulowania tak istotnego dla nauki fragmentu wiedzy operacyjno-taktycznej w kontekście potrzeby ujednoczenia poglądów przyjętych w państwach sojusznicych z dorobkiem polskiej myśli wojskowej. Występujące obecnie sprzeczności w teorii sztuki operacyjnej i taktyki znacznie utrudniają przygotowanie materiałów o charakterze doktrynalnym, komplikują także możliwość określenia systemu wiedzy niezbędnego kadrze oficerskiej w jednostkach wojskowych.

Współczesne uwarunkowania wskazują, iż charakter użycia wojsk lądowych oraz czynniki determinujące ich działanie posiadają szerszy kontekst. Również zadania, jakie wykonują wojska lądowe, coraz częściej i szerzej sięgają poza działania tożsame metodom walki zbrojnej.

Istnieje zatem potrzeba ujednoczenia poglądów w tej istotnej dla nauki i praktyki wojskowej kwestii w oparciu o niepodważalne zasady podziału logicznego. Podział ten uwzględniać powinien rozwój techniki, zmiany doktrynalne i zmiany zachodzące w środowisku walki. Nie wyklucza to jednak konieczności kierowania się regułami logiki formalnej.

Jednocześnie zapoczątkowane w sztuce operacyjnej kierunki zmian skutkują potrzebą przeprowadzenia adekwatnych analiz i ocen oraz stają się płaszczyzną do kontynuacji i uaktualnienia niektórych treści taktyki. Spójne postrzeganie zjawisk zachodzących na każdym poziomie sztuki wojennej stanowi bowiem jej podstawowy kanon.

Cele i problemy konferencji

Spotkania naukowe, zorganizowane w minionym roku, w Katedrze Sztuki Operacyjnej i Taktyki Wojsk Lądowych, poświęcone zagadnieniom terminologii sztuki operacyjnej i taktyki dostarczyły wielu cennych opinii, które posłużyły organizatorom do sprecyzowania koncepcji ich struktury. Sztuka wojenna jak każda dziedzina naukowa posiada swój przedmiot badań, metodologię ich prowadzenia oraz język pojęć. Przedmiotem badań sztuki wojennej są możliwości, sposoby oraz uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne przygotowania i uczestnictwa sił zbrojnych w kształtowaniu, bezpieczeństwa. Można ją zatem zdefiniować jako **dziedzinę wiedzy i umiejętności praktycznego użycia sił zbrojnych do kształtowania bezpieczeństwa narzędziami walki zbrojnej oraz metodami odpowiednimi do osiągnięcia celów. Jej przedmiotem zainteresowania jest prognozowanie i planowanie rozwoju sił zbrojnych oraz użycie ich w okresie pokoju, kryzysu i wojny.** Z jednej strony sztuka wojenna, ze względu na historyczne uwarunkowania, zajmuje się teorią i praktyką użycia sił zbrojnych w wojnie metodami walki zbrojnej. Z drugiej zaś strony jej współczesny przedmiot zainteresowania wskazuje na sferę używania sił zbrojnych bez wymiaru walki zbrojnej. Natomiast jako dziedzina wiedzy rozwija i precyzuje aparat pojęciowy. W zakresie metodologii badań sztuka wojenna dotyczy metod badań przedmiotu zainteresowania. Z powyższego wynika, że przedmiotem zainteresowania sztuki wojennej jest nie tylko walka zbrojna, ale również użycie sił zbrojnych innymi metodami. Stąd zasadne jest, by sztuki wojennej nie ograniczać tylko do teorii i praktyki użycia sił zbrojnych w wojnie, ale uwzględniać we wszystkich okresach funkcjonowania państwa. Siły zbrojne są bowiem używane do kształtowania bezpieczeństwa państwa w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

Podział sztuki wojennej jako dziedziny wiedzy na: strategię wojskową, sztukę operacyjną i taktykę wydaje się zasadny. Natomiast jako dziedzina umiejętności i praktycznego działania sztuka wojenna postrzegana jest na poziomie strategicznym, operacyjnym i taktycznym przez pryzmat celu i spełnianych funkcji w systemie obronnym państwa.

Sztuka operacyjna postrzegana jest jako **dyscyplina naukowa, której przedmiotem zainteresowania jest teoria i praktyka planowania i używania sił zadaniowych w operacji. Jej głównym przedmiotem badań jest operacja.** Ze względu na charakter współczesnych operacji jej wewnętrzna struktura dotyczy **podstaw sztuki operacyjnej i teorii operacji.** Taka struktura teorii sztuki operacyjnej wynika z ewolucji operacji, polegającej na zaniku jednorodnego rodzaju operacji ze względu na środowisko i rodzaj zaangażowanych sił. Podstawy sztuki operacyjnej dotyczą teorii używania sił zbrojnych. Natomiast teoria operacji zajmuje się rodzajami operacji ze względu na wspierane cele polityki państwa. Uzasadnione jest zatem wyszczególnianie operacji: **wojennych, reagowania kryzysowego oraz pokojowych.** W ujęciu doktrynalnym klasyfikacji operacji dokonuje się według kryterium zadań wynikających z Traktatu Waszyngtońskiego.

Mówi się w związku z tym o operacjach z artykułu 5 i poza artykułem 5. Czy taka klasyfikacja jest zasadna? Nie budzi wątpliwości operacja z artykułu 5, ponieważ jest to operacja, prowadzona w celu obrony suwerenności i bezpieczeństwa członka traktatu. Ale czy tylko takie funkcje mogą spełniać siły zbrojne? Siły zbrojne niezależnie od ich woli mogą być instrumentem zarówno pokojowego rozwijania współistnienia, jak i konfrontacyjnego kształtowania stosunków międzynarodowych. Można wobec tego mówić o operacjach wojennych, w których broni się suwerenności własnego państwa, członka Sojuszu lub innego kraju ze względu na porozumienia polityczne bądź może być zabrana suwerenność innym podmiotom ze względu na konfrontacyjny charakter polityki państwa.

Operacje poza artykułem 5 dotyczą zaangażowania sił zbrojnych do innych działań wynikających z braku bezpośredniego zagrożenia suwerenności. Jednocześnie wskazują na działanie tylko w ramach Sojuszu. Współczesność wskazuje, że kształtowanie bezpieczeństwa oparte jest na działaniach wielonarodowych, w których mogą występować siły Sojuszu lub jego członkowie jako indywidualne podmioty kreujące swoje cele polityczne. Stąd nie jest zasadne ograniczenie rozumienia operacji tylko do działań sojuszniczych. Należy także wyszczególnić operacje reagowania kryzysowego, w których realizowane są zadania dotyczące kształtowania bezpieczeństwa narodowego, regionalnego lub światowego. Zadaniem operacji reagowania kryzysowego w środowisku narodowym lub międzynarodowym jest niedopuszczenie do przekształcenia się sytuacji kryzysowej w wojnę lub inny konflikt. W przeciwieństwie do operacji wojennej, gdy bezpośrednio jest zagrożona własna suwerenność, w operacjach reagowania kryzysowego nie występuje bezpośrednio zagrożenie suwerenności. Nawet jeżeli dochodzi do czasowego pozbawienia danego państwa suwerenności, to nie ma to charakteru stałego. Celem operacji reagowania kryzysowego jest wspieranie zamierzeń politycznych państwa w powodowaniu zmian w jakości suwerenności innych podmiotów, które kreowały niebezpieczne zachowania. W takich operacjach reagowania kryzysowego cel osiągnąć jest metodami walki zbrojnej. W ramach szeroko rozumianych operacji reagowania kryzysowego mieszczą się działania, w których uczestniczą siły zbrojne, ale ich cel jest osiągnąć metodami innymi niż walka zbrojna. Dotyczy to użycia sił zbrojnych do działania na zagrożenia wynikające z kryzysów społecznych, klęsk żywiołowych, katastrof oraz zagrożenia życia osób znajdujących się w ekstremalnych warunkach. Ta sfera zadań bezpieczeństwa realizowana jest przez państwo, światowe i regionalne organizacje pokojowe, doraźne koalicje, polityczno-ekonomiczne oraz polityczno-militarne organizacje regionalne. **Operacja reagowania kryzysowego to narodowe, sojusznicze, wielonarodowe, wielofunkcyjne i wielowymiarowe działania przy użyciu sił zbrojnych, skierowane na usuwanie przyczyn sytuacji kryzysowych zagrażających narodowemu, regionalnemu lub światowemu bezpieczeństwu lub naruszeniu praw i bezpieczeństwa człowieka. Istotą jej jest bezpośrednio działanie na przyczynę sytuacji kryzysowej, po której neutralizacji lub usunięciu ustaje zasadność działania militarnego.**

W sztuce wojennej po drugiej wojnie światowej pojawiły się operacje pokojowe. Czy zasadne jest ich wyszczególnianie w teorii operacji? Głównym inicjatorem operacji pokojowych jest ONZ. Ich rzeczywistym celem jest pokój na warunkach prawa międzynarodowego i rozwiązywanie wszelkiego rodzaju sporów metodami pokojowymi, to znaczy bez używania przemocy zbrojnej. Rolą sił zbrojnych jest stworzenie podstaw do takiego rozwiązywania sporów politycznych. Działanie sił pokojowych wynika z mandatu opracowanego do danej sytuacji, a nie teorii różnych dotychczas operacji. W operacjach pokojowych strony konfliktu pragną zakończyć spór, ale zwykle położenie militarne jednej ze stron nie pozwala jej na kompromis. Dlatego prosi się światową organizację pokojową o interwencję sił pokojowych lub podjęcie mediacji przez jej przedstawicieli politycznych. Zasadą działania sił pokojowych lub innych przedstawicieli ONZ jest bezstronność wobec stron sporu. **Operacje pokojowe to forma organizowania i prowadzenia wielofunkcyjnych działań zmierzających do deeskalacji lub usuwania napięć politycznych i militarnych w sferze bezpieczeństwa i utrwalania zachowań pokojowych w rejonie sporu pod auspicjami światowej lub regionalnej organizacji pokojowej. Celem jest utrzymanie pokoju oraz nakłonienie stron konfliktu do przestrzegania pokojowych zachowań w rozwiązywaniu sporu.**

W operacjach, które definiowane są poprzez wspierane cele polityczne państwa, występuje konieczność osiągania ich celu głównego poprzez organizowanie osiągania celów częściowych. Wynika to z założeń zorganizowanego działania, w którym każdy cel złożony wymaga zinterpretowania go w cele lub zadania częściowe. Osiąganie celów częściowych w operacji określane jest jako działania operacyjne. O rodzaju działań w operacji decyduje jej charakter i sposób osiągania celu. Liczba i rodzaj działań w operacji powinny być precyzowane w koncepcji osiągania celu głównego. Najogólniej obejmuje ona tworzenie zgrupowania operacyjnego, przegrupowanie sił w rejon działań, osiąganie założonego celu, wyjście z działań, rozformowanie zgrupowania i odtworzenie zdolności bojowej. Z powyższego wynika, że kategorią podrzędną wobec operacji powinny być działania operacyjne, a nie odwrotnie, jak przyjmowano dotychczas. Przyjąć zatem można, że działania operacyjne to wszelkie działania zgrupowań zadaniowych podejmowane w operacji, które prowadzą do osiągnięcia jej celu. Za główny wyznacznik działań w operacji zasadnym jest przyjąć jej etapy (tworzenie sił, przegrupowanie, działanie, wyjście sił z obszaru konfliktu i przegrupowanie do MSD, odtworzenie zdolności bojowej i demobilizacji sił), ze szczególnym uwzględnieniem etapu trzeciego.

Taktyka – usytuowana na najniższym poziomie część sztuki wojennej obejmująca teorię i praktykę bezpośredniego użycia dysponowanych sił do działań mających na celu osiągnięcie założonego celu operacyjnego lub taktycznego. Takie ogólne postrzeganie taktyki zakresem swym daleko wykracza poza dotychczasowe jej rozumienie. Obowiązujące dokumenty doktrynalne jak i wydawnictwa encyklopedyczne definiują taktykę jako *część sztuki wojennej obejmującą teoretyczne i praktyczne aspekty prowadzenia walki*. Definicja powyższa ogranicza obszar roz-

ważać tylko do walki, co współcześnie wydaje się dalece niewystarczające, zwłaszcza w kontekście udziału wojsk operacjach reagowania kryzysowego zarówno na obszarze kraju, jak i poza nim. Konieczne wydaje się nie tylko ponowne zdefiniowanie taktyki i określenie jej obszaru badań, ale też zaproponowanie struktury działań taktycznych.

Sprawą dużej wagi jest także wykazanie logicznej spójności oraz powiązań klasyfikacyjnych i terminologicznych ze sztuką operacyjną wojsk lądowych oraz działaniami operacyjnymi.

Definicję taktyki spełniającą oczekiwania zawiera nowy regulamin działań wojsk lądowych. Czytamy tam, że *taktyka jest sztuką zarządzania siłami, rozwinięcia ich do walki celem osiągnięcia rozstrzygnięcia mającego wpływ na cel operacyjny z maksymalnym oszczędzaniem wysiłku.*

Przedstawiona definicja wskazuje, że przedmiotu badań taktyki nie należy zawężać tylko do walki, ale objąć nim działania taktyczne rozumiane jako wszelkie działania wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej mające na celu efektywne wykorzystanie ich możliwości bojowych. Tak pojmowany przedmiot badań ułatwi objęcie klasyfikacją działań nienoszących znamion walki, a prowadzonych przez wojska w ramach operacji innych niż operacje wojenne.

Zakładając, że działania taktyczne są praktyczną częścią operacji, w operacjach wojennych mogą być prowadzone działania zasadnicze oraz działania przygotowawcze. Działania zasadnicze to w istocie **różne rodzaje walki**, przygotowawcze to wszelkie działania poprzedzające walkę lub odtwarzające zdolność wojsk po walce.

W operacjach reagowania kryzysowego podobnie, z tym że działania zasadnicze to w zasadzie **działania mandatowe**, przygotowawcze zaś to działania umożliwiające prowadzenie działalności mandatowej.

Nie wydaje się, aby było możliwe dokonanie klasyfikacji typologicznej obejmującej jednocześnie działania wchodzące w skład operacji wojennych i innych niż wojna, przy zachowaniu zasad podziału logicznego.

Jak wcześniej wspomniano, operacje wojenne ze względu na cel ich prowadzenia można podzielić na kilka rodzajów, a za podstawowe uznać można operacje zaczepne i obronne. Wyczerpują one istotę operacji wojennych, którą jest ochrona własnej suwerenności (operacje obronne), odzyskanie suwerenności lub pozbawienie jej innego państwa (operacje zaczepne). Inne rodzaje operacji (np. opóźniające, desantowe) służyć będą w zasadzie osiągnięciu celów operacji obronnych bądź zaczepnych. Pozostając w zgodzie z zasadami podziału logicznego, w działaniach podstawowych, stanowiących treść działań taktycznych w operacjach wojennych, wyróżnić można podstawowe rodzaje walki (obrona i natarcie) oraz inne jej rodzaje (np. opóźnianie wycofanie, rajd). Taki podział wydaje się logiczny, choć nie jedyny.

Przedstawione sugestie są w znacznej mierze efektem spotkań naukowych, zorganizowanych w Katedrze Sztuki Operacyjnej i Taktyki Wojsk Lądowych, a częściowo są propozycjami nowymi, **co do których brak jest krytycznej oceny środowiska.**

Stosownie do powyższych ustaleń badawczych celami konferencji były:

1. Wymiana poglądów na temat wpływu warunków polityczno-militarnych początku XXI wieku na przeobrażenia w teorii sztuki operacyjnej i taktyki wojsk lądowych.

2. Uporządkowanie struktury sztuki operacyjnej i taktyki oraz określenie zależności i powiązań pojęciowych między nimi.

Autorzy mają nadzieję, że podjęcie dyskusji nad całym obszarem problemowym, zaledwie zasygnalizowanym w niniejszym tekście, pozwoli zebrać cenne opinie umożliwiające w dalszym etapie prac badawczych opracowanie spójnej struktury działań operacyjno-taktycznych, uwzględniającej nowe uwarunkowania i wynikające z nich zadania wojsk lądowych.

Autorzy oczekiwali, że w toku dyskusji podjęte zostaną następujące problemy:

1. Czy „operacja” jako przedmiot badań nie ogranicza obszaru badawczego sztuki operacyjnej?

2. Czy istnieje potrzeba wyróżniania operacji prowadzonych przez poszczególne rodzaje sił zbrojnych?

3. Czy pojęcie „operacje reagowania kryzysowego” wyczerpuje możliwości użycia sił zbrojnych w różnych stanach funkcjonowania państwa?

4. Czy struktura działań taktycznych powinna uwzględniać rodzaj prowadzonych operacji (np. inna w operacjach wojennych, inna w operacjach innych niż wojna)?

5. Jaka powinna być – w kontekście współczesnych uwarunkowań – struktura działań taktycznych, aby pozostawała w spójnej zależności od działań operacyjnych?

6. Czy wobec wprowadzenia pojęcia „taktyka wojsk lądowych” funkcjonować powinno pojęcie „taktyka ogólna”?

Sesja I

Działania operacyjne

pptk dr Andrzej POLAK

Zakład Sztuki Operacyjnej

WSPÓŁCZESNA OPERACJA I JEJ PRZYSZŁY WYMIAR

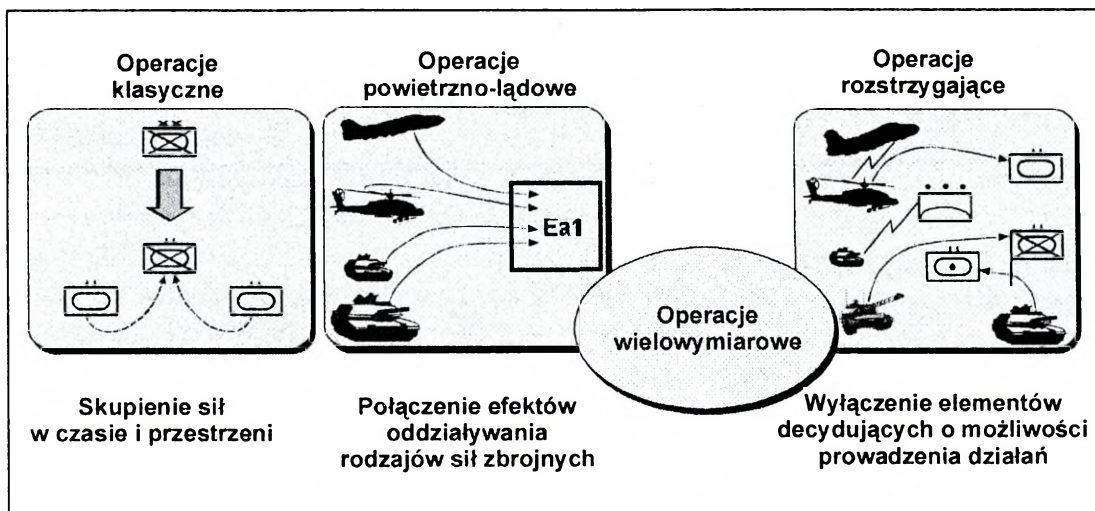
Analizując zjawisko ewolucji operacji w teorii sztuki wojennej, M. Wiatr dostrzegł w niej (ewolucji) trzy charakterystyczne etapy rozwoju. Zakładając, że początkowo w operacji chodziło o skupienie sił w czasie i przestrzeni, w celu wykonania zdecydowanego uderzenia na przeciwnika, operacje te nazwał **klasycznymi**. Były one charakterystyczne dla obu wojen światowych oraz konfliktów regionalnych aż po lata 70 i 80. XX wieku, kiedy pojawiła się koncepcja **operacji (bitwy) powietrzno-lądowej**. To wyraz odchodzenia od tradycyjnego masowania wojsk w określonym miejscu i czasie. Nie chodziło w niej tylko o wykonanie zdecydowanego uderzenia na przeciwnika, ale o połączenie efektów oddziaływania różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk¹. Ścisłe połączenie działań lądowych i powietrznych, pod jednolitym dowództwem, to istotny wyróżnik rozwijanej później teorii operacji połączonej.

Rozwój idei operacji połączonej prowadził do pojawienia się koncepcji **operacji rozstrzygającej**, w której dąży się nie tyle do fizycznego unicestwienia przeciwnika, ile do wyłączenia elementów decydujących o możliwości prowadzenia działań². Dwa ostatnie rodzaje operacji (powietrzno-lądowe i rozstrzygające) określano również jako operacje wielowymiarowe.

Potrzeba rozważenia problemów współczesnych operacji wynika z przewartościowania dotychczasowej teorii. Wnioski z analizy współczesnych konfliktów

¹ Podstawą rozwoju teorii bitwy powietrzno-lądowej była strategiczno-operacyjna koncepcja prowadzenia działań bojowych na europejskim TDW (1984), określana skrótem FOFA (*Follow-On-Forces-Attack*). Koncepcję zwalczania drugich rzutów i odwodów opracowano jako środek mający utrudnić (na wypadek agresji UW) rozwinięcie jego sił i wejście drugich rzutów strategicznych do walki. FOFA odnosiła się do całego TDW, stąd traktowano ją jako koncepcję strategiczno-operacyjną, zaś koncepcja bitwy powietrzno-lądowej była typową koncepcją operacyjną. Ujęto w niej zagadnienia użycia korpusów i ZT w operacji. Szczególny nacisk położono w niej na ścisłe połączenie działań lądowych i powietrznych.

² M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999, s. 101.

Źródło: M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, Toruń 1999, s. 100.

Rys. 1. Ewolucja koncepcji prowadzenia operacji

wskazują, że cele operacji oraz ich założenia, w odniesieniu chociażby do wojen i konfliktów zbrojnych XX wieku, uległy znacznej dezaktualizacji. Dostrzegli to organizatorzy konferencji naukowej w Akademii Obrony Narodowej (20 października 2004 r.) na temat: *Charakter współczesnych operacji*. Założeniem organizatorów było określenie nowego modelu operacji, odpowiadającego współczesnym zagrożeniom i zadaniom sił zbrojnych, modelu uwzględniającego: wymagania politycznej aktywności kraju na arenie międzynarodowej; możliwości użycia sił zbrojnych w odniesieniu do różnych celów i metod działania, odpowiednio do zagrożeń i możliwości nowoczesnych środków walki oraz zróżnicowanego środowiska prowadzenia walki; minimalizację strat po obu stronach konfliktu, z przewartościowaniem klasycznego celu działań, czyli zniszczenia przeciwnika, na pozbawienie go zdolności do kontynuowania walki³. Nie ulega również wątpli-

³ A. Czupryński, *Wstęp i tezy do konferencji*, [w:] *Charakter przyszłych operacji*. Materiały z konferencji naukowej, AON, Warszawa 2004, s. 5–6. Analiza przebiegu konfliktów z przełomu XX i XXI wieku pozwala postawić tezę, iż zmienia się ich cel militarny. W globalnym osiaganiu celu wojny clausewitzowskie warunki osiągnięcia zwycięstwa ulegają ewolucji. Coraz mniejsze znaczenie w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych we współczesnym świecie mają tzw. ciężkie operacje militarne. Operacje (obronne i zaczepne) z okresu konfrontacji Wschód–Zachód nie są adekwatne do potencjalnych i hipotetycznych współczesnych zagrożeń. Coraz częściej bezpośrednio bezpieczeństwo kraju będzie osiągnięte poprzez przeciwdziałanie zagrożeniom pośrednim. Przy takim postrzeganiu kształtowania bezpieczeństwa nie jest zasadne rozwijanie teorii operacji obronnych i zaczepnych, ponieważ ich idea wynika głównie z klasycznych zagrożeń terytorialnych, coraz mniej prawdopodobnych. Współczesny konflikt nie będzie raczej wymagał zajmowania i utrzymywania terytorium przeciwnika. Nie będzie też konieczne rozbicie przeciwnika w bitwie. Z clausewitzowskich warunków zwycięstwa coraz częściej wystarczające okazuje się pozbawienie go woli walki. Odwróciła się kolejność realizacji celów militarnych. Pierwotnie przedmiotem oddziaływania militarnego w pierwszej

wości, że aktualnie coraz trudniej mówić o operacji prowadzonej wyłącznie przez jeden rodzaj sił zbrojnych. Postępująca integracja, nawet jeśli nie rodzajów sił zbrojnych, to ich wysiłków, nadaje właściwie każdej operacji wymiar połączony, stąd i przymiotnik „połączone” staje się zbyteczny. Kryterium „połączoności” operacji, oparte na pochodzeniu poszczególnych komponentów sił zgrupowania operacyjnego, ma współcześnie coraz bardziej administracyjny charakter. Tym bardziej że poszczególne rodzaje sił zbrojnych posiadają możliwości prowadzenia samodzielnych działań w kilku środowiskach walki jednocześnie⁴. Z drugiej strony zmniejsza się również generalnie wielkość sił w niej zaangażowanych, a to z kolei powoduje, że o działaniach operacyjnych mówimy z punktu widzenia celu prowadzonych działań, nie zaś wielkości zaangażowanych sił. Nie jest to przecież zjawisko nowe. Od kilkunastu lat tak właśnie postrzegamy operację, ale kryterium to nie jest zbyt przejrzyste, zaś absurdem jest sytuacja, kiedy angażując niewielkie siły (pluton czy kompania) w jakiejś misji poza granicami kraju, biorąc pod uwagę, z jednej strony, właśnie cel ich wysłania (jak najbardziej strategiczny), z drugiej zaś, tak rozumianą definicję operacji, musielibyśmy ich działania określać operacyjnymi⁵.

Nie tak dawno przecież, właśnie wielkość sił implikowała każdą definicję operacji, stąd w większości definicji przyjmowano operację jako czasowo skoordynowane działania wojenne **dużych związków**, prowadzone z zamiarem osiągnięcia wspólnego celu. W ramach operacji toczy się bitwy i walki, prowadzi działania szczególne i realizuje zadania o charakterze ogólnym. I jeszcze jedna istotna kwestia związana z definicją operacji. Jako zjawisko współzależne z walką zbrojną, postrzegano ją przez dziesiątki lat przede wszystkim wśród kategorii działań wojennych⁶. Ograniczona współcześnie skala konfliktów zbrojnych, postępująca asymetria możliwości stron zaangażowanych w konflikcie, coraz większa rola i udział różnych organizacji w rozwiązywaniu sporów i konfliktów oraz różnorodność

kolejności były siły zbrojne strony przeciwnej. Współcześnie siły zbrojne mogą stanowić środek ciężkości strony przeciwnej. Coraz częściej nabieramy przekonania, że środek ciężkości w większym stopniu niż dotychczas stanowią czynniki społeczne i ekonomiczne. Stąd czynniki społeczne (przywódca, istotne elementy organizacji, społeczeństwo) i ekonomiczne (infrastruktura) w pierwszej kolejności stają się obiektami walki zbrojnej.

⁴ E. Cieślak, *Uwarunkowania tworzenia perspektywicznych typologii operacji wojskowych*, [w:] *Charakter przyszłych...*, op. cit., s. 59. Biorąc pod uwagę przedstawione kryterium, operacja powietrzno-morska, w której zaangażowane są jedynie siły wchodzące w skład marynarki wojennej, nie jest operacją połączoną, mimo że jest prowadzona w dwóch środowiskach walki.

⁵ *Charakter przyszłych...*, op. cit., s. 173. Słusznie podczas wspomnianej konferencji zauważył płk Janusz Osmulski, że wyróżnianie poziomu operacyjnego wynika z kompetencji dowodzenia. Skala zaangażowanych sił nie powinna stanowić kryterium wyróżniania poziomu operacyjnego. Podstawowym kryterium wyróżniającym poziom operacyjny powinny być realizowane zadania i ich wpływ na cel główny. Komponenty rodzajów sił zbrojnych realizują zadania operacyjne, ale nie prowadzą operacji.

⁶ J. Zieliński, *Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej*, AON, Warszawa 2002, s. 50. Operacja to: *zespół różnorodnych działań (obronnych, zaczepnych, opóźniających) związków operacyjnych lub specjalnie wydzielonych zgrupowań ukierunkowanych na osiągnięcie celu strategicznego (operacyjnego)*.

niemilitarnych form wywierania wpływu na osiągnięcie celu strategicznego, czy wreszcie czas ich prowadzenia – wszystko to powoduje, że nie możemy już postrzegać operacji jedynie w wojennym wymiarze. Bez wątpienia musimy ją uwzględniać we wszystkich stanach funkcjonowania państwa. Pozwala to wnioskować, że operacja staje się bezpośrednio formą działań, wspierającą zamierzenia polityki (strategii) państwa (w okresie pokoju, kryzysu i wojny). Cel polityczny wywierał będzie coraz znaczniejszy wpływ na cel militarny.

Rozważając zagadnienie operacji we współczesnym wymiarze, nie można zapominać o **kampanii**, będącej do tej pory najwyższą formą prowadzenia działań wojennych⁷. Wydaje się zasadne zweryfikować⁸ dzisiaj kampanię jako kategorię sztuki wojennej, oczywiście w narodowym wymiarze. Niezbyt przekonujące są dla mnie propozycje definiowania kampanii jako formy polityczno-militarnego rozwiązywania konfliktów przy aktywnym użyciu sił zbrojnych⁹. Od wieków przecież kampanią kierowali wodzowie i to ich za prowadzenie kampanii rozliczano, kreu-

⁷ Nie jest zasadne przytaczanie w tym miejscu iluś tam definicji kampanii. Pozwolę sobie zaprezentować jedynie definicję gen. Skibińskiego, który kampanią nazywał: *cykl działań wojennych, zmierzający do osiągnięcia określonego celu strategicznego, przeprowadzanych bądź w ograniczonym okresie czasu, bądź na określonym, samodzielnym teatrze działań wojennych. Na kampanię składa się zwykle kilka operacji i, niekiedy, jedna lub więcej bitew* (zob. F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1990, s. 145).

⁸ Nie oznacza to, że termin ten powinniśmy złożyć do lamusa. Niektórzy z autorów, kampanią we współczesnych warunkach, określają działania wojenne w rejonie Zatoki Perskiej (1991), wydzielając w niej dwie główne operacje: „*Pustynna Tarcza*” i „*Pustynna Burza*”. A. Czupryński, analizując zjawisko kampanii, wskazuje na szereg wniosków: kampania dotyczy geograficznie i politycznie wyodrębnionych obszarów, na których osiągnany jest cel wojny; postrzegana jest w ujęciu złożonych etapów, w której suma celów poszczególnych operacji powinna doprowadzić do osiągnięcia jej celu strategicznego; trudno dostrzec różnicę pomiędzy celem wojny a celem kampanii (koniec kampanii utożsamiany jest z końcem wojny); kampania postrzegana jest jako forma organizacyjna osiągania celu wojny. Takie pojęcie kampanii narusza zasadę „supremacji strategii nad taktyką”. Oznacza to przypisywanie celów militarnych do potrzeb kampanii, a nie do celów politycznych konfliktu (A. Czupryński, *Kampania i operacja – próba systematyki pojęć*, [w:] *Charakter przyszłych...*, op. cit., s. 94).

⁹ A. Czupryński, *Kampania i operacja – próba systematyki pojęć*, [w:] *Charakter przyszłych...*, op. cit., s. 96–98. Syntetyczne rozważania nad kampanią w aspekcie współczesnych konfliktów, skłoniły płk. Czupryńskiego do postawienia kilku tez: 1. We współczesnych i przyszłych konfliktach których rzeczywistym celem politycznym będzie pokój, formy i metody używania sił zbrojnych powinny sprowadzać się do działania na przyczynę sytuacji konfliktowych, a nie na ich skutki. Pierwotną czynnością do użycia niezbrojnych i zbrojnych narzędzi w rozwiązywaniu sytuacji spornych powinno być zdefiniowanie sytuacji wymagającej takich rozwiązań. W analizie stanu zagrożeń współuczestniczy organ wojskowy, ale nie decyduje on o podejmowaniu środków zaradczych, stąd zjawisko kampanii powinno przybierać charakter polityczno-militarny, ze względu na szeroką gamę współcześnie stosowanych niezbrojnych metod rozwiązywania konfliktów). 2. Działania sił zbrojnych w rozwiązywaniu sytuacji konfliktowych służą wspieraniu zamierzeń politycznych kraju, stąd wcześniej musi być określony charakter zagrożeń i konieczność im przeciwdziałania w sposób militarny. Działaniem wtórnym do decyzji politycznych będzie zdefiniowanie celów, możliwych do osiągnięcia drogą militarną. 3. We współczesnych konfliktach, organizatorem kampanii nie jest organ wojskowy, lecz polityczny. Organ wojskowy wypełnia tylko fragment wnętrza kampanii, działaniami niezbędnymi do wspierania zamierzeń politycznych osiągania celu konfliktu. 4. Wnętrzem kampanii są niezbrojne i zbrojne działania. Decyzję o organizowaniu wyszczególnionych operacji podejmuje organ polityczny, zaś cel militarny oraz zadania i działanie w formie operacji określa organ wojskowy.

jąc na opatrnościowych mężów w przypadku zwycięstwa i oskarżając ich bezli-
tośnie, kiedy ponosili klęski. Sprowadzanie kampanii do wymiaru polityczno-
militarnego deprecjonuje ów termin, a przede wszystkim trudno sobie wyobrazić,
kto ponosił będzie odpowiedzialność (polityk czy wojskowy?) za prowadzenie (tak
rozumianej) kampanii. Z drugiej strony, kiedy siły coraz mniejsze, kiedy strategię
coraz częściej utożsamia się z polityką, zaś samą kampanię, jako kategorię sztuki
wojennej, sprowadza się do poziomu operacyjnego – współlistnienie obu pojęć na
poziomie operacyjnym wydaje się bezcelowe. Bo jakże w takiej sytuacji je okre-
ślać? W dotychczasowych definicjach w obydwu przypadkach (kampania i opera-
cja) akcentowano osiągnięcie celu strategicznego. Jeśli spośród kategorii sztuki wo-
jennej właściwie niezauważone zniknęły takie terminy, jak: front, grupa armii (czy
nawet armia), to rozsądnym rozwiązaniem wydaje się pozostawienie kampanii jako
kategorii już tylko historycznej (w wymiarze narodowym), a za najwyższą formę
działań prowadzonych przez siły zbrojne uznanie operacji.

Obecnie nie stoimy jedynie przed problemem definicji operacji, nie rozstrzygnięto
również zagadnienia ich klasyfikacji. Wyrażna kontestacja dotychczasowej systematy-
ki nie przyniosła, jak do tej pory, spójnej wizji perspektywicznej, mniej lub bardziej
uniwersalnej typologii. Punktem wyjścia pozostają jak zwykle kryteria. Znaleźć tu
możemy wiele propozycji. Obok klasycznego już dzisiaj kryterium celu¹⁰, proponuje
się wiele innych, jak: zakres prowadzenia operacji, środowisko, organizacja sił wydzie-
lonych do jej prowadzenia oraz długotrwałość i rozmach operacji¹¹. Przedmiotowe

¹⁰ *Charakter przyszlých...*, op. cit., s. 172–173. Postrzeganie operacji według kryterium celu proponuje płk prof. dr hab. Czesław Jarecki. Rozróżnienie poziomu operacyjnego od taktycznego wynika z osiągniętego skutku i jego wpływu na osiągnięcie celu globalnego. Stąd do klasyfikacji pojęć nie jest zasadne podejście strukturalne, poprzez porównanie poziomu zaangażowanych sił. Cel i jego wpływ na zamierzenia polityki państwa powinny być głównym wyznacznikiem klasyfikacji. Z punktu semantycznego istnieje wieloznaczność przypisana do słowa „operacja”, ale nie należy operacji wojskowej postrzegać jak słowo, ale jako pojęcie. Stąd można wnioskować, że operacja jest formą organizacyjną osiągnięcia celów globalnych głównego podmiotu działania. Przybliżył pogląd głoszący, iż zadaniem poziomu taktycznego jest wygranie walki, natomiast zadaniem poziomu operacyjnego jest wykorzystanie nawet przegranej bitwy do osiągnięcia celu wojny.

¹¹ E. Cieślak, *Uwarunkowania tworzenia...*, op. cit., s. 58–59. W świetle poglądów zawartych we współczesnej literaturze poświęconej problematyce działań operacyjnych można przyjąć, że jedną z charakterystycznych cech przyszlých operacji będzie znaczna elastyczność w definiowaniu ich celów. Jednym z podstawowych przewartościowań w celach i zakresie operacji wojskowych, w stosunku do wcześniejszych założeń teoretycznych i doktrynalnych, jest pojawienie się po zakończeniu zimnej wojny ograniczoneści celów operacji, co zbiegło się w czasie z szerszym i bardziej kompleksowym definiowaniem kryteriów osiągnięcia sukcesu militarnego. Tradycyjnie rozumiane zwycięstwo postrzegane przez pryzmat rozbicia sił wojskowych przeciwnika i okupowanie jego terytorium nie jest już celem przeważającej części operacji. W szeregu przypadków cele definiowane są przedmiotowo, a nie podmiotowo. Oznacza to między innymi, że w operacjach coraz częściej nie ma jednoznacznie zdefiniowanego przeciwnika, a najważniejsze jest tworzenie warunków usuwających przyczyny powstawania sytuacji kryzysowych bądź konfliktów. W konsekwencji można dostrzec ewolucję zakresu operacji strictly wojskowych, w kompleksowe działania cywilno-wojskowe, w których integrowane będą w spójną całość mechanizmy oddziaływania dyplomatycznego, ekonomicznego i informacyjnego, z tradycyjnie rozumianym użyciem siły zbrojnej. Stąd należy liczyć się w przyszlých operacjach z koniecznością szerszego definiowania ich celów oraz stosowaniem rozszerzonych interdyscyplinarnych kryteriów dla oceny stopnia ich realizacji.

i strukturalne postrzeganie operacji pozwoliło płk. Andrzejowi Czupryńskiemu na sklasyfikowanie operacji według następujących kryteriów: celu prowadzonych działań, środowiska, rodzaju sił zbrojnych zaangażowanych w operacji oraz okresów funkcjonowania państwa. W zależności od przyjętego kryterium wydzielił takie rodzaje operacji, jak: obronne, zaczepne i opóźniające (kryterium celu prowadzonych działań); lądowe, morskie, powietrzne i mieszane (kryterium środowiska walki); wojsk lądowych, sił powietrznych, marynarki wojennej, specjalne i mieszane (kryterium rodzaju sił zbrojnych zaangażowanych w operacji); militarne, reagowania kryzysowego i pokojowe (kryterium okresu funkcjonowania państwa: pokój – kryzys – wojna)¹².

Nie jest to, rzecz jasna, wyczerpujące zestawienie dotychczasowej systematyki rodzajów operacji. Na seminarium dotyczącym uporządkowania terminologii sztuki wojennej mjr dypl. Jacek Joniak zaproponował rezygnację z dotychczasowych kryteriów podziału operacji (środowisko czy wielkość użytych rodzajów sił zbrojnych), proponując uwzględnienie przede wszystkim kryterium podmiotu kierującego operacją. Jeżeli podmiotem byłoby państwo, to można by wyróżnić operacje wojenne i inne niż wojna; w wypadku NATO byłyby to operacje prowadzone w ramach obrony kolektywnej oraz operacje reagowania kryzysowego, ONZ natomiast prowadziłaby operacje pokojowe. Zaproponował również pozostawienie kryterium celu prowadzonej operacji, wyróżniając operacje zaczepne i obronne¹³.

Biorąc pod uwagę dotychczasową typologię operacji i przyjmowane kryteria, wydaje się, że jak najbardziej aktualne pozostaje kryterium stanu funkcjonowania państwa, zgodnie z którym możemy wyróżnić **operacje: wojenne, reagowania kryzysowego i pokojowe**. Z tym że dotychczasowe definicje operacji pokojowych i reagowania kryzysowego nie są zbyt przejrzyste¹⁴. Zatem podział ten mógłby pozostać, ale wyraźnie musimy rozgraniczyć sytuacje, kiedy będziemy mówić o operacji reagowania kryzysowego, a kiedy o operacji pokojowej. Wydaje się, że najczytelniejszym rozdziałem byłyby właśnie ów stan funkcjonowania państwa, stąd operacje prowadzone w okresie pokoju byłyby operacjami pokojowymi, zaś w okre-

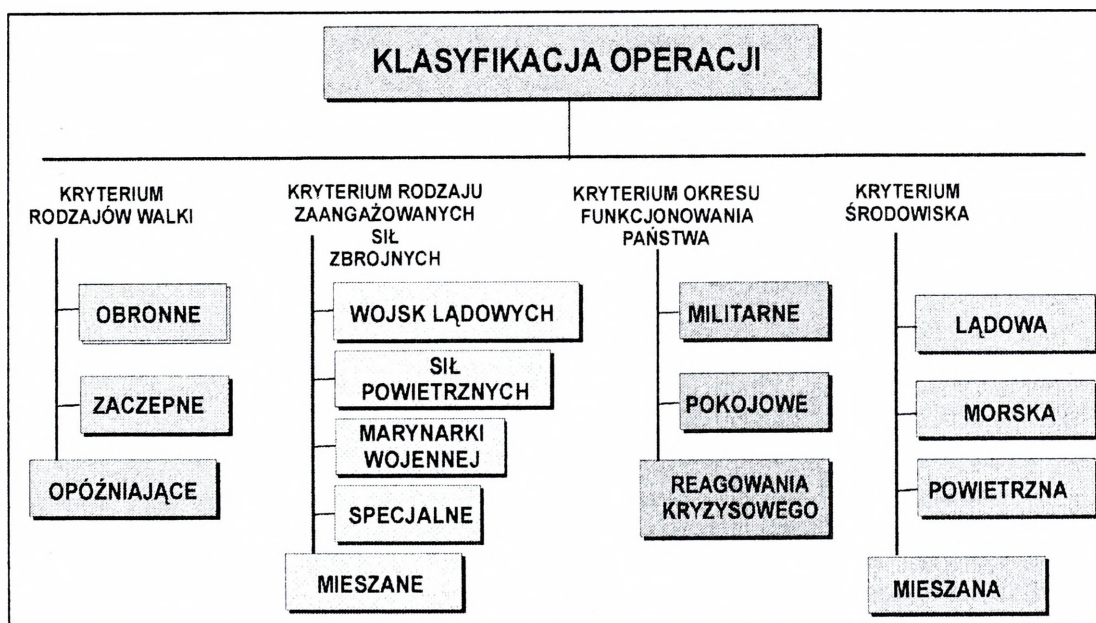
¹² A. Czupryński, *Kampania i operacja...*, op. cit., s. 110–111. Takie definiowanie i postrzeganie operacji przypisuje im pewne zadania, a nie cele. Dowódca, który otrzyma dyrektywę, może tylko starać się jak najlepiej wykonać jej zadania w danej formie. W zdefiniowanym zadaniu co do celu środowiska osiągnięcia głównego celu czy głównego wykonawcy zadania, brakuje miejsca na myśl operacyjną dowódcy. Takie postrzeganie operacji stawia dowódcę operacyjnego na poziomie taktycznego wykonawcy zadania bojowego, dysponującego tylko większymi siłami. Czy w rezultacie pojawienia się operacji miał się dokonać tylko podział zadań? Ideą operacji było wyzwolenie inwencji samodzielnych dowódców na odrębnych kierunkach. W istocie jednym z czynników przyczyniających się do powstania operacji był rozmach rzeczowy wojny, a w niej walki zbrojnej. Jednak dzisiaj czynnik rzeczowy zaczyna odgrywać coraz mniejszą rolę. Głównie chodzi o to, by wyzwolić takie myślenie i działanie, które przyniesie niewspółmiernie wysokie wyniki do poniesionych nakładów. Współcześnie wyniki w operacji mierzone są poziomem strat w stosunku do osiąganego celu.

¹³ J. Joniak, *Klasyfikacja operacji* (materiał w zbiorach autora).

¹⁴ Przykładem niech tu będą dokumenty NATO (*MC 327 NATO Military Planning for Peace Support Operations*, [w:] *NATO for Peace Support Operations*, Bruxelles 1995), w których operacje pokojowe są jednym z rodzajów operacji reagowania kryzysowego.

sie kryzysu – operacjami reagowania kryzysowego. Taki podział istotnie zmieniłby dotychczasowe podejście do systematyki obu tych rodzajów operacji, na przykład: operacje utrzymania pokoju pozostałyby jako rodzaj operacji pokojowych, zaś wszelkie działania zmierzające do wymuszania pokoju byłyby już operacjami reagowania kryzysowego. Jest to oczywiście jedna z wielu propozycji. Niewątpliwie zagadnienia te wymagają ciągle jeszcze szerokiej dyskusji.

Nie ulega również wątpliwości, że – ze względu na odmienne warunki fizyczne panujące w przestrzeni powietrznej, na lądzie oraz na morzu – konieczne będzie utrzymanie dotychczasowego podziału operacji (kryterium środowiska) na: **powietrzne, lądowe i morskie**. Z tym że, przy takim podziale mało zasadne wydaje się kolejne kryterium – rodzaju zaangażowanych sił zbrojnych. W tym wypadku środowisko walki w sposób wyraźny implikuje rodzaj zaangażowanych w tej walce sił zbrojnych. Trudno wyobrazić sobie sytuację, żeby wojska lądowe prowadziły operację powietrzną, a marynarka wojenna – operację lądową. Nie znaczy to wcale, że w każdym z tych rodzajów operacji, bez względu na wynikający ze środowiska rodzaj sił zbrojnych, który operację taką będzie organizował i prowadził, nie będą brały udziału komponenty pozostałych sił. I tu wracamy do zagadnienia „połączoneści” operacji.

Źródło: *Charakter przyszłych operacji*, materiały z konferencji naukowej, Warszawa 2004, s. 110.

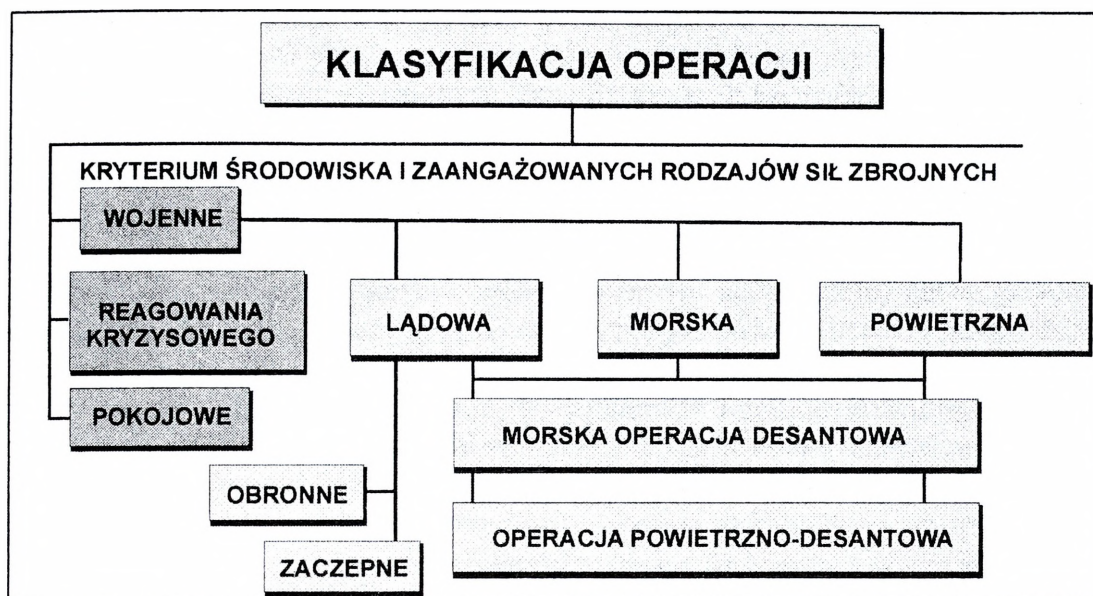
Rys. 2. Klasyfikacja operacji (jedna z propozycji)

Można z dużym prawdopodobieństwem założyć, że chociaż w przyszłym konflikcie zbrojnym (wojnie), niezbędne wydaje się synergiczne wykorzystanie sił i środków wszystkich rodzajów sił zbrojnych, to jednak wiele zadań siły każdego z rodzajów wojsk będą mogły realizować samodzielnie. Wynikać to może z odmiennych celów prowadzonych działań, ale również z przewartościowania możliwości operacyjnych każdego z rodzajów sił zbrojnych, spowodowanego wprowadzaniem do uzbrojenia coraz nowocześniejszych środków walki¹⁵. Kolejna z operacji, uwzględniona przy kryterium zaangażowanych rodzajów sił zbrojnych – operacja specjalna – w wymiarze narodowym jest nieporozumieniem. Mało przekonujące wydaje się również uwzględnianie przy tym kryterium operacji mieszanej. Co to znaczy? Czy chodzi tutaj o nie tak dawno jeszcze wyróżniane operacje desantowe (morskie, powietrzne)? Zatem w tym przypadku kryterium środowiska może jedynie stanowić klamrę łączącą (ze względu na specyficzne środowisko: brzeg morski, desant powietrzny) dwa (**operacja powietrznodesantowa**) lub trzy (**morska operacja desantowa**) rodzaje sił zbrojnych. Logicznym założeniem wydaje się to, że każdy z rodzajów sił zbrojnych dalej będzie prowadził operacje (działania), charakterystyczne (specyficzne) dla określonego środowiska walki, stąd propozycje rezygnacji z podziału na lądowe **operacje zaczepne** i **operacje obronne** wydają się nieuzasadnione.

Wydaje się, że bliska współczesnemu rozumieniu operacji jest jej definicja w proponowanej wersji nowego „Regulaminu działań taktycznych wojsk lądowych”, w którym „**operacja**”¹⁶ to: *skoordynowane użycie różnych rodzajów sił zbrojnych do osiągnięcia określonego celu. Operacja jest częścią składową kampanii, a współcześnie coraz częściej samodzielną formą użycia sił zbrojnych. Operacja obejmuje: stworzenie zgrupowania operacyjnego; przegrupowanie sił na teatr działań operacyjnych; działania, w których wyniku osiągnany jest jej cel militarny; wyjście sił z obszaru konfliktu i przegrupowanie do miejsc stałej dyslokacji; rozformowanie zgrupowania operacyjnego i odtworzenie zdolności bojowej.*

¹⁵ E. Cieślak, *Uwarunkowania tworzenia...*, op. cit., s. 59–60. Na przykład zgrupowania operacyjne sił lądowych, posiadając lotnictwo śmigłowcowe, są w stanie samodzielnie realizować część zadań wsparcia lotniczego, które wcześniej były niepodzielnie domeną sił powietrznych. Analogicznie zgrupowania sił morskich, dzięki lotnictwu pokładowemu oraz artyleryjskim i raketowym systemom wsparcia ogniowego, są w stanie samodzielnie realizować zadania w strefie litoralnej. W świetle doświadczeń operacji prowadzonych po zakończeniu zimnej wojny, biorąc pod uwagę charakter i podporządkowanie sił wykorzystywanych w operacjach powietrznych, bardziej zasadne może być stosowanie terminu „operacja powietrzna (lądowa czy morska) sił połączonych”, który jako realizatora zadań określałby nie pojedynczy rodzaj sił zbrojnych, ale siły połączone. W tym kontekście trudno zgodzić się na stosowanie terminu „komponent sił powietrznych”, sugerującego, iż to siły powietrzne są jedynym rodzajem sił zbrojnych, który ów komponent tworzy. W bezpośredni sposób przeczy temu praktyka operacji ostatnich dwudziestu lat. W zasadzie od operacji „Pustynna Burza” większość operacji połączonych była prowadzona przez siły wojskowe zgrupowane w komponenty, o składzie i organizacji zoptymalizowanych do użycia w jednym typie operacji (powietrznej, morskiej, lądowej).

¹⁶ *Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych* (projekt), Warszawa 2005, s. 7.

Źródło: Opracowanie własne.

Rys. 3. Klasyfikacja operacji (propozycja)

Na ile możemy sobie wyobrazić przyszłość operacji? Rozważania na ten temat, niezależnie od tego, na jakiej podstawie budowane, będą zawierały w sobie autor-
skie wizje, mniej lub bardziej futurystyczne. Wizja przyszłych operacji przysparza
trudności tak praktykom, jak i teoretykom¹⁷. Niech wiodące w tym zakresie pozostaną
cechy przyszłych operacji opracowane przez Amerykanów jeszcze u schyłku
XX wieku¹⁸: wielowymiarowość, integracja działań, precyzyjność, nieliniowość,
równoczesność i ogniskowość.

Wielowymiarowość obszaru operacji (przestrzeni działań) wynika przede
wszystkim z nieustannego rozwoju środków walki, powodującego przeniesienie
działań z dotychczasowych trzech wymiarów (powietrznego, lądowego i morskiego)
do nowych przestrzeni, jak przestrzeń cybernetyczna¹⁹ czy elektromagnetycz-

¹⁷ Słusznie zauważył M. Fryc, prognozując charakter przyszłych operacji, musimy znaleźć odpowiedź na wiele pytań: Jaki będzie charakter przyszłych operacji? Jakie cechy i własności będą się składać na ich obraz?; Jakie główne czynniki mogą determinować ich kształt? Czy zasadniczo będzie się różnił od stanu, który dziś możemy obserwować? Które kierunki rozwoju świata wydają się na tyle trwałe, by na ich podstawie można było wypowiadać się na ten temat? Czy nagle nie wystąpi jakieś szczególnie istotne zdarzenie, w sposób diametralny zmieniające nasz dotychczasowy pogląd, zakłócając zakładany kierunek rozwoju i tym samym niwecząc nasze dotychczasowe prognozy? (M. Fryc, *Prognozowany charakter świata a charakter przyszłych operacji wojskowych*, [w:] *Charakter przyszłych...*, op. cit., s. 124).

¹⁸ *Force XXI Meeting the 21st Century Challenge, The Vision*; Joint Vision 2010, „Joint Forces Quarterly” 1996, s. 34–39.

¹⁹ G. Rattray, *Wojna strategiczna w cyberprzestrzeni*, Warszawa 2004, s. 31–32. Cyberprzestrzeń jest rezultatem rozwoju technologii informacyjnych, sprzętu elektronicznego, sieci oraz systemów operacyjnych. To w niej (w przyszłości) należy się spodziewać różnego rodzaju działań, które bezpośrednio mogą oddziaływać na wynik walki. Oprócz ataków zmierzających do zakłócenia lub zniszczenia

na²⁰. Każdy z wymiarów wywierał będzie określone skutki na realizację zadań. Zakładając, że miarą współczesnej i przyszłej operacji nie będzie zniszczenie sił przeciwnika, a pozbawienie go możliwości kontynuowania działań, istotną rolę odgrywać będzie walka informacyjna. Nie ulega wątpliwości, że sukces w tym wymiarze będzie warunkiem koniecznym w osiągnięciu zwycięstwa. Walka informacyjna może być zjawiskiem autonomicznym, ale może również stanowić komponent wspierający działania militarne. Nie należy także wykluczać sytuacji, w której walka informacyjna będzie wspierana działaniami militarnymi. Przewarłościowania w postrzeganiu zagadnień czasu i informacji wskazują, że sukces operacji może być wypadkową obu tych wymiarów wojny²¹. Właściwe wykorzystanie możliwości technologii informatycznej pozwoli na zyskanie czasu w uprzedzeniu przeciwnika, a przez to osiągnięcie przewagi w operacji. Walka o przewagę informacyjną i jej utrzymanie może być decydującym warunkiem uzyskania rozstrzygnięcia w przyszłej operacji. Parametrami wielowymiarowości operacji przyszłości będzie również przestrzeń kosmiczna i nanoprzestrzeń. Amerykanie jeszcze u schyłku poprzedniego stulecia posługiwali się terminem „operacje kosmiczne”. Zdobyć przewagi w kosmosie planowali osiągnąć, prowadząc szereg specjalnych przedsięwzięć, określonych jako obronne i zaczepne operacje przeciwkosmiczne²², i chociaż nanoprzestrzeń jest dzisiaj jeszcze bardziej futurystycznym

czenia systemów informacyjnych czy ataków elektronicznych, bezpośrednio oddziałujących na podzespoły elektroniczne, przede wszystkim należy się spodziewać ataków cyfrowych, polegających na wtargnięciu do systemów informacyjnych i sieci. Efektem takich „uderzeń”, może być całkowity paraliż systemów informacyjnych i sieci, okresowe ich wyłączanie, powodowanie błędów w danych, wykradanie informacji i usług, nielegalne monitorowanie systemów i przejmowanie sterowania nimi, dostęp do danych oraz wprowadzanie fałszywych informacji.

²⁰ Od wielu lat trwają intensywne prace nad opracowaniem systemu, w którym przetwarzanie energii pola elektromagnetycznego w energię kinetyczną może zwiększyć kilkakrotnie prędkość lotu pocisków różnego przeznaczenia. Zakłada się instalowanie tzw. elektromagnetycznych (szybkostrzelnych) działek na specjalnych wozach bojowych. Trwają również prace nad możliwością tworzenia swoistego rodzaju zapór elektromagnetycznych, których przekroczenie powodowałoby różnego rodzaju urazy u ludzi oraz uszkodzenia sprzętu bojowego (zob. W. Karczmarek, Z. Ściabiorek, *Przyszła wojna – jaka?*, Warszawa 1995, s. 34–35).

²¹ J. Barnett, *Future War*, Maxwell Air Force Base, Alabama 1996, s. 2–13. J. Barnett, analizując zjawisko wojny (walki) informacyjnej, sformułował kilka właściwości charakterystycznych dla wszystkich wojen. Między innymi: 1. Tak jak dotychczas zwycięstwo było możliwe tylko przy uzyskaniu przewagi na lądzie, morzu i w powietrzu, tak wątpliwe będzie w przyszłości osiągnięcie zwycięstwa bez przewagi informacyjnej. 2. Tak jak w przypadku wszystkich form wojen, walka informacyjna zawierać będzie elementy ofensywne i defensywne. Strony będą równocześnie używać informacji jako broni zaczepnej i bronić się przed użyciem jej przez przeciwnika. 3. Walka informacyjna prowadzona będzie na wszystkich poziomach: strategicznym, operacyjnym i taktycznym. Będą to głównie ataki na infrastrukturę informacyjną. 4. Siły zbrojne muszą być zdolne do działań również w warunkach skutecznych uderzeń informacyjnych przeciwnika. Pełna osłona przed wrogiem tylko przez oddziaływanie informacyjne nie będzie możliwa.

²² W. Krzeszowski, *Nowy wymiar przyszłych operacji*, [w:] *Charakter przyszłych...*, op. cit., s. 160–166. Wyróżniono zaczepne i obronne operacje przeciwkosmiczne. Celem zaczepnych operacji przeciwkosmicznych było zniszczenie lub obezwładnienie systemów i środków kosmicznych przeciwnika, a także uniemożliwienie mu dostępu do przekazywanej informacji. Najczęściej stosowaną formą zaczepnej operacji przeciwkosmicznej powinno być wykonywanie lotniczych, raketowych

zjawiskiem, to postępująca robotyzacja i miniaturyzacja w niedalekiej przyszłości niewątpliwie zwiększa szybkość i precyzję w działaniach²³.

Integracja działań oznacza nie tylko połączone działania rodzajów sił zbrojnych, ale też wspólne przedsięwzięcia sojuszników, koalicji oraz instytucji (organizacji) niemilitarnych. Przemiany instytucjonalne są (obok technologicznych) drugą siłą napędową czekających nas zmian. Procesom tym sprzyja przede wszystkim globalizacja²⁴, spajająca prawie wszystkie płaszczyzny życia społecznego i państwowego. To przede wszystkim, obserwowany od lat, wzrost różnego rodzaju połączeń, od sfery gospodarczej, finansowej, aż do powiązań ideologicznych czy kulturowych. Istniejące współcześnie struktury (w tym i wojskowe) ulegać będą nieustannej ewolucji, będą rozwiązywane po to, aby po jakimś czasie odrodzić się pod zupełnie inną postacią²⁵. Coraz częściej decyzje dotyczące szczególnie ważnych problemów podejmowane są (i będą) przez struktury ponadpaństwowe. Ten trend, wzmacniany procesami globalizacji i internalizacji, przez wielu obserwatorów postrzegany jest jako postępująca degradacja państwa na arenie międzynarodowej²⁶. Konieczność integracji wydaje się też pochodną wielowymiarowości pola walki²⁷.

i artyleryjskich uderzeń na naziemne elementy kosmicznej infrastruktury przeciwnika. Za realną formę działań bojowych sił kosmicznych uznawano również wykonywanie uderzeń z przestrzeni kosmicznej. W obronnych operacjach przeciwkosmicznych zakładano prowadzenie aktywnych i pasywnych przedsięwzięć, realizowanych w obronie własnych systemów kosmicznych przed uderzeniami przeciwnika lub przed próbami naruszenia ich funkcjonowania.

²³ M. Fryc, *Prognozowany charakter...*, op. cit., s. 126.

²⁴ Z. Baumann, *Globalizacja*, Warszawa 2000, s. 5–6. Globalizacja jest ciągle jeszcze procesem żywiołowym, którym rządzą właściwe jej obiektywne prawa. Rozprzestrzenianie się tego zjawiska pociąga za sobą niezwykle szybkie zmiany, obejmujące zarówno standardy (i sposoby) życia ludzi, jak i sposoby uprawiania polityki. W generalnym jej skutku, czyli kurczącym się czasie i przestrzeni, mieszczą się zachodzące współcześnie wielowymiarowe przekształcenia, którym podlegają wszelkie aspekty ludzkiej, społecznej kondycji.

²⁵ M. Fryc, *Prognozowany charakter...*, op. cit., s. 129–130. Wszystko po to, by organizacje mogły elastycznie wpisywać się w nowe uwarunkowania otaczającego je środowiska i swobodniej rozwiązywać skomplikowane problemy. Natura dostrzeganych dzisiaj problemów globalnych sprawia, iż państwa narodowe, w wielu przypadkach, okazują się organizmami zbyt małymi i słabymi, by móc skutecznie je rozwiązywać. Temu zjawisku w coraz większym stopniu sprzyja również wzrost roli i oddziaływania w wymiarze światowym podmiotów o niepaństwowym charakterze. Do rangi strategicznie silnych „aktorów” urastają jednostki gospodarcze, polityczne, finansowe, ugrupowania o podłożu religijnym czy też ideologicznym. W wymiarze gospodarczym państwa narodowe przestały być już stosownym przedmiotem analizy, zaś dotychczasowe insygnia swej władzy coraz częściej przekazują międzynarodowym koncernom. A zatem można przypuszczać, że w przyszłości dojdzie może do sytuacji, w których decyzje dotyczące prowadzenia działań militarnych będą podejmowane głównie przez struktury ponadnarodowe, przy jednoczesnym szerokim udziale podmiotów o charakterze niepaństwowym.

²⁶ B. Balcerowicz, *Pokój i „nie-pokój”*. Na progu XXI wieku, Warszawa 2002, s. 90–98. Na szczególną uwagę wśród skutków globalizacji zasługuje zmieniająca się (i zmniejszająca) rola państw narodowych. W erze globalizacji struktura władzy w narodowym wymiarze jest bardziej złożona. Zatem i bardziej złożony wydaje się ład międzynarodowy i stosunki międzynarodowe. Państwa narodowe tracą wiele swoistych atrybutów, wieloma tym kontrolę nad wieloma dziedzinami życia społecznego. Z drugiej jednak strony mogą również zaniknąć cechy będące dotąd przyczynami konfliktów, a tym samym w jakiejś mierze naturalnej eliminacji ulec może szereg powodów do wojen.

Precyzyjność odnosi się przede wszystkim do coraz bardziej dokładnego oddziaływania na przeciwnika. Wsparcie informacyjne odpowiednio zintegrowane z systemami rażenia pozwala na wykonywanie „chirurgicznych cięć”. Systemy precyzyjnego rażenia wpłyną niewątpliwie na selektywne rażenie pojedynczych, wybranych celów. Będzie to szczególnie istotne podczas prowadzenia działań w obszarze, gdzie nie powinniśmy dopuścić do nadmiernych zniszczeń. Rozpatrując kierunki rozwoju systemów rażenia, należy przewidywać, że połączą one zalety zarówno precyzyjnego, jak i powierzchniowego rażenia²⁸. Jest oczywiste, że gwałtowny postęp technologiczny (technologiczna eksplozja) przyniesie zmiany w systemach wojskowych, w prowadzeniu wojen, zmiany, rzecz można, rewolucyjne. Postęp techniczny czy nowe technologie już dzisiaj powodują zmianę obrazu (parametrów) pola bitwy²⁹.

Nieliniowość oznacza zacieranie się, w coraz większym stopniu, różnic pomiędzy wyszczególnianymi dotąd obszarami operacji (obszar tyłowy i bezpośredni obszar działań). Należy przypuszczać, że operacje będą mogły być prowadzone na wszystkich kierunkach, na całej szerokości i głębokości obszaru, jednocześnie we wszystkich wymiarach (ląd, morze, przestrzeń powietrzna). Z nieliniowością integralnie powiązana jest kolejna z cech przyszłej operacji, **równoczesność**, rozumiana jako jednoczesne uderzenie na przeciwnika na całym obszarze operacji³⁰. Nielini-

Skutkiem zmniejszenia roli państw narodowych może być zmniejszenie prawdopodobieństwa wystąpienia wojen międzypaństwowych. Może być jednak inaczej. W wyniku wzrostu roli podmiotów niepaństwowych może nastąpić jednocześnie zwiększenie liczby konfliktów i kryzysów (być może i wojen), spowodowanych przez te właśnie „nie-państwa”.

²⁷ M. Wiatr, *Między strategią...*, op. cit., s. 156. Wystarczy wskazać systemy informatyczne, które zapewniają pozyskiwanie informacji nie tylko z wojskowych, ale i z cywilnych baz danych.

²⁸ Brzmi to trochę niejednoznacznie, pisali o tym W. Karczmarek i Z. Ścibiorek (*Przyszła wojna...*, op. cit., s. 31–32). Systemy precyzyjnego rażenia będą miały możliwość selektywnego rażenia pojedynczych celów. W wielu wypadkach będą to pociski raketowe dalekiego zasięgu, przenoszące do kilkuset podpocisków o cechach inteligentnych. Umożliwią one precyzyjne rażenie wybranych obiektów (zgrupowań wojsk). Pojedyncze podpociski porażą pojedyncze, niewielkie obiekty (opancerzony wóz bojowy, samolot, śmigłowiec). Ponieważ jednak rażenie obejmuje znaczną przestrzeń (dywizja zmechanizowana może zajmować obszar sięgający do 1000 km²), trudno nie dostrzegać tu aspektu powierzchniowego. Systemy powierzchniowego rażenia (np. pociski paliwowo-powietrzne) będą posiadać określone cechy, pozwalające zaliczyć je do broni precyzyjnej. Po pierwsze, wyposażenie ich w głowice samonaprowadzające umożliwi dokładne uderzenie pocisku w wybrany obiekt powierzchniowy. Po drugie, automatycznie dobrany typ pocisku, zapewni ograniczenie rażenia tylko do niezbędnych, zakładanych wcześniej granic.

²⁹ B. Balcerowicz, *Pokój...*, op. cit., s. 172. Najnowsze osiągnięcia techniki już dzisiaj stworzyły możliwości obserwacji (rozpoznania) o walorach niewyobrażalnych. Ogromne znaczenie dla systemów dowodzenia mają nowe możliwości komunikowania się, zmieniające „naturę” dowodzenia. Realne wydają się sytuacje, w których wszystko, co może być widziane, może być trafione i wszystko, co może być trafione, może zostać zniszczone.

³⁰ M. Wiatr, *Między strategią...*, op. cit., s. 157. O ile dotychczas zadaniem dowodzenia operacyjnego było skoordynowanie uderzenia sił głównych, z działaniami w głębi, o tyle przyszłość będzie wymagała jednoczesnego uderzenia na obiekty znajdujące się na całym obszarze przyszłej operacji. W takim starciu dominować będą siły dysponujące właściwymi informacjami, mogące się szybko i sprawnie przegrupować i skoncentrować swój wysiłek na określonym kierunku, a jednocześnie będące w stanie skutecznie oddziaływać na siły przeciwnika na całym obszarze.

niowość i równoczesność operacji musimy postrzegać w odniesieniu do dotychczasowych „wymiarów” operacji (siła, przestrzeń i czas). Kategorie: siły, przestrzeni i czasu nabierają nowych jakościowo wymiarów. Czas ulega coraz większej kompresji. Miarą przyszłych działań będzie człowiek, coraz częściej wyłączony z określonych automatycznych procesów decyzyjnych. W operacjach, w których coraz powszechniejszym symptomem będzie zastosowanie nowoczesnych środków, czas potrzebny na orientację, na podjęcie decyzji, a w konsekwencji i na samo prowadzenie działań, ulegać musi, siłą rzeczy, coraz większej redukcji. Jeszcze w I wojnie światowej czas potrzebny na orientację mógł wynosić kilka dni, jednak w przyszłości będzie to musiał być (już jest) czas realny. Podobnie z czasem potrzebnym na podjęcie decyzji (od kilku tygodni – w I wojnie światowej, do konieczności niemal natychmiastowego decydowania – w przyszłości³¹). Choć przestrzeń walki na pewno się zwielokrotni, to zwiększony zasięg środków rozpoznania i środków walki spowoduje jej większą niż dotychczas dostępność. Inaczej również musimy postrzegać wielkość zaangażowanych sił³². Należy przypuszczać, że w przyszłych operacjach coraz częściej będziemy mieli do czynienia z wydzielonymi zespołami zadaniowymi, formowanymi tymczasowo do wykonania konkretnego zadania. Związki operacyjne czy taktyczne przybierać będą postać małych, aktywnych, mobilnych, elastycznych sił, szybko adaptujących się do zmiennych warunków otoczenia³³. Zjawisku temu sprzyjać będzie rozwój modularności, czyli tworzenia okresowych zgrupowań, do określonych zadań, na zasadzie „zużyj i wyrzuć”³⁴. Na przykład silne i w pełni usamodzielnione bataliony mogą się stać uniwersalnym modułem sił lądowych, umożliwiającym tworzenie na ich podstawie różnorodnych zgrupowań.

Ostatnią z przewidywanych cech przyszłej operacji jest **ogniskowość**, wynikająca z powstawania licznych, często niezależnych od siebie ognisk walki. Rozdzielenie działań w operacji będzie pochodną jej wielowymiarowości, nieliniowego charakteru i równoczesności. Operacje jak dotąd planowane będą centralnie dla

³¹ B. Balcerowicz (*Pokój...*, op. cit., s. 172), analizując zjawisko czasu w walce zbrojnej, przytoczył (na podstawie: R.S. Gill, *The Changing Face of Warfare*, New Delhi 2001, s. 12) tabelę, w której przedstawiono ewolucję czynnika czasu w operacjach wojennych. I tak, odpowiednio, czas potrzebny na orientację (obserwację) wynosił: dni (I wojna światowa), godziny (II wojna światowa), minuty (wojna w Zatoce Perskiej), czas realny (przyszłe operacje); czas potrzebny na podjęcie decyzji: tygodnie (I wojna światowa), dni (II wojna światowa), godziny (wojna w Zatoce Perskiej), natychmiast (przyszłe operacje); czas prowadzenia działań: miesiąc (I wojna światowa), tydzień (II wojna światowa), dzień (wojna w Zatoce Perskiej), godzina lub mniej (przyszłe operacje).

³² Ibidem, s. 173. Nie wystarczy już, tak jak w przeszłości, policzyć żołnierzy, konie, szable czy działa każdej ze stron, aby móc wnioskować o ich szansach.

³³ M. Fryc, *Prognozowany charakter...*, op. cit., s. 132. Z badań wynika, że to właśnie małe grupy robocze sprzyjają wzrostowi jakości pracy, dbają o płynny przebieg procesów, usprawniają komunikację, szybciej rozwiązują konflikty i tym samym umożliwiają skrócenie czasu trwania procesu. Struktura zaś sił zbrojnych przypuszczalnie nie będzie ani stała, ani jednolita. Będzie się zmieniać, w miarę jak zmianie ulegać będzie środowisko i wymagania prowadzenia działań. Prawdopodobnie będzie to cecha ogólnościatowych przemian, przejawiająca się w ciągłym tworzeniu się płynnych i tymczasowych struktur, które bezustannie będą ulegać dekonstrukcji i ponownej konstrukcji.

³⁴ A. Toffler, *Szok przyszłości*, Poznań 1998, s. 140.

osiągnięcia wspólnego celu, ale już ich prowadzenie ulegnie wyraźnie decentralizacji. Można z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że w operacjach przyszłości koncentracja wysiłków zastąpi dotychczasową koncentrację sił w określonym miejscu i czasie. Prowadzić to będzie do rezygnacji z dotychczasowych ścisłych ustaleń na rzecz twórczego korzystania ze znajomości zasad sztuki wojennej, wskazania ogólnych wytycznych, dostosowanych do wymogów konkretnej sytuacji (odejście od ustalonych wcześniej schematów). Powinno to sprzyjać dynamice operacji, rozstrzygnięciu jej w krótszym czasie, przy jednoczesnym obniżeniu poziomu zarówno strat własnych, jak i strat przeciwnika³⁵.

Wymaganiom wielowymiarowości, integracji działań, precyzyjności, nieliniowości, równoczesności i ogniskowości przyszłej operacji sprostać powinno coraz powszechniejsze zjawisko **wojny sieciocentrycznej**³⁶. Nie ulega wątpliwości, że współużytkowanie informacji będzie w niedalekiej przyszłości podstawą współdziałania pomiędzy wszystkimi rodzajami sił zbrojnych. Każde starcie należy postrzegać w trzech wymiarach. Trójwymiarowość pola walki to przede wszystkim – nowa taktyka, techniki i procedury, których stosowanie jest możliwe w wyniku radykalnego zwiększania zdolności do współużytkowania informacji. To one w zasadniczy sposób wpłyną na zwiększenie zdolności bojowych. Zwiększanie tych zdolności poszerzy możliwości dowódców, pozwoli im przekazywać swoje intencje szybciej, wierniej i dokładniej. Zdolność do ciągłego monitorowania wykonywanych zadań pozwoli na zmianę decyzji stosownie do rozwoju sytuacji. Istotną zaletą wspólnego użytkowania informacji będzie możliwość nowego podejścia do dowodzenia i kierowania – wykorzystywania wspólnej świadomości pola walki, do osiągnięcia w wysokim stopniu synchronizacji działań i jednocześnie zachowania zdolności do natychmiastowego dostosowania się do zmian sytuacji operacyjnej.

Niezależnie od tego, jak wiele właściwości przyszłych operacji będziemy dostrzegać (obok już wspomnianych niektórzy wymieniają jeszcze: złożoność operacji, wielośrodowiskowy wymiar, asymetryczność, wielokulturowość)³⁷, ich charak-

³⁵ M. Wiatr, *Między strategią...*, op. cit., s. 158.

³⁶ R. Szpakowicz, R. Hoffmann, *Koncepcja wojny sieciocentrycznej jako odpowiedź na zapotrzebowanie sił powietrznych XXI wieku na informacyjne wsparcie działań bojowych*, „Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej” 2003, nr 8, s. 3–16.

³⁷ Ponad 20 właściwości przyszłych operacji, w prognozowanym charakterze przyszłej operacji, wyróżnił M. Fryc (*Prognozowany charakter...*, op. cit., s. 138). Są to: coraz bardziej złożony charakter; wielowymiarowość i wielośrodowiskowość; bardziej asymetryczny niż symetryczny charakter; prowadzenie w niepewnym, niejasnym i turbulentnym środowisku; raczej peryferyjność; realizowane przy większym udziale i odpowiedzialności społecznej; wielokulturowość; utrzymywane w duchu dotychczasowych wartości i zasad; w większym stopniu angażujące podmioty ponadnarodowe i niepaństwowe; prewencyjny i interwencyjny charakter działań; zdigitalizowanie; oparte na informacji i wiedzy; odmasowione; dynamiczne, z szybkim tempem i precyzją w działaniach; pozbawione stałych i jednolitych struktur organizacyjnych; oparte na sieci, jako podstawowej formie współpracy; o większym oddziaływaniu psychologicznym niż fizycznym; dążące do „zdemontowania” przeciwnika, a nie do fizycznego unicestwienia; wyróżniające się siłami zintegrowanymi i połączonymi, ruchliwymi, mobilnymi, elastycznymi, zbudowanymi z modułów, szybko adaptującymi się do zmieniających warunków otoczenia; powszechnie wykorzystujące zaawansowaną technologię: „inteligentne”

ter może, ale wcale nie musi przybrać prognozowanego kształtu. Pojawienie się nowych sposobów prowadzenia operacji nie musi oznaczać zaniku dotychczasowych. Raczej przez długie lata będą się one wzajemnie uzupełniać³⁸. Dwie kwestie jednak wydają się przesądzone. W pełni przewidywalną właściwością przyszłych operacji będzie ich „odmasowienie”. Strategia masowego zniszczenia już obecnie jawi się jedynie zmorą przeszłości. O przyszłej operacji, wszystko na to wskazuje, decydować będzie siła rozstrzygająca, a nie miażdżąca³⁹. Przyszłe operacje będą, od samego ich początku, walką o informację (i środki informacji). Niektórzy systemy informatyczne (komputerowe) nazywają bombą atomową XXI wieku⁴⁰. Przestrzegalbym jednak przed nadmiernym fetyszyzowaniem walki informacyjnej. Postrzegać ją musimy w całym spektrum sposobów oddziaływania na przeciwnika. Nie da się zastąpić siły informacją, bowiem jak słusznie pisał P. Bracken: *najpotężniejszy komputer w świecie nie zastąpi dobrze uzbrojonej i dobrze wyszkolonej armii, rozmieszczonej na odpowiednim obszarze i w odpowiednim czasie „[...] samoloty nie latają w cyberprzestrzeni, a wojska lądowe nie posuwają się autostradą informacyjną*⁴¹.

i „niewidzialne” narzędzia oraz systemy walki, robotykę oraz nanotechnologię; wymagające od liderów prawdziwego przywództwa.

³⁸ A.H. Toffler, *Wojna i antywojna*, Warszawa 1997, s. 96–97. Pierwsza wojna w Iraku jest przykładem takiej właśnie, podwójnej wojny. Z jednej strony, siły powietrzne prowadziły dywanowe naloty (tak znane z okresu II wojny światowej), z drugiej zaś „inteligentne” rakiety trafiały precyzyjnie w namierzone cele. Z jednej strony stosowano powszechnie znane metody wojny na wyczerpanie i wyniszczenie, z drugiej zaś, równoległe, toczono wojnę przy użyciu rakiet, bomb kierowanych laserem, które skutecznie wyszukiwały z niezwykłą dokładnością i trafiały w wybrane cele. Ta „druga” wojna, którą pokazywano światu, była już wojną nowej ery. Podobne przykłady znajdziemy i w kolejnej wojnie w Zatoce, w działaniach w Afganistanie czy w Czeczenii.

³⁹ P. Faber, *Rewolucja w dziedzinie wojskowości (Prognozowany zarys programu szkolenia)*, „Zeszyty Naukowe AON” 2003, nr 4, s. 97–113. W teoretycznych rozważaniach zakłada się, że przyszłe operacje będą miały na celu raczej „zdemontowanie przeciwnika, pozbawienie go zdolności do działania, a nie starcie go z powierzchni ziemi.

⁴⁰ M. Wiatr, R. Kwećka, *Sztuka wojenna lat dziewięćdziesiątych...*, op. cit., s. 70.

⁴¹ P. Bracken, *Pożar na Wschodzie*, Warszawa 2000, s. 35.

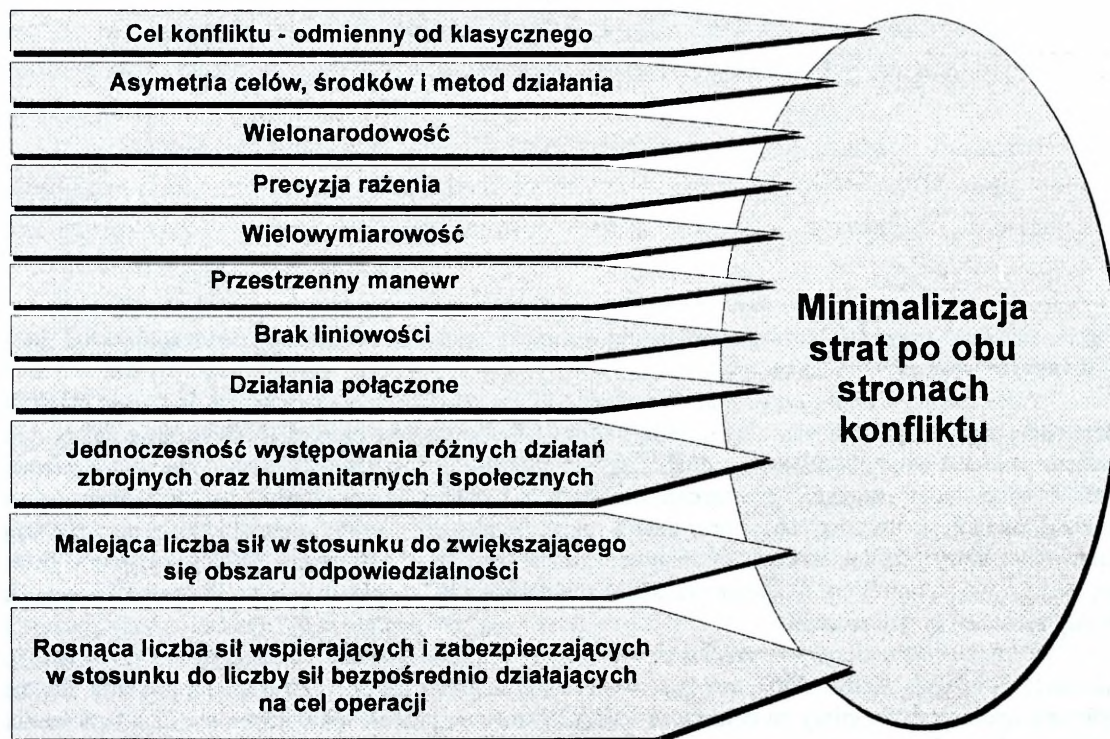
plk dr Andrzej CZUPRYŃSKI

Zakład Sztuki Operacyjnej

WSPÓŁCZESNA SZTUKA OPERACYJNA I JEJ SYSTEM POJĘĆ

Współczesna sztuka operacyjna jest kategorią dotyczącą teorii używania zgrupowań zadaniowych w operacji. Jest dziedziną wiedzy i umiejętności badającą praktykę prowadzenia operacji i prognozowania kierunków jej rozwoju. Przy założeniu, że **współczesne i przyszłe operacje będą połączone, nie jest zasadne różnicowanie sztuki operacyjnej wojsk lądowych, sił powietrznych i marynarki wojennej**, ze względu na unifikację przedmiotu badań, którym jest operacja.

Sztuka operacyjna jest najmłodszym działem sztuki wojennej, ale właśnie w niej zachodzą największe zmiany. Zmiany w sztuce operacyjnej są pochodną cech współczesnej sztuki wojennej, którą determinują cechy współczesnych konfliktów (rys. 1).

Rys. 1. Cechy współczesnych konfliktów

Tym, co wyróżnia współczesne konflikty, jest ich cel, odmienny od klasycznego. Jeżeli nadal jest zasadna teza, że **siły zbrojne są instrumentem polityki państwa, to wszelkie zmiany w sztuce wojennej są pochodną zmian politycznych**. Jeżeli zatem ulegają zmianie cele polityczne w konfliktach, to zmienia to również zadania sił zbrojnych oraz formy i metody ich używania. Coraz szersza staje się gama zadań realizowanych przez siły zbrojne w szeroko rozumianym kształtowaniu bezpieczeństwa państwa. Dlatego sferę teoretycznego i praktycznego postrzegania sztuki wojennej zasadne jest poszerzyć o sferę szeroko rozumianego bezpieczeństwa, w którego kształtowaniu uczestniczą siły zbrojne. Dotychczas powszechnie zakładano, że podstawą zmian w sztuce wojennej jest rozwój nauki i techniki. Taki pogląd jest obecnie mało zasadny. **Rozwój nauki i techniki dostarcza nowoczesnych środków walki, co stwarza różne możliwości wykonania zadania, ale nie kreuje treści celu działania w sztuce wojennej. Sposób osiągnięcia celów militarnych nie powinien być determinowany możliwościami, lecz celami, których treść wynika z założeń politycznych użycia sił zbrojnych**. Zasadnicza różnica jest taka, że w pierwszym przypadku osiągamy to, co możemy ze względu na możliwości, a w drugim to, co powinniśmy ze względu na założenia polityczne. Takie podejście ma zasadnicze znaczenie dla użycia sił zbrojnych w konflikcie ze względu na możliwości stosowanych środków walki. Współczesne konflikty wymagają użycia sił zbrojnych, jednak nie ze względu na to, że mają one możliwości operacyjnego działania, ale dlatego, że jest to konieczne. Stąd **cel polityczny jest głównym czynnikiem zmian w sztuce wojennej**. Obecnie polityka wywiera większy wpływ na przebieg działań militarnych niż dotychczas. Wynika to z celów politycznych i militarnych konfliktów, w których nie chodzi o pozbawienie innego podmiotu suwerenności, ale o dokonanie zmian w jej jakości poprzez działanie na szeroko rozumianą sferę bezpieczeństwa.

Obecnie mało zasadny jest cel konfliktu, którego istotą jest pozbawienie suwerenności innego podmiotu. Współczesne konflikty, w których będą używane siły zbrojne, **zakładają kształtowanie regionalnego lub światowego bezpieczeństwa oraz ochronę praw człowieka**. Nie oznacza to zaniku zjawiska wojny w stosunkach politycznych, ale obniżenie skali jej metod stosowanych do rozwiązywania sytuacji konfliktowych. Jeżeli w najbliższej przyszłości mało prawdopodobny jest konflikt pomiędzy państwami demokratycznymi, jeżeli coraz częściej w sytuacjach konfliktowych będą używane siły zbrojne wobec podmiotów niepaństwowych, to strona przeciwna nieposiadająca podmiotowości prawnej na arenie międzynarodowej będzie sięgała po cele, metody, środki i sposoby walki różniące się od dotychczas stosowanych. Rodzi to asymetrię działania, począwszy od definiowania różnych celów do stosowania innych środków i metod niż dotychczas. Takiego podejścia nie wyzwała rozwój naukowo-techniczny, lecz cele polityczne konfliktu, natomiast nowoczesne środki dostarczają nowych sposobów działania ze względu na posiadane możliwości. Oznacza to, że rozwój naukowo-techniczny wpływa na sztukę wojenną, ale nie jest jej główną siłą sprawczą.

Coraz częściej podstawą militarnego rozwiązywania sporów na arenie międzynarodowej jest wielonarodowe oddziaływanie. **Do zbrojnego rozwiązywania problemów spornych używa się wielonarodowych zgrupowań zadaniowych, co świadczy o większej legitymizacji prawnej i społecznej konfliktu.** Wielonarodowość daje większą gwarancję przestrzegania prawa międzynarodowego, a z punktu operacyjnego wyzwala większe możliwości działania ze względu na deklarowany potencjał różnych uczestników operacji. Wielonarodowość to również możliwość uczestniczenia w zbiorowym kształtowaniu bezpieczeństwa regionalnego lub światowego. Wielonarodowość operacji jest pewnym panaceum na pokonanie własnych ograniczeń operacyjnych w osiągnięciu celów militarnych. W świecie, w którym dąży się do obniżania liczebności sił zbrojnych oraz podnoszenia ich jakości, wspólne wielonarodowe działanie pozwala skutecznie rozwiązywać wiele problemów. Poprzez umiejętne korzystanie z możliwości operacyjnych koalicjantów można osiągać cele militarne operacji minimalnym nakładem sił, powodując tylko konieczne straty po stronie przeciwnika.

Od zarania sztuki wojennej zawsze dążono do precyzji rażenia, ale postrzegane to było w kategoriach zadawania przeciwnikowi maksymalnych strat. Precyzja wyrażała się w uderzeniu na obiekt i zniszczeniu go przy niskich nakładach. Współczesne podejście do precyzji rażenia determinowane jest ważniejszą przesłanką niż minimalizacja nakładów i maksymalizacja efektów. W nowoczesnym podejściu chodzi o to, by poprzez precyzję rażenia powodować straty konieczne. Precyzja rażenia staje się wyznacznikiem nowoczesności, zgodnie z którym w wyniku minimalizacji strat osiąga się cel operacji. Dotychczas zawsze chodziło o zadawanie maksymalnych strat przeciwnikowi, które były wyznacznikiem zwycięstwa. **Precyzja rażenia rozumiana jako minimalizacja strat staje się wyznacznikiem nowoczesnego rozwiązywania konfliktów przy użyciu sił zbrojnych.** Precyzja rażenia ma wiele uwarunkowań, które należy brać pod uwagę. Przede wszystkim jest to dążenie do zadawania przeciwnikowi strat tylko koniecznych oraz obniżanie kosztów własnego działania, ale również niebezpieczeństwo samoczynnego odradzenia się konfliktu, będące konsekwencją niezniszczenia sił przeciwnika.

Wielowymiarowość to użycie siły zbrojnych z różnych środowisk na cel działania. Wskazuje to na cechę połączonego działania. Nie jest istotne, w jakim środowisku położony jest cel działania, istotne są zdolności operacyjnego oddziaływania uczestników operacji na jej cel. Wielowymiarowość środowiska działania to nie tylko ląd, powietrze i woda, to również spektrum elektromagnetyczne, przestrzeń informacyjna oraz kosmos jako środowisko oddziaływania, ale nie starcia zbrojnego.

Mówiąc o nowoczesności działań wojennych, kryzysowych czy pokojowych, nie można pominąć problemów współczesnego manewru. Odnosząc się do manewru, należy podkreślić, że bardzo często następuje zastosowanie starej idei manewru przy użyciu nowoczesnych środków. Czy o taki nowoczesny manewr chodzi? Ideą manewru jest działanie zakończone uderzeniem lub uniknięcie rozbicia własnych

sił. Manewr jest zjawiskiem relatywizowanym do działania przeciwnika. Stąd należy go planować w stosunku do przewidywanego i ocenianego działania przeciwnika. Do cech przestrzennego manewru można zaliczyć: wielowymiarowość, działanie z miejsc bazowych bezpośrednio na cel operacji, działanie własnym środkiem ciężkości na punkty decydujące przeciwnika, odwrotne proporcje między przestrzenią a zaangażowanymi siłami, wszechstronne wsparcie i zabezpieczenie. Podstawą wykonania tak postrzeganego manewru są nowoczesne środki walki i transportu oraz wszechstronne wsparcie informacyjne.

Działania sił zbrojnych we współczesnych konfliktach wskazują, że ich używanie jest nieliniowe. Nieliniowość dość powszechnie interpretowano jak brak styczności taktycznej i operacyjnej pomiędzy działającymi zgrupowaniami wzdłuż frontu. Współcześnie taka interpretacja nieliniowości jest niewystarczająca. Nieliniowość to nie tylko brak styczności taktycznej i operacyjnej wzdłuż frontu, to również działania bez styczności w głąb ugrupowania przeciwnika. Nieliniowość pojawia się już podczas planowania operacji, kiedy uwzględnia się nieliniowe osiaganie celów cząstkowych w operacji. Ze względu na możliwości nowoczesnych środków walki cele cząstkowe operacji osiąga się w głębi ugrupowania lub na zapleczu przeciwnika bez zdobywania obszaru pomiędzy celem a własną bazą operacyjną. Nieliniowość oznacza również działanie z otwartymi skrzydłami i brakiem styczności z całością własnego ugrupowania. Skazuje to nawet dowódcę taktycznego na samodzielne działanie, które cechuje swoboda decydowania i działania w ramach osiąganego celu.

Współczesne operacje to zbiór różnych rodzajów działań. Jeżeli dotychczas poprzez przewagę danego działania określano nazwę operacji, to obecnie takie podejście jest niemożliwe. Ze względu na specyfikę celów politycznych i militarnych w operacjach występują różnorodne działania. We współczesnych operacjach wzajemnie przenikają się działania zaczepne ze specjalnymi i rajdowymi oraz obronne z opóźniającymi. Ze względu na nieliniowość nie jest możliwe wskazanie jednego rodzaju działań jako głównego sposobu determinującego charakter operacji. Współczesne konflikty cechuje wzajemne przenikanie się działań wojennych, kryzysowych pokojowych oraz humanitarnych, społecznych i politycznych. Obok działań typowo wojennych mogą występować działania pokojowe i humanitarne, a nawet działania o znaczeniu gospodarczym. Zwłaszcza w operacjach reagowania kryzysowego o charakterze wojennym trudno jest określić, co przyniosło właściwy efekt: akcja zbrojna, pomoc humanitarna czy działania społeczno-gospodarcze świadczone na korzyść miejscowego społeczeństwa. Bardzo często w operacjach reagowania kryzysowego pojawiają się siły pozarządowe niosące pomoc poszkodowanej ludności. Efekt wzajemnie przenikających się działań doprowadza do osiągnięcia celu operacji i nigdy dotąd nie był to tylko jeden z wyszczególnionych czynników.

Dotychczas, jeżeli zwiększał się obszar działania, musiały zwiększać się również siły. Związane to było zwykle z koniecznością zdobycia i utrzymania danego obszaru. Współcześnie nie jest konieczne zdobywanie i utrzymywanie danego ob-

szaru, wystarczy jego monitorowanie. Związane jest to z charakterem celów politycznych i militarnych we współczesnych konfliktach. Obszar coraz częściej przestaje być przedmiotem sporu, z wyjątkiem konfliktów państwowotwórczych. Obszar (przestrzeń) jest wartością, w której rozwiązywane są problemy, ale sam w sobie nie jest przedmiotem sporu. Stąd siły wyznaczane do jej nadzorowania w stosunku do wielkości obszaru są niewielkie i systematycznie maleją. Jest to możliwe ze względu na posiadanie przez nie wysokiej mobilności taktycznej i operacyjnej. Nowoczesność sił zbrojnych pozwala zwiększać ich zdolności operacyjnego działania przy zmniejszonej liczbie zaangażowanych sił.

Współczesne zwycięstwo militarne w konflikcie powoduje wzrost odpowiedzialności zwycięzców za pokonanych. Zadaniem zwycięzców po destrukcyjnym działaniu jest zorganizowanie życia społecznego i gospodarczego na danym obszarze, ponieważ to może być najważniejszym czynnikiem doprowadzającym do deeskalacji zagrożeń. Rozumienie zwycięstwa we współczesnych konfliktach jest inne niż pierwotnie. Pierwotnie poprzez maksymalizację destrukcyjnego działania osiągnęto zwycięstwo. Współcześnie zwycięstwo jest trwałe, jeżeli przy minimalnych stratach zadanych przeciwnikowi główny wysiłek zostanie skierowany na przekonanie danego społeczeństwa do pokojowego regulowania wszelkich sytuacji spornych. Jest to bardzo trudne zadanie, ponieważ nawet przekonanie znacznej części społeczeństwa nie eliminuje wrogich zachowań.

Współczesna sztuka wojenna jest o wiele bardziej skomplikowana niż w okresie konfliktów międzypaństwowych. Używanie narzędzi walki zbrojnej do kształtowania bezpieczeństwa na świecie kreuje nowe wyzwania dla praktyki i teorii sztuki wojennej. Stąd współczesne pojęcie sztuki wojennej pomimo zachowania tradycyjnej nazwy ulega głębokim przemianom. System pojęć w danej dyscyplinie naukowej znajduje uzasadnienie tradycyjne, wskazujące na jej aspekt historyczny. Nazwa „sztuka wojenna” nierozłącznie postrzegana jest ze zjawiskiem prawnym, społecznym, politycznym oraz ekonomicznym, którym jest wojna. W stanie wojny używane są siły zbrojne, które do osiągnięcia celów militarnych stosują usankcjonowaną prawnie i społecznie przemoc. Współczesne sytuacje społeczno-polityczne na świecie i używanie w nich do rozwiązywania kwestii spornych sił zbrojnych wskazują, iż nie zawsze jest to stan wojny. Czy zatem nazwa sztuka wojenna jest nieadekwatna do współczesnego używania sił zbrojnych? Sztuka wojenna dotyczy używania sił zbrojnych na wojnie do wspierania osiągnięcia jej celów politycznych. Taką funkcję siły zbrojne spełniały od zarania dziejów w każdej organizacji, w której funkcjonowały. Pojęcie sztuki wojennej na przestrzeni dziejów było różnie definiowane. Przypisywano jej funkcje niezgodnie z jej przedmiotem zainteresowania poprzez wkraczanie w sferę politycznego i gospodarczego przygotowania państwa do wojny.

Współcześnie siły zbrojne uczestniczą w operacjach pokojowych, reagowania kryzysowego, niosą pomoc humanitarną, prowadzą akcje ratownicze, usuwają skutki klęsk żywiołowych, organizują strefy buforowe lub demonstrują swoją gotowość do działania. Nie wymaga to osiągnięcia zwycięstwa w aspekcie walki

zbrojnej. W tego typu działaniach nie występuje przeciwnik, którego należy pokonać. Miarą sukcesu jest osiągnięcie celu definiowanego z punktu prakseologicznego, a nie walki zbrojnej. Jednak należy pamiętać, że w wielu operacjach używane są nie tylko narzędzia, ale również metody walki zbrojnej. Podstawą działania sił zbrojnych jest wyszkolenie bojowe pomimo przewidywania zadań innych niż wojenne. Stąd nazwa sztuka wojenna znajduje swoje uzasadnienie, ale wymagane jest redefiniowanie jej znaczenia. **Sztuka wojenna to dziedzina wiedzy i umiejętności praktycznego użycia sił zbrojnych, stosowana do wspierania funkcji państwa w zakresie kształtowania bezpieczeństwa środkami militarnymi oraz metodami odpowiednimi do osiąganego celu. Dotyczy twórczego zastosowania potencjału sił zbrojnych. Jej integralną częścią jest strategia wojskowa, sztuka operacyjna i taktyka. Przedmiotem zainteresowania jest prognozowanie i planowanie rozwoju sił zbrojnych oraz użycie ich w okresie pokoju, kryzysu i wojny.** Tak definiowany zakres podmiotowy i przedmiotowy sztuki wojennej wskazuje na jej występowanie nie tylko w warunkach walki zbrojnej, ale również w sytuacjach, gdy warunki do jej zaistnienia nie występują. Sztuka wojenna dotyczy przygotowania sił zbrojnych do używania ich w okresie pokoju, kryzysu i wojny w sytuacjach nie zawsze związanych z walką zbrojną. Warunkiem jednak jest wspieranie osiągania celu politycznego w sferze bezpieczeństwa. Sztuka wojenna zachowuje swą nazwę pomimo rozszerzonego spektrum zadań ze względu na główną misję sił zbrojnych, którą jest zapewnienie suwerenności państwa. Jeżeli wyznacznikiem sztuki wojennej przestało być tylko zjawisko walki zbrojnej, to współcześnie za jej wyznacznik celowo jest przyjąć używanie sił zbrojnych odpowiednio do zaistniałego zagrożenia w celu wsparcia organów politycznych w zakresie kształtowania bezpieczeństwa. Bardzo ważne jest adekwatne zastosowanie usankcjonowanych środków przemocy, by nie powodowały one eskalacji zagrożeń, lecz ich deeskalację. Przy założeniu, że istnieje powszechna dążność do rozwiązywania sporów poniżej progu wojny, należy przyjąć, że w sytuacjach, gdy wspierane są cele polityki bezpieczeństwa, występuje przedmiot zainteresowania sztuki wojennej. Od zarania dziejów człowiek rozwiązywał kwestie sporne przy użyciu sił zbrojnych. Stąd teza, że działania zbrojne służą tylko do rozwiązywania kwestii spornych. Takie przeświadczenie towarzyszy człowiekowi, ale należy sądzić, że taki pogląd, chociaż jeszcze zasadny, to jednak zaczyna już odchodzić do przeszłości. Jeżeli współcześnie myślimy o rozwiązywaniu wszelkich sytuacji konfliktowych poniżej progu wojny, to oznacza, iż dokonały się tak wielkie zmiany mentalnościowe, które pozwalają zjawisko wojny przesunąć w sferę kategorii historycznych. Współcześnie nie wojna, ale bezpieczeństwo jest wyznacznikiem kształtowania stosunków międzynarodowych.

Nazwy podstawowych działów sztuki wojennej nie ulegają zmianie, ale zmienia się ich treść i zakres. **Strategia wojskowa to teoria i praktyka określająca zasady i sposoby działania zmierzające do przygotowania i wykorzystania potencjału wojskowego do osiągnięcia celu polityki państwa.** Dotychczas w strategii wojskowej przedmiotem badań była kampania jako forma używania całości

sił zbrojnych w konflikcie. Taki przedmiot badań był zasadny w innej interpretacji pojęciowej, innych warunkach używania sił zbrojnych oraz w innych warunkach prognozowanych konfliktów. Współcześnie, ze względu na funkcje spełniane przez strategię wojskową, jej materialnym przedmiotem badań są siły zbrojne, warunki ich rozwoju i funkcjonowania oraz możliwość używania ich do wspierania zamierzeń politycznych.

Pojęcie kampanii, które pojawiło się u zarania sztuki wojennej zmienia swój charakter. Na początku było interpretowane jako wyprawa wojenna, w której osiągnięte są cele konfliktu. W konfliktach globalnych kampania jest interpretowana jako zespół następujących po sobie operacji. We współczesnym świecie, przy ciągłym obniżaniu się zagrożeń bezpośrednich takie postrzeganie kampanii jest mało prawdopodobne, ale nie można go wykluczyć. Kampania jest formą organizacyjną osiągnięcia celów militarnych w konflikcie na teatrze działań. Jej nowoczesny charakter przejawia się w podejmowaniu prób osiągnięcia celu militarnego konfliktu poprzez demonstrację siły oraz stosowanie środków innych niż militarne. Takie postrzeganie kampanii jest zasadne w aspekcie poniższych tez:

- rzeczywistym celem politycznym konfliktu jest pokój,
- formy i metody używania sił zbrojnych sprowadzają się do działania na przyczynę sytuacji konfliktowych, a nie na ich skutki,
- zjawisko kampanii ma charakter polityczno-militarny, a nie tylko militarny,
- działanie sił zbrojnych w konflikcie nie służy do kreowania ich form i metod działania, ale do wspierania zamierzeń politycznych podmiotu prawnego na arenie międzynarodowej,
- organizatorem kampanii nie jest organ wojskowy, lecz polityczny,
- organ wojskowy planuje kampanię adekwatnie do celu politycznego konfliktu,
- w ramach kampanii prowadzi się operacje, których bezpośrednim organizatorem jest organ wojskowy.

Współcześnie coraz częściej kampania postrzegana jest nie tylko jako forma militarna, ale jako forma polityczno-militarna. Zwłaszcza w konfliktach, w których występują siły wielonarodowe. Organizatorem kampanii jest organ polityczny, co jednoznacznie wskazuje na jej charakter polityczno-militarny. Uogólniając powyższe założenia, można przyjąć, że **kampania to forma polityczno-militarnego osiągnięcia celu wojny lub konfliktu na teatrze działań, którego złożoność ze względów politycznych i militarnych wymaga organizowania wielu etapów jego osiągnięcia**. Do zasadniczych elementów kampanii celowo jest zaliczyć: tworzenie koalicji, określenie celu i zakresu użycia sił, tworzenie zgrupowań zadaniowych, demonstrowanie siły (przeciwkoncentracja), prowadzenie kilku operacji (wojennej, reagowania kryzysowego lub pokojowej), wyprowadzenie sił z rejonu konfliktu po osiągnięciu celu militarnego, przystąpienie przez organ polityczny do pokojowego unormowania sytuacji. Współczesne rozumienie zjawiska i pojęcia kampanii wymaga spełnienia wielu warunków. Wymagane jest, by były sprecyzowane cele polityczne i militarne wojny lub konfliktu oraz etapy ich osiągnięcia. Jeżeli na początku konfliktu nie opracowano długofalowego planu jego zakończenia, to

nie można mówić, iż była to kampania. We współczesnych konfliktach odnosi się wrażenie, iż nie występuje takie kompleksowe opracowanie problemu. W planie kampanii powinny być zdefiniowane cele polityczne i militarne konfliktu oraz ograniczenia w ich osiągnięciu. W konfliktach, w których nie zabiera się suwerenności innym podmiotom, lecz tylko następuje zmiana w jej jakości, powinny być precyzyjnie określone cele militarne. Brak precyzji co do celów militarnych może spowodować, że konflikt przerodzi się w działania przeciw narodowi lub społeczeństwu, a nie wybranym jego elementom. Do kierowania siłami na teatrze działań powinien być wyznaczony organ strategicznego dowodzenia wojskami koordynujący osiągnięcie celów w poszczególnych operacjach. Jeżeli osiągnięcie celu militarnego w konflikcie wymaga zorganizowania więcej niż jednej operacji i do realizacji tych zadań wyznacza się różne siły, to adekwatnie do tego powinny być wyznaczone dowództwa operacyjne.

Z analizy współczesnych konfliktów wynika, iż powyższe warunki nie są spełniane, co świadczy o doraźnym konstruowaniu celów i planów operacyjnych, które historycy po konflikcie próbują połączyć w plan kampanii. Każde zorganizowane działanie powinna cechować planowość, jeżeli określonego działania nie planowano w formie kampanii, to po zakończonym działaniu nie należy interpretować tego jako kampanii, bo to nie było zamierzone działanie planisty i wykonawcy.

W sztuce wojennej sytuowana jest sztuka operacyjna, która jest głównym przedmiotem rozważań. Jako dziedzina nauki została zdefiniowana w latach dwudziestych XX wieku przez teoretyków radzieckiej sztuki wojennej. **Współcześnie sztuka operacyjna to dziedzina wiedzy i umiejętności praktycznego działania, której przedmiotem zainteresowania jest teoria i praktyka planowania i używania zgrupowań zadaniowych w operacji. Głównym przedmiotem badań jest operacja.** Struktura sztuki operacyjnej jest pochodną jej współczesnego przedmiotu badań i spełnianych funkcji w nauce. Celem działalności badawczej w sztuce operacyjnej jest poznanie obiektywnej prawdy o współczesnych operacjach. Wytworem pracy naukowej powinien być system wiedzy adekwatnej do rzeczywistości i kierunków rozwoju operacji. Powinna powstać nowa lub zaktualizowana wiedza z zakresu sztuki operacyjnej, rozpatrywana w aspekcie podstawowych cech nauki¹. Nauka to wiedza poddana ustalonym rygorom merytorycznym i metodologicznym. Nauka nie jest determinowana tylko aspektem dydaktycznym, jej głównym zadaniem jest tworzenie wiedzy dla jej badaczy i praktycznych użytkowników jej wyników. Nauka w swych dziedzinach i dyscyplinach tworzy własny język. Tworzy terminologię w danej dziedzinie rozumianą jako system pojęć.

Głównym przedmiotem badań sztuki operacyjnej jest operacja. Szczegółowym przedmiotem badań jest działanie zgrupowań zadaniowych w operacji na jej cele pośrednie w różnym środowisku ich osiągnięcia. Wskazuje to na związek sztuki wojennej, a w niej sztuki operacyjnej, z bezpieczeństwem państwa w tych obsza-

¹ Zob. J. Ratajewski, *Elementy naukoznawstwa i główne kierunki rozwoju nauki europejskiej*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1993, s. 7–23.

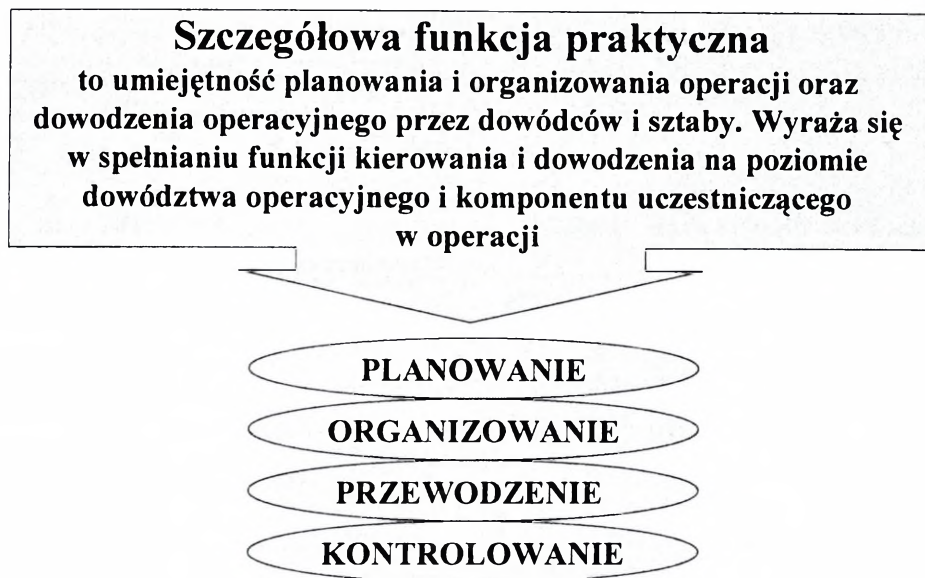
rach zainteresowania, w których używane są siły zbrojne. Zakwalifikowanie danej dziedziny wiedzy i praktycznego działania do nauki powszechnie uznaje się za zasadne, jeżeli istnieje podmiot i przedmiot badań, metody prowadzenia badań oraz jeżeli dana dziedzina posiada swój specyficzny język pojęć². Sztuka operacyjna ma swoje uzasadnienie w świecie nauki ze względu na społeczne zapotrzebowanie oraz spełnianie podstawowych jej funkcji. Istnieje podmiot i przedmiot badań oraz wiedza wymagająca jej rozwoju. Podmiotem jest kadra naukowa, natomiast przedmiotem badań jest operacja. Przedmiot badań sztuki operacyjnej jest abstrakcyjny, ponieważ operacja to forma organizacyjna używania sił zbrojnych do osiągnięcia celów strategii wojskowej, które wspierają w swych zamierzeniach osiągnięcie celów politycznych państwa. Przedmiot badań istnieje w sferze organizacyjnej i planistycznej poprzez zmysłowe i umysłowe postrzeganie jego elementów, a głównie relacji i ich treści. Poprzez zmysły możemy zaobserwować siły i obszar. W aspekcie sił mamy na myśli siły własne i siły przeciwnika oraz ich środki walki. Postrzeganie szczegółowych przedmiotów badań w sferze materialnej nie rozwiązuje problemu badacza, lecz tylko go inicjuje. Istotne jest, by na podstawie oceny materialnego przedmiotu zdefiniować treść relacji pomiędzy siłami a przestrzenią oraz pozostałymi szczegółowymi przedmiotami badań. Zmysłami możemy postrzegać wytwór pracy umysłowej zmaterializowanej w planie operacji lub odpowiednio stworzonej strukturze. Badanie czasu znajduje uzasadnienie w aspekcie postrzegania sił, przestrzeni i informacji w stosunku do celu. Szczegółowe przedmioty badania postrzegane zmysłowo i umysłowo nie oddają istoty przedmiotu badań. Są podstawą do zdefiniowania treści relacji pomiędzy nimi. **Istotą badań w sztuce operacyjnej nie jest dokonanie oceny parametrycznej podstawowych czynników operacyjnych, lecz zdefiniowanie treści relacji i wnioskowanie, co one mogą powodować.** W tym również wyraża się istota planowania operacyjnego polegająca na skonstruowaniu koncepcji działania na podstawie wnioskowanego rozwoju sytuacji.

Od zarania dziejów w sztuce wojennej jej specjalnościom naukowym można przypisać trzy podstawowe funkcje przedmiotowe: **praktyczną, teoretyczną i dydaktyczną.** W aspekcie sztuki wojennej zasadnie jest uznać za pierwotną funkcję praktyczną, która jest bodźcem do rozwoju funkcji teoretycznej. Jeżeli istnieje praktyka i teoria, to należy wnioskować, że istnieje społeczna potrzeba rozwoju danej specjalności. Stąd uzasadnione jest wyszczególnienie funkcji dydaktycznej pozwalającej rozwijać zainteresowania i wiedzę w danej dziedzinie. Za pierwotną należy uznać **funkcję praktyczną**, ponieważ to praktyka społeczna zrodziła podstawy do tworzenia wiedzy teoretycznej o używaniu usankcjonowanej przemocy do osiągnięcia celów podmiotu działania. *Sposób, w jaki ludzie prowadzili wojnę, odzwierciedlał na przestrzeni dziejów sposób, w jaki pracowali*³. Początków funkcji praktycznej sztuki wojennej należy poszukiwać w aspekcie społecznego funk-

² Por. R. Kulczycki, *Bezpieczeństwo dziedziny nauki i dydaktyki*, <http://www.cs.strazgraniczna.pl/biul/biul127>.

³ A.H. Toffler, *Wojna i antywojna*, Warszawa 1997, s. 48.

cjonowania człowieka w sferze biologicznej, politycznej, technicznej i społecznej. Funkcja praktyczna wyraża się w umiejętności działania. Współcześnie w sztuce operacyjnej funkcja praktyczna w głównym stopniu wyraża się umiejętnością dowodzenia i planowania operacyjnego, stąd jej przedmiotem szczegółowego zainteresowania są funkcje kierowania (rys. 2).

Rys. 2. Funkcja praktyczna sztuki operacyjnej

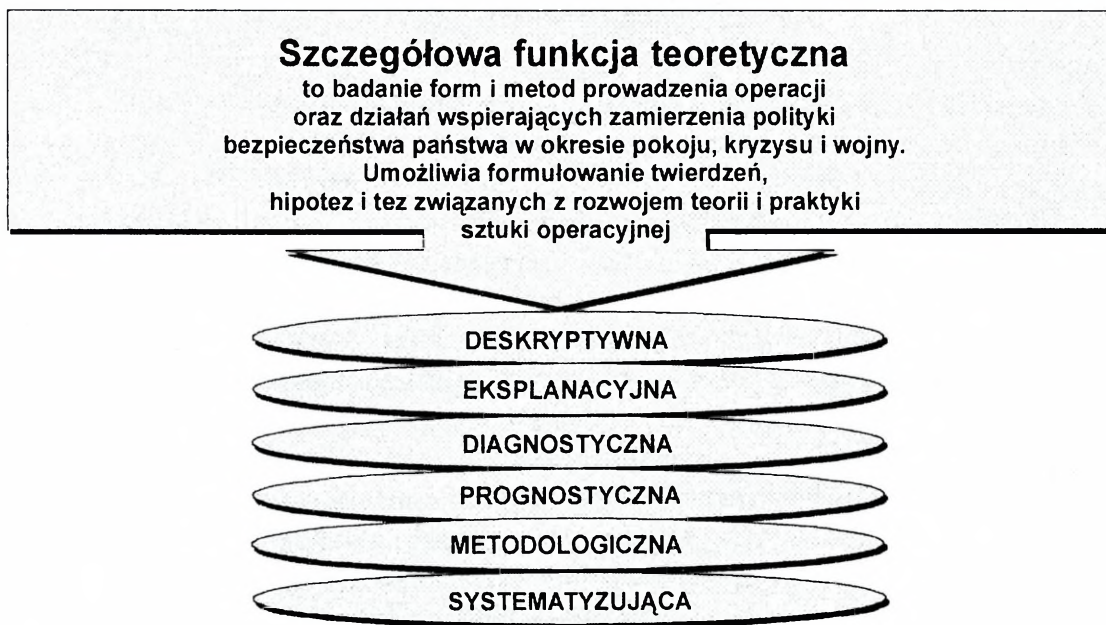
Zadaniem poziomu operacyjnego jest opracowanie planu i koordynowanie działania uczestników operacji, tak aby osiągnąć jej cel. Stąd funkcja praktyczna sztuki operacyjnej związana jest z dowodzeniem operacyjnym. Na poziomie operacyjnym synchronizowane i koordynowane jest użycie posiadanych środków stosownie do celu operacji. Proces koordynowania działań poprzedza synchronizacja i koordynacja celów cząstkowych w planie operacji. Zasadne jest zatem uznanie podstawowych funkcji kierowania za funkcje szczegółowe praktycznego postrzegania zadań sztuki operacyjnej. Funkcja praktyczna sztuki wojennej dała początek do opracowania podstaw prakseologicznego działania. To dla potrzeb prowadzenia wojny powołano i wyposażano siły zbrojne. Powstała organizacja, która wymagała zorganizowanego kierowania jej funkcjonowaniem w ówczesnym świecie.

Również sztuka operacyjna ma swój aspekt prakseologiczny związany ze strukturalnym i organizacyjnym postrzeganiem jej poziomu. Sztukę operacyjną na początku jej naukowego postrzegania rozróżniano w aspekcie zaangażowanych sił, obszaru i czasu działania. Współczesny wymiar sztuki operacyjnej wskazuje w większym stopniu na jej zasadność postrzegania w aspekcie skutecznego wspierania zamierzeń polityki państwa niż sił, obszaru i czasu działania. Dlatego współczesny wymiar praktycznego działania przejawia się w funkcjach dowodzenia operacyjnego organizacją. Używanie usankcjonowanej przemocy przez organ prawny

w ówczesnym świecie dało podstawę rozwoju prakseologii, pomimo że jej założenia teoretyczne zdefiniowano dopiero w XIX wieku. Teoria zorganizowanego działania związana jest z powstaniem i rozwojem organizacji. Za pierwowzór organizacji należy uznać wspólnotę plemienną, która powstała, by przetrwać w nieznanym świecie przyrody. Rozwój jej spowodował potrzebę konstruowania dla jej potrzeb celów politycznych, które stają się wyznacznikiem coraz bardziej nowoczesnych struktur i celów działania. Rozwój szczegółowych funkcji praktycznych sztuki operacyjnej przyczynił się do rozwoju jej funkcji teoretycznej.

Na podstawie badania rzeczywistych działań powstają zręby wiedzy operacyjnej. Stąd uzasadnienie ma rozwój funkcji teoretycznej sztuki operacyjnej. Rozwój wiedzy o metodach organizowania działań spowodował zmiany w sferze praktycznego działania. Umiejętności i wiedza stają się podstawą wzajemnego rozwoju. **Funkcja teoretyczna** sztuki wojennej i sztuki operacyjnej jest koniecznością wynikającą z ich praktycznego rozwoju (rys. 3). Wyraża się w spełnianiu szczegółowych funkcji nauki.

Nauce powszechnie przypisuje się funkcje: *deskryptywną, eksplanacyjną, diagnostyczną, prognostyczną, metodologiczną i systematyzującą*⁴. Rozważane problemy sztuki operacyjnej wymagają postrzegania ich w aspekcie podstawowych funkcji nauki.

Rys. 3. Funkcja teoretyczna sztuki operacyjnej

⁴ J. Ratajewski, op. cit., s. 21.

Funkcja deskryptywna daje rzeczywisty obraz bez wyjaśnienia jego istoty. Początki sztuki wojennej i sztuki operacyjnej charakteryzowały się opisem zdarzenia, bez podejmowania próby uzasadnienia ich przyczyn powstania lub przebiegu. Najogólniej można porównać to do fotografii zdarzenia, na której dostrzegamy tylko obraz. Zadaniem funkcji deskryptywnej jest udzielenie odpowiedzi na pytanie: *jak jest?*. Funkcję deskryptywną w nauce poszerza **funkcja eksplanacyjna**, która ma wyjaśnić dane zjawisko. Zadaniem funkcji eksplanacyjnej jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, *dlaczego tak jest?*. W procedurach naukowego poszukiwania prawdy należy uzasadnić powstanie zjawiska lub zdarzenia. Należy określić przyczyny i opisać ich skutki. Jeżeli funkcja deskryptywna pozwala dostrzec zjawisko operacji, to funkcja eksplanacyjna wyjaśnia jej istotę. Po zdefiniowaniu i opisanu przyczyn powstania operacji w systemie wiedzy powstaje stan *constans*. Funkcja deskryptywna opisuje operację, funkcja eksplanacyjna wyjaśnia przyczyny jej powstania. Natomiast obie stanowią podstawę **funkcji diagnostycznej**, której zadaniem jest ustalenie stanu wiedzy o operacji. W nauce funkcji diagnostycznej przypisuje się charakter funkcjonalny, teleologiczny i genetyczny⁵. Charakter funkcjonalny oznacza wyjaśnienie rzeczywistego mechanizmu kierującego rozwojem operacji. Charakter teleologiczny dotyczy sytuowania celów danego działania, w tym przypadku celu operacji i jego korespondencji z celem politycznym konfliktu. Charakter genetyczny funkcji diagnostycznej wyraża się określeniu podstaw rozwoju operacji i wyszczególnieniu czynników będących przedmiotem badań naukowych. Funkcja diagnostyczna oddaje rzeczywisty stan wiedzy i uwarunkowania jego powstania. Nie oznacza to, że operacja zaobserwowana, opisana i wyjaśniona co do przyczyn i skutków nie ulega zmianie. W istocie tak nie jest. Stąd występuje **funkcja prognostyczna**, pozwalająca przewidywać i określać kierunki rozwoju danej dziedziny lub zjawiska. Zadaniem funkcji prognostycznej jest określenie kierunku zmian operacji w przyszłości. Polega to na udzieleniu odpowiedzi na ogólne pytanie: *jak może być?*.

Operacja, tak jak i otaczający ją świat realny, podlega prawom przyrody. Prawem przyrody jest stała relacja pomiędzy cechami, rzeczami lub pomiędzy zdarzeniami⁶. Ta **stała relacja pozwala wnioskować o ewolucji operacji w przypadku zmiany jednej z cech lub czynnika zdarzeń**. Stąd liczba przypadków, które pomiędzy cechami i przedmiotami powstają, jest nieskończona. Operacja, tak jak cechy i rzeczy świata realnego, podlega prawom współistnienia i następstwa. Oznacza to, że w przypadku zmian jakiegokolwiek cechy lub rzeczy następują zmiany w operacji. Podobnie jest z prawami następstwa, kiedy jedna zmiana powoduje kolejną. Wobec tego w aspekcie następstwa mamy do czynienia z prawami przyczynowymi i rozwojowymi również w operacji. Podstawą tych zmian są stałe relacje występujące między cechami i rzeczami. Stąd w sztuce operacyjnej tak istotna jest umiejętność odkrywania relacji i badanie ich wpływu na przebieg zdarzeń. Nie

⁵ Tamże, s. 20.

⁶ Por. W. Krajeński, *Prawa nauki*, Książka i Wiedza, Warszawa 1982, s. 12.

sprawia większych trudności zdefiniowanie cech i rzeczy, ale dużą trudność rodzi zdefiniowanie treści relacji, które powodują istotne zmiany w operacji. Stąd na podstawie cech i rzeczy wnioskujemy o zmianach w operacji. Udzielamy odpowiedzi na pytanie: *jak może być w przyszłości?*

Przewidywanie co do rozwoju operacji w przyszłości może być opatrzone niskim stopniem prawdopodobieństwa, ale nawet przy takim założeniu jest zasadne prognozowanie, ponieważ przybliża ono nas w jakimś stopniu do prawdy⁷. Prognozowanie jest jedną z najważniejszych funkcji nauki, posiadającej również swój wymiar utylitarny. W aspekcie funkcji prognostycznej proces poznawczy traktowany jest jako zbliżanie się do prawdy⁸. Nawet jeżeli z punktu naukowego jest ona nierozpoznawalna, to jednak pozwala w jakimś stopniu zbliżyć się do ciągle oddalającej się rzeczywistości.

Określenie poprawności w zbliżaniu się do rzeczywistości wymaga stosowania odpowiednich metod jej rozpoznawania, stąd funkcja **metodologiczna** nauki. Funkcja metodologiczna wskazuje, jak badać operacje, jej otoczenie i wnętrze. Wskazuje multidyscyplinarny zakres metod i narzędzi badawczych. W sztuce operacyjnej, podobnie jak w wielu specjalnościach multidyscyplinarnych, wymagane jest wieloaspektowe podejście do rozwiązywanego problemu. W sztuce operacyjnej stosowane są metody badań teoretycznych, empirycznych i heurystycznych. W zależności od treści badanego przedmiotu szczegółowego różny jest zakres wykorzystania metod naukowych. W każdym procesie badań wstępują metody teoretyczne, ponieważ ich narzędzia umożliwiają syntetyczne opracowanie wyników. Opracowanie wyników badań uaktywnia funkcję **systematyzującą**. Funkcja systematyzująca wskazuje na potrzebę porządkowania wiedzy, a w niej głównie aparatu pojęciowego. Niezależność różnych ośrodków naukowych, a przede wszystkim myśli powoduje, że wytworzona naukowo wiedza wymaga porównania i usystematyzowania.

Zadaniem systematyzacji nauki jest porządkowanie wiedzy i jej klasyfikacja pojęciowa według kryteriów. Jednym z podstawowych wyznaczników klasyfikacji wiedzy i pojęć jest czytelność przyjętego kryterium. Umiejętność doboru kryteriów powinna wytworzoną wiedzę klasyfikować. W sztuce operacyjnej stosowano dotychczas wiele kryteriów klasyfikacji jej wiedzy i systematyzacji pojęć. Jeżeli przedmiotem badań sztuki operacyjnej jest operacja postrzegana jako forma organizacyjna osiągnięcia pewnej grupy celów militarnych, to zasadne z punktu prakseologicznego jest kryterium celu. Dotychczas w klasyfikacji pojęć stosowano wieloaspektowość kryterium. Powodowało to różne postrzeganie tych samych pojęć i nie służyło dobrze systematyzacji wiedzy. Słuszne jest natomiast multidyscypli-

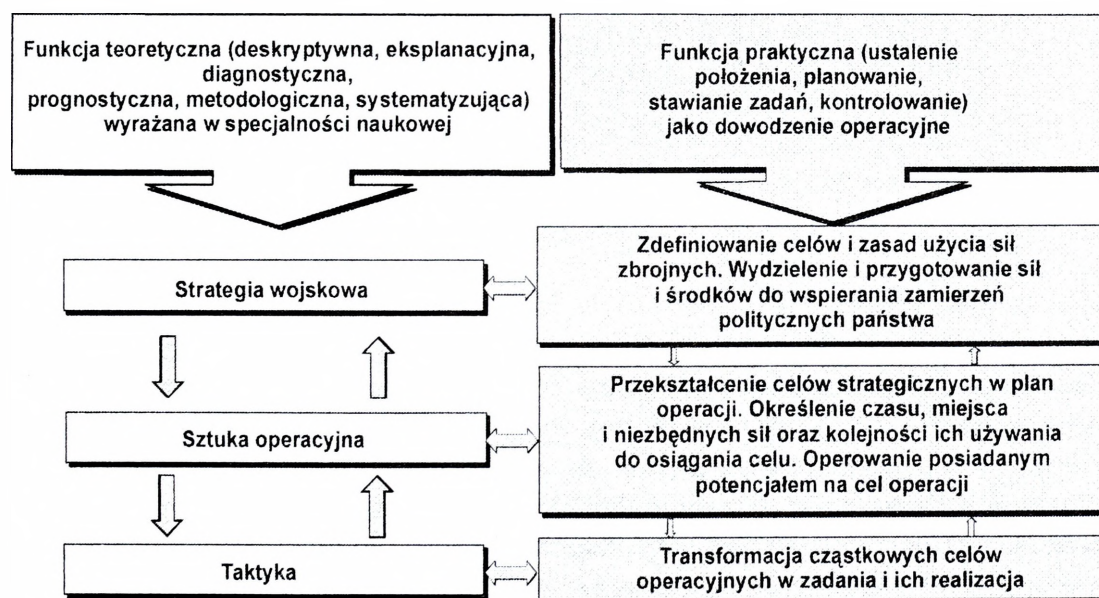
⁷ Najogólniej w ujęciu naukowym prawdą jest zgodność myśli z przewidywaną rzeczywistością. Taki pogląd reprezentowany jest przez: Arystotelesa, Tomasza z Akwinu, K. Ajdukiewicza i wielu innych.

⁸ Por., R. Wójcik, *Popperowska koncepcja zbliżania się do prawdy. Wybrane problemy logicznej teorii wiedzy*, [w:] M. Heller, J. Urbaniec (red.), *Otwarta nauka i jej zwolennicy*, Biblos, Tarnów 1996, s. 119.

narne stosowanie metod i narzędzi badawczych w stosunku do tego samego przedmiotu badań. Natomiast systematyzacja wiedzy wymaga zastosowania jednego uniwersalnego kryterium, które pozwala z tego samego punktu odnosić się do różnych treści poznawczych. Współcześnie trudno jest mówić o odkryciach w obszarze sztuki wojennej, ponieważ wiedza dotycząca jej ewolucji i rozwoju kształtuje się wraz z rozwojem cywilizacyjnym człowieka. Postrzeganie sztuki wojennej instrumentalnie w aspekcie polityki państwa pozwala odnieść się do klasyfikacji jej wiedzy w aspekcie celu polityki państwa i wpływu sztuki wojennej na jego osiągnięcie.

Wyszczególnione funkcje przedmiotowe: teoretyczna i praktyczna, wzajemnie się przenikają (rys. 4).

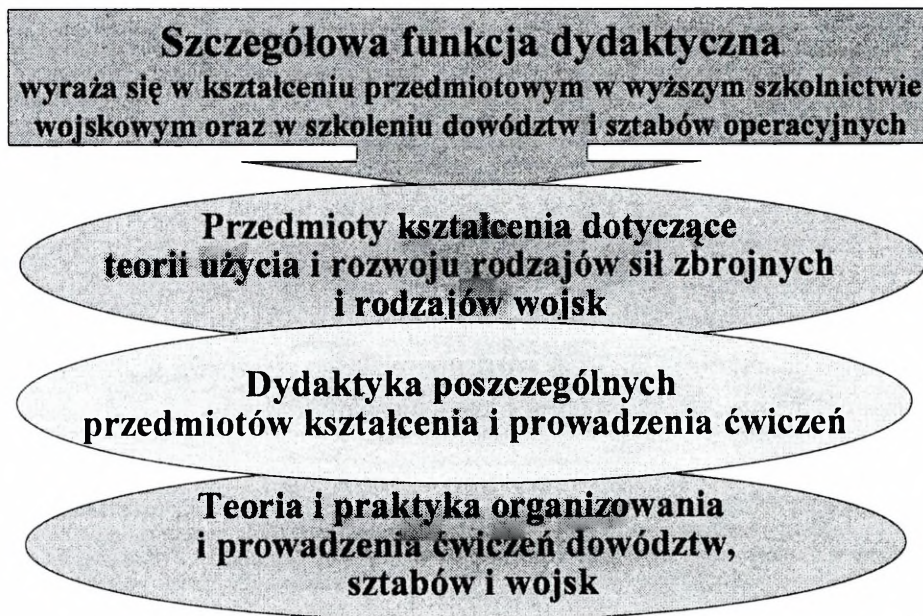
Występujące zależności są motorem rozwoju sztuki operacyjnej w aspekcie teoretycznym i praktycznym. Wskazane zależności są kreatorami rozwoju sztuki wojennej. W wyróżnionych przedmiotowo funkcjach sztuki wojennej zasadnie jest sytuować funkcje szczegółowe. Funkcje szczegółowe wyrażają istotę funkcji przedmiotowych sztuki wojennej, a w niej: strategii wojskowej, sztuki operacyjnej i taktyki. Szczegółowa funkcja praktyczna sztuki operacyjnej to umiejętność planowania i organizowania operacji oraz kierowania nimi przez dowództwa i sztaby. Wyraża się w dowodzeniu i działaniu na poszczególnych poziomach osiągnięcia celów militarnych. Spełnia zadania zorganizowanego działania wyrażane w planowaniu, organizowaniu, przewodzeniu i kontrolowaniu.

Rys. 4. Zależności między funkcją teoretyczną i praktyczną sztuki wojennej i ich wpływ na sztukę operacyjną

Współczesność wskazuje, iż w wyniku zmian w postrzeganiu sztuki wojennej zmienił się przedmiot badań strategii wojskowej. Zadaniem strategii wojskowej jest *transformacja celu politycznego w cel militarny i stworzenie warunków do jego osiągnięcia*. Stąd *materialnym przedmiotem badań strategii wojskowej powinien być potencjał sił zbrojnych wyrażany w zdolnościach operacyjnego działania*. Natomiast abstrakcyjnym przedmiotem badań są kierunki ich rozwój w aspekcie hipotetycznych zagrożeń i kierunków wspierania zamierzeń polityki państwa.

Funkcja dydaktyczna sztuki wojennej i sztuki operacyjnej wynika z potrzeby ich społecznego rozwoju (rys. 5).

Rys. 5. Funkcja dydaktyczna sztuki operacyjnej

Zadaniem funkcji dydaktycznej jest nie tylko popularyzacja pod względem teoretycznym i użytecznych rozwiązań, ale również opracowanie metod nauczania danej specjalności. Współcześnie funkcja dydaktyczna wyraża się w zinstytucjonalizowanym kształceniu. Odnosi się do celów, treści, form, metod i środków organizacji kształcenia. Funkcja dydaktyczna ma aspekt ogólny odnoszący się do procesu kształcenia i szczegółowy determinowany szczegółowymi zadaniami poszczególnych przedmiotów kształcenia. Stąd wyróżniam dydaktykę sztuki operacyjnej⁹. Funkcja dydaktyczna sztuki wojennej i sztuki operacyjnej odnosi się do przedmiotów kształcenia popularyzujących wiedzę operacyjną. Dydaktykę sztuki operacyjnej można określić jako edukację oficerów w zakresie sztuki operacyj-

⁹ Zob., J. Zieliński (red.), *Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej*, AON, Warszawa 2002.

nej¹⁰. Przedmiotem kształcenia były podstawy sztuki operacyjnej oraz sztuka operacyjna wojsk lądowych, sił powietrznych i marynarki wojennej¹¹. Przedmiot kształcenia był pochodną przedmiotu badań i teorii operacji rodzajów sił zbrojnych w adekwatnych środowiskach działania. Współcześnie przedmiotem badań jest operacja, postrzegana jako forma organizacyjna używania zgrupowań zadaniowych do osiągnięcia celu operacji.

Za przedmiot badań sztuki operacyjnej słusznie jest nadal uznawać operację (rys. 6). Kampania będzie przedmiotem badań, jeżeli zostanie zdefiniowany jej cel globalny i opracowany plan jego osiągnięcia.

Rys. 6. Przedmiot i cel badań sztuki operacyjnej

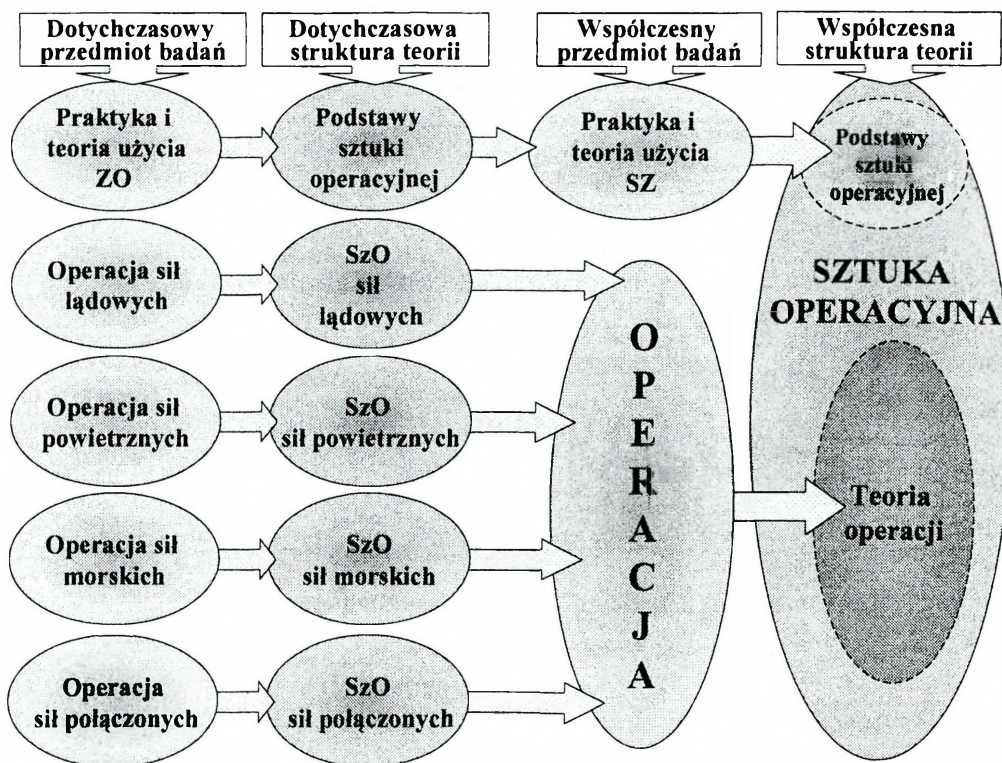
W tej sytuacji osiągnięcie celu militarnego kampanii zasadnie jest postrzegać w etapach, które będą osiągnięte w wyniku operacji. Nie należy odrzucać kampanii jako przedmiotu badań, ale należy mieć świadomość, iż coraz częściej operacja, w której będą osiągnięte cele konfliktów poniżej progu wojny, będzie podstawowym przedmiotem działania i badań naukowych. Operacja jest głównym przedmiotem badań sztuki operacyjnej. Jej przedmiot badań można podzielić na części połączone celem głównym. Stąd w operacji szczegółowym przedmiotem badań mogą być działania definiowane jej celami cząstkowymi. Uogólniając, można przyjąć, że operacją jest zespół działań definiowanych celami cząstkowymi, które służą do osiągnięcia jej celu globalnego w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

¹⁰ Tamże, s. 15.

¹¹ Zob. J. Zieliński, *Zarys teorii sztuki operacyjnej Wojsk Lądowych Rzeczypospolitej Polskiej*, Toruń 1998.

Wyznacznikiem operacji jest osiągany cel i jego bezpośredni wpływ na cel polityki bezpieczeństwa państwa. Celem poznawczym jest opisanie i wyjaśnienie zjawiska operacji oraz praktyki używania sił zbrojnych do wspierania zamierzeń politycznych państwa. W celu poznawczym istotne jest wskazanie czynników powodujących rozwój teorii i praktyki. Celem utylitarnym procesu badań w sztuce operacyjnej jest tworzenie wiedzy dotyczącej organizowania i prowadzenia operacji oraz systematyzacja wiedzy. Rozróżnienie celu teorii i praktyki nie jest jednoznaczne, ponieważ ich funkcjonalne zakresy wzajemnie się przenikają.

Ze względu na współczesny przedmiot badań sztuki operacyjnej zasadny jest jej dychotomiczny podział na podstawy sztuki operacyjnej i teorię operacji (rys. 7).

Rys. 7. Ewolucja współczesnej struktury sztuki operacyjnej

Ewolucja przedmiotu badań i wiedzy pozwala wnioskować, iż nadal powinna być rozwijana teoria i praktyka używania sił zbrojnych w operacji oraz ogólne założenia działania militarnego wspierające cel polityki bezpieczeństwa. Szczegółowym działem sztuki operacyjnej byłyby podstawy sztuki operacyjnej. Stąd niewiele by się zmienił zakres merytoryczny podstaw sztuki operacyjnej. Natomiast dużych zmian wymaga postrzeganie współczesnych operacji ze względu na zmianę charakteru przedmiotu badań. Dotychczasowe jednorodne operacje tracą rację bytu. Wobec tego należałoby zunifikować podejście do operacji w aspekcie operacji połączonej, ale nie jako szczególnego rodzaju operacji, ale jej współczesnego wy-

mogu. Stąd zasadnie jest postrzegać w sztuce operacyjnej teorię operacji. Teoria operacji dotyczy ich rodzaju w aspekcie wspieranego celu polityki bezpieczeństwa państwa. Należałoby zatem mówić o teorii operacji wojennych reagowania kryzysowego i pokojowych. Zadaniem teorii operacji jest tworzenie wiedzy dotyczącej zastosowania różnych narzędzi i metod walki zbrojnej adekwatnie do celu operacji. Za taką strukturą sztuki operacyjnej przemawiają również jej główny i szczegółowe przedmioty badań.

Praktyka wskazuje, iż nie występuje organ spełniający funkcje dowództwa operacyjnego w stosunku do rodzajów sił zbrojnych. Z obserwacji rzeczywistości wynika także, iż dąży się do wielofunkcyjnego działania w aspekcie osiągniętych celów i użytych sił. Stąd zasadne jest, by postrzegać sztukę operacyjną jako dychotomiczną specjalność. Szczegółowym przedmiotem badań może być specyficzne środowisko, rodzaj sił zbrojnych czy sposób działania. Skoro w praktyce nie występują dowództwa operacyjne rodzajów sił zbrojnych i wszelkie prognozy nie wskazują na ich reaktywację, to oznacza, iż pewien okres w sztuce wojennej ewoluje w kierunku unifikacji jej dotychczasowych części. Jeżeli uległ unifikacji przedmiot badań sztuki operacyjnej – operacja, to słuszne jest również zunifikowanie teorii przedmiotu. Proponuje się zatem, by w ramach sztuki operacyjnej wyróżnić: podstawy sztuki operacyjnej oraz teorię operacji. Wnioski z badań szczegółowych przedmiotów będą zmierzały do zbudowania teorii operacji, a nie teorii ich odrębnych przedmiotów badań. Wobec tego uzasadnione jest redefiniowanie pojęcia „sztuka operacyjna” w aspekcie jej współczesnego przedmiotu badań i postrzegać jej dychotomiczną strukturę. Sztuka operacyjna to dziedzina wiedzy i umiejętności dotycząca przygotowania i prowadzenia operacji. Dokonuje analizy uwarunkowań: gdzie, kiedy i w jakiej kolejności używać zgrupowań zadaniowych, by stworzyć warunki do osiągnięcia stanu końca operacji. Sztuka operacyjna jest specjalnością naukową rozwijaną w aspekcie wpływu na nią wielu specjalności. Sztuka operacyjna ma charakter multidyscyplinarny, stąd nie sposób posługiwać się wiedzą operacyjną bez uwzględniania wiedzy z innych przedmiotów dotyczących teorii taktycznego używania rodzajów sił zbrojnych oraz rodzajów wojsk, czy teorii kierowania i dowodzenia itp. Bardzo istotna jest wiedza metodologiczna, dotycząca organizowania i prowadzenia procesu dydaktycznego. Wiedzy operacyjnej nie można zgłębić bez umiejętności jej wykorzystania w działaniach praktycznych dlatego zasadne jest prowadzenie ćwiczeń, by uczyć i sprawdzać poziom opanowanej wiedzy. Sztuka operacyjna istnieje i rozwija się nie dla potrzeb badaczy, lecz dla praktycznego zastosowania wiedzy operacyjnej do osiągania celów wspierających zamierzenia polityki bezpieczeństwa państwa. Wiedzy operacyjnej nie można zastosować w postaci gotowych diagramów czy algorytmów. Wiedza operacyjna jest wytworem myślenia operacyjnego, stąd w każdej sytuacji – ze względu na zmienną wartość czynników i różne treści relacji pomiędzy nimi – jej produkt powinien być inny.

Operacja od początków jej naukowego postrzegania i definiowania uległa ewolucji. Według Henry'ego Humphreya Lloyda, są to wszelkie działania wojsk (ruch, manewr) na liniach operacyjnych łączących bazę operacyjną z obiektem działania. Jej postrzeganie i definiowanie wskazuje, iż operacja jest zjawiskiem jednostronnym. Według Dietricha Heinricha von Büllowa, operacją jest każde działanie wojsk (zgrupowań) skierowane przeciwko nieprzyjacielowi. Pozwala to postawić tezę, iż pod koniec XVIII wieku operacją było wszystko to, co doprowadzało wojsko do stoczenia bitwy. Taki poziom rozumienia operacji utrzymuje się przez okres napoleoński. Niektórzy teoretycy głoszą, iż początki operacji zaistniały dopiero w wojnie siedmioletniej. Jednak takie twierdzenie jest mało zasadne, ponieważ taką organizację osiągania celów wojny można dostrzegać już w starożytnym Egipcie. Nie ulega wątpliwości, że działania w wojnie siedmioletniej dostarczyły kolejnych doświadczeń i stały się praktyczną podstawą ewolucji operacji w wojnie prusko-austriackiej pod Sadową w 1866 roku. Rozpoczyna to okres szerszego postrzegania operacji, a przede wszystkim wskazuje na zintegrowanie działań w operacji, których głównym celem jest bitwa. Bitwa i operacja, postrzegane dotychczas rozdzielnie, stają się jednością. Za sprawą planowania i dowodzenia przez Helmuta von Moltkego w drugiej połowie XIX wieku operacja to przegrupowania, walki oddzielnych jednostek i bitwy połączone we wspólną całość. Wyznacznikiem operacji staje się bitwa oraz jedność osiąganego celu.

Wojny na przełomie XIX i XX wieku, ze względu na działania na dużych obszarach samodzielnych armii, stają się podstawą do formułowania założeń prowadzenia operacji. Operacje na początku XX wieku są postrzegane przez pryzmat czynnika rzeczowego, przestrzennego i czasowego. Ta tendencja jest rozwijana przez najbliższe lata, stąd pojęcie operacji z lat dwudziestych XX wieku jest tak postrzegane do końca zimnej wojny. Operacja spełnia wiele zadań taktycznych. Jej postrzeganie warunkowane jest rozmachem, a nie celem i jego wpływem na przebieg i wynik wojny. Ze względu na dużą liczebność sił w konflikcie niezbędne było formułowanie armii, grupy armii, korpusów oraz grup operacyjnych i to staje się podstawą definiowania operacji.

Rozmach działań militarnych powoduje, że operacja przez długie lata pozostaje bez większych zmian. Zmieniają się środki walki, które wpływają na jej taktyczny przebieg i przestrzenny rozmach. Praktyka prowadzenia operacji w drugiej wojnie światowej wywiera decydujący wpływ na ich definiowanie. *Operacja to zespół walk, bitew, uderzeń ogniowych i manewrów toczonych lub wykonywanych na lądzie, w powietrzu i na morzu przez związki operacyjne różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych, połączonych wspólną myślą przewodnią, prowadzonych pod jednym kierownictwem dla doprowadzenia do osiągnięcia celu operacji lub celu strategicznego, co wymaga uzgodnionego wysiłku i ścisłego współdziałania sił zbrojnych i rodzajów wojsk*¹². Na długie lata wyznacznikiem operacji staje się jej rozmach przestrzenny, rzeczowy i czasowy. Rozumienie operacji drugiej połowy

¹² *Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warszawa 1979.

XX wieku wyznacza wspólna myśl przewodnia oraz militarny cel konfliktu. *Operację traktujemy generalnie rzecz biorąc jako zespół walk, bitew (choć są zdania wręcz odmienne, że bitwa składa się z kilku operacji), manewrów i uderzeń ogniowych, połączonych wspólną myślą przewodnią i realizowanych pod jednym kierownictwem*¹³. Nadal decydującym elementem operacji jest bitwa, wokół której synchronizowane są działania wojsk. Bitwa nie staje się dziełem przypadku, ale jest starannie zaplanowanym elementem operacji. Jest to cecha konfliktów państwowych, w których dąży się do pobicia przeciwstawnej armii. Przemoc i siła zostają skierowane na armię przeciwstawnej strony. Jest to efektem starannych studiów teorii wojny Clausewitza i stosowania w niej siły. Myśl wojenna Clausewitza, w której nie definiowano operacji, zostaje zastosowana w teorii sztuki wojennej, w aspekcie konfliktu globalnego. Dewiza, iż zwycięstwo osiąga ta strona, która rozbija armię przeciwnika, zajmie sporne terytorium i zabierze armii i narodowi wolę walki, staje się głównym wyznacznikiem teorii operacji i planowanych w niej bitwach. Coraz częściej jednak w teorii zwraca się uwagę, iż operacja to skoordynowane czasowo i przestrzennie działania dużych związków prowadzone z zamiarem osiągnięcia wspólnego celu strategicznego¹⁴.

W definiowaniu operacji pojawia się pojęcie „skala operacyjna”, która postrzegana jest poprzez pryzmat czynnika rzeczowego, przestrzennego i czasowego. *Operacja, to starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali operacyjnej. Stanowi zespół bitew oraz działań operacyjnych i taktycznych (bojowych) niższego szczebla – wzajemnie sprzężonych, co do celu, miejsca i czasu*¹⁵. System pojęć polskiej sztuki wojennej początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku zdeterminowany jest poszukiwaniem samowystarczalności obronnej w warunkach potencjalnego zagrożenia wybuchu konfliktu państwowego. *Operacja to zespół różnorodnych działań (obronnych, zaczepnych, opóźniających) związków operacyjnych lub specjalnie wydzielonych grupowań ukierunkowanych na osiągnięcie celu strategicznego (operacyjnego). Obejmuje skoordynowane czasowo i przestrzennie działania realizowane przed starciem zbrojnym, w trakcie (bitwy, walki) oraz działania po starciu w czasie pokoju, kryzysu i wojny*¹⁶. Sfera zadań realizowanych w operacji pozwala ją sytuować również w okresie pokoju i kryzysu, a nie tylko w okresie wojny. Współcześnie jest to najszersza grupa zadań realizowanych przez siły zbrojne, ponieważ obniża się skala zagrożeń bezpośrednich na suwerenność państwa. Jest to również wynikiem przynależności do grupy państw demokratycznych, czego konsekwencją jest uczestnictwo w kształtowaniu pokoju demokratycznego.

Operacja – czasowo skoordynowane działania wojenne dużych związków prowadzone z zamiarem osiągnięcia wspólnego celu. W ramach operacji toczy się bitwy i walki, prowadzi działania szczególne i realizuje zadania o charakterze ogólnym. Pojęcie operacji w NATO nie zawiera przymiotników określających, co

¹³ B. Chocha, *Rozważania o sztuce operacyjnej*, MON, Warszawa 1984, s. 134.

¹⁴ Zob. *Regulamin HDv 100/900. Führungsbegriffe (TF/B)*, Bonn 1990.

¹⁵ S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1993, s. 18.

¹⁶ J. Zieliński, *Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej*, AON, Warszawa 2002, s. 50.

należy w nich osiągnąć. Operacją jest zespół skoordynowanych działań dużych związków, połączonych wspólnym celem. Wnioski z analizy cytowanej definicji wskazują, iż wyróżnikiem operacji jest wspólny cel i skoordynowane działanie dużych związków. Z analizy współczesnych działań zbrojnych w ramach różnych konfliktów wynika, iż pojęcie operacji definiuje się poprzez grupę celów i zadań, nadając jej kryptonim. Operacji nie klasyfikuje się według rodzajów działań zbrojnych. *Operacja – uzgodnione co do celu, miejsca i czasu bitwy, walki, uderzenia ogniowe i manewry poszczególnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk, prowadzone pod jednym dowództwem dla osiągnięcia celu strategicznego przy minimalnych stratach własnych*¹⁷. Definiowanie operacji nadal determinowane jest bitwą, w której wszystko jest podporządkowane jej stoczeniu. Czy we współczesnym świecie używanie sił zbrojnych do wspierania polityki państwa musi być zakończone bitwą? Wnioski z używania sił zbrojnych do wspierania zamierzeń politycznych państw na świecie wskazują, iż działania, w których cel osiągnany jest metodami i narzędziami walki zbrojnej stanowią jeden z segmentów ich przeznaczenia. Coraz częściej do wspierania zamierzeń politycznych państwa będą używane narzędzia walki zbrojnej bez stosowania jej metod osiągania celu. Wskazuje to, iż bitwa może, ale nie musi być wyznacznikiem operacji. Coraz częściej trudno jest zdefiniować charakter współczesnej bitwy, gdyż ze względu na asymetryczność celów, stosowanych środków i metod działania nie można przypisać jej cech pierwotnych. We współczesnych operacjach, w których cele osiągnane są metodami walki zbrojnej, nie można jednoznacznie zdefiniować celu, czasu i miejsca tocznej bitwy. Można postawić tezę, iż bitwa trwa od początku do końca operacji, a cele w niej sytuowane często wynikają z bieżącego rozwoju sytuacji, nie zaś planowania operacyjnego. Wynika to z asymetrii używanych sił oraz dążności do minimalizacji strat po obu stronach konfliktu.

Duży rozmach przestrzenny, rzeczowy i czasowy w konflikcie spowodował, że operacji przypisano charakter przedmiotowy. Zadaniem tak postrzeganych operacji było zdobycie lub utrzymanie obszaru, pobicie armii przeciwnika. Przedmiotowość operacji wynikała z rozrostu zjawiska walki zbrojnej wówczas do niespotykanych rozmiarów. Operacja traci swą samodzielność co do osiąganych celów, stanowi jeden z wielu skoordynowanych elementów kampanii, który wymaga ścisłego wypełniania dyrektyw. Czy takie pojmowanie operacji daje jej dowódcy swobodę decydowania i działania w obszarze odpowiedzialności? W sytuacji gdy obszary odpowiedzialności graniczą, musi występować ścisła koordynacja działania. Stąd dowódcy w tych obszarach tracą funkcje operacyjne na rzecz nadrzędnego dowództwa.

Definiowanie i postrzeganie operacji na początku XXI wieku ulega zmianie, a to ze względu na charakter współczesnych konfliktów. Operację postrzega się również w czasie pokoju i kryzysu, a nie tylko w okresie wojny. Pojęcie operacji – zawężone do jej wyznacznika, którym była bitwa – rozszerza się na spektrum sze-

¹⁷ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002, 90.

roko rozumianego jednopodmiotowego działania. Bitwa nie musi być wyznacznikiem operacji. Jeżeli poprzez przeciwkoncentrację doprowadzi się do bezpośredniego wsparcia zamierzeń politycznych w konflikcie, to bez stoczenia bitwy został osiągnięty cel militarny operacji. Przeszkoda na drodze do politycznego porozumienia została zneutralizowana bez potrzeby stoczenia bitwy. Stąd zasadne jest postrzeganie operacji przez pryzmat celu i jego wpływu na cel konfliktu, a nie tylko bitwy.

Dotychczasowa klasyfikacja operacji według kryteriów: celu osiąganego poprzez dany rodzaj sił zbrojnych i rodzaj walki, środowiska, uczestniczących sił czy okresów funkcjonowania państwa, budzi wątpliwości. Jest ona zasadna w masowych konfliktach, w których uczestniczy wiele niezależnych od siebie podmiotów działania. We współczesnych konfliktach, ze względu na wspólne oddziaływanie na cel operacji z różnych środowisk i w różnych środowiskach walki, we wszystkich operacjach występują działania połączone. Cecha, która zaczęła wyznaczać kolejny rodzaj operacji, stała się nieodłącznym jej atrybutem. Współcześnie wszystkie operacje są połączone ze względu na konieczność osiągnięcia ich celu z różnych środowisk walki, przez różne rodzaje sił zbrojnych i wojsk z różnych państw oraz ze względu na efektywność wykorzystania posiadanego potencjału. Stąd między innymi podział na operacje połączone lub jednorodne traci rację bytu. Wyszczególnione dotychczas kryteria powinny służyć do opisu operacji, a nie do jej klasyfikacji.

Operacja to skoordynowane czasowo i przestrzennie działania wydzielonych zgrupowań sił zbrojnych, prowadzone z zamiarem osiągnięcia celu strategicznego. W typologii operacji według kryterium wspieranego celu polityki państwa celowo jest wyróżnić operacje: wojenne, reagowania kryzysowego i pokojowe.

Operacja wojenna to działania zapobiegające zagrożeniom bezpośrednim lub pośrednim utraty suwerenności i nienaruszalności terytorialnej lub działania skierowane na pozbawienie suwerenności i nienaruszalności terytorialnej innych państw. Celem jest obrona suwerenności i nienaruszalności terytorialnej kraju własnego lub sojuszniczego. Desygnatem tak rozumianej operacji wojennej jest dążność do obrony suwerenności przy użyciu sił zbrojnych lub do pozbawienia jej innych państw. Warunkiem jest powstanie bezpośrednich zagrożeń suwerenności państwa lub Sojuszu. Jeżeli takie zagrożenia suwerenności nie występują lub ich skala się obniża, to operacje wojenne powoli stają się kategorią historyczną. We współczesnych operacjach wojennych celem nie jest rozbicie armii przeciwnika, lecz stworzenie warunków do utrzymania suwerenności we wszelkich sferach życia społecznego państwa. Stąd zadaniem może być pozbawienie sprawności działania siły przeciwnej, ale nie jej zniszczenie. Zniszczeniu podlegają tylko te elementy, które decydują o sprawności działania przeciwnika. Uzasadnieniem dla prowadzenia operacji wojennych są warunki zawarte w art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych. Państwa nie kreujące polityki ekspansjonistycznej przystępują do działań wojennych w obronie własnej suwerenności, gdy zostaną zaatakowane. Dopuszczalne jest również wykonanie uderzeń wyprzedzających na

państwo, które przygotowuje agresję. W obu przypadkach należy o podjętych działaniach i ich celach zawiadomić Radę Bezpieczeństwa ONZ. W operacjach wojennych, w których zostaje zagrożona suwerenność i podmiotowość kraju, siły zbrojne osiągają cel militarny w operacji metodami walki zbrojnej. Jest to podstawowa cecha różniąca operacje wojenne od operacji reagowania kryzysowego i pokojowych.

Bardzo ważną sferę zadań militarnych współcześnie zajmują operacje reagowania kryzysowego. **Operacja reagowania kryzysowego (ORK) to działania przy użyciu sił zbrojnych skierowane na usuwanie przyczyn sytuacji kryzysowych bądź kryzysów zagrażających regionalnemu bądź światowemu bezpieczeństwu lub powodujących naruszenie praw człowieka.** W przyszłości wszelkie sytuacje sporne powinny być rozwiązywane poniżej progu wojny, w formie operacji reagowania kryzysowego. Nie zawsze w sytuacjach kryzysowych musi dochodzić do używania sił zbrojnych. Niekiedy wystarczą środki działań politycznych i ekonomicznych. W operacjach reagowania kryzysowego głównym zadaniem jest niedopuszczenie do rozprzestrzeniania się sytuacji konfliktowej. Istotą ich jest bezpośrednie działanie na przyczynę sytuacji kryzysowej, po której neutralizacji lub usunięciu ustaje zasadność działania militarnego. Zadaniem operacji reagowania kryzysowego w kraju lub w środowisku międzynarodowym jest niedopuszczenie do eskalacji sytuacji kryzysowych w wojnę lub inny groźny konflikt.

Operacje kryzysowe stają się również podstawowym instrumentem regulacji zagrożeń bezpieczeństwa państwa. Dotychczas operacje reagowania kryzysowego postrzegane były jako operacje poza artykułem 5 Traktatu Waszyngtońskiego. Wskazuje to na bardzo szerokie spektrum zadań, a przede wszystkim na różne podstawy prawne udziału w nich sił zbrojnych. Celem działania militarnego w operacjach reagowania kryzysowego jest działanie na przyczyny sytuacji kryzysowej. Przyczyny sytuacji kryzysowej mogą mieć charakter polityczno-militarny i wówczas ich rozwój powoduje zagrożenie wybuchu wojny. Inną skalę niebezpieczeństwa stwarzają zagrożenia wynikające z negatywnych skutków działania sił natury. W tego typu działaniach używane są narzędzia walki zbrojnej, ale metody ich użycia nie polegają na dążeniu do zwycięstwa, ponieważ w tego typu działaniach nie występuje przeciwnik. Odmierna sytuacja występuje podczas działania w sytuacjach kryzysów społecznych. Podstawą użycia sił zbrojnych są narodowe akty prawne, ponieważ takie działania będą miały miejsce głównie na własnym terytorium. Celem użycia sił zbrojnych nie jest osiągnięcie zwycięstwa nad własnym społeczeństwem, ale doprowadzenie do stabilizacji i umożliwienie sprawowania podstawowych funkcji przez organy państwowe. W tego typu operacjach agresja społeczna może być skierowana na siły zbrojne, jako instrument konstytucyjnego porządku. Stąd w tego typu działaniach wykorzystywane są w dużym stopniu metody walki zbrojnej, ale głównie jako metody ochrony obiektów i własnych wojsk. W społeczeństwach demokratycznych konflikty między grupami społecznymi, etnicznymi oraz subkulturami lub między nimi a organami władzy nabierają realnego kształtu. Zarzewiem konfliktu zwykle bywa niewielki

incydent, który wykorzystywany jest przez różne organizacje do kreowania swoich celów. Użycie sił zbrojnych w tego typu działaniach ma charakter policyjny, skierowany na doprowadzenie do przestrzegania stanu prawnego w państwie.

Działania w operacjach reagowania kryzysowego mają szeroki zakres: od działania narzędziami i metodami walki zbrojnej w sytuacjach kryzysów polityczno-militarnych, poprzez niesienie pomocy i usuwanie skutków kataklizmów do wspierania organów władzy w utrzymaniu porządku społecznego. Powyższe wskazuje, iż siły zbrojne powołane do prowadzenia walki zbrojnej przygotowują się do działania w warunkach ekstremalnych innych niż walka zbrojna. W przypadku sytuacji kryzysowych i kryzysów społecznych i za sprawą sił natury siły zbrojne spełniają funkcje wspierające organy konstytucyjne. Gdy organy powołane do zapewnienia porządku ze względu na skalę zjawiska nie mogą wykonywać swych zadań, wówczas wspierane są przez siły zbrojne. Natomiast w sytuacjach kryzysów polityczno-militarnych siły zbrojne spełniają główne funkcje: zapewnienie nienaruszalności i suwerenności terytorialnej, ponieważ wynika to z ich misji.

Jeżeli podstawowym paradygmatem stosunków międzynarodowych będzie utrzymanie pokoju, to przeciwdziałanie jego utracie powinno mieć miejsce już w sytuacjach powstawania sporu. Społeczność międzynarodowa nie wypracowała skutecznych procedur działania na przyczyny sytuacji kryzysowych, posiada natomiast sprawny aparat działania w sytuacjach kryzysów. Współcześnie wymagany byłby raczej instrument reagowania na przyczyny sporów niż na ich skutki. W procedurach działania pokojowego wyszczególnia się operacje pokojowe. Jej definiowanie nie ma dyrektywnego charakteru, ale w ich interpretacji można dostrzegać wiele zbieżnych cech. *Operacja pokojowa to powstrzymanie, zahamowanie lub spowodowanie zaprzestania działań wojennych toczonych pomiędzy państwami lub w granicach jednego państwa, drogą bezstronnej interwencji strony trzeciej. Celem operacji pokojowej jest nakłonienie stron konfliktu do jego rozwiązania przez zastosowanie środków przewidzianych w rozdziale VI i VII Karty Narodów Zjednoczonych*¹⁸. Z treści definicji wynika, że siły pokojowe podejmują różne działania. Zakres instrumentów oddziaływania jest szeroki, od doradztwa do interwencji zbrojnej. *Operacje pokojowe – zapobieganie, ograniczanie, łagodzenie i zakończenie działań wojennych między państwami lub wewnątrz państwa za pośrednictwem pokojowej interwencji trzeciej strony zorganizowanej i kierowanej przez organizację międzynarodową przy użyciu personelu wojskowego, policyjnego i cywilnego do przywrócenia i utrzymania pokoju*¹⁹. Powyższe założenia wskazują, iż użycie sił pokojowych²⁰ w operacjach następuje wtedy, gdy zawiodły wszelkie środki niemilitarne.

¹⁸ Por. Boutrus B. Ghali, *An Agenda for Peace*, New York 1992.

¹⁹ Por. W.E. Gilman, D.E. Herold, *Peacekeeping Challenges to Euro-Atlantic Security*, NATO Defence College, Rome 1994, s. 21.

²⁰ *Siły Pokojowe ONZ – narodowe kontyngenty sił zbrojnych oddane do dyspozycji ONZ lub organizacji regionalnych, np. Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie dla przeprowadzenia konkretnych operacji pokojowych, powoływane w trybie doraźnym przez Zgromadzenie Ogólne lub Radę Bezpieczeństwa ONZ. Zob. Nowa encyklopedia powszechna PWN, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.*

Użycie wielonarodowych sił pokojowych jest definiowane jako działanie *wielonarodowych sił wojskowych i cywilnych pod nadzorem ONZ, dla rozwiązania konfliktów wewnętrznych lub między państwami. Działania ONZ mają na celu wprowadzenie lub nadzorowanie realizacji postanowień dotyczących przerwania działań wojennych, rozdzielenia wojsk, całkowitego lub częściowego rozwiązania konfliktu oraz zabezpieczenia pomocy humanitarnej*²¹. W ramach operacji pokojowych przewiduje się takie *uogólnione przedsięwzięcia, jak: utrzymanie zawieszenia broni, rozbrojenie walczących stron, demobilizacja i reintegracja, usuwanie min, pomoc humanitarna, pomoc przy organizacji wyborów, promocja praw człowieka, pomoc policyjna, współpraca z regionalnymi organizacjami [...]*²². W tym ujęciu można wykluczyć działanie sił pokojowych metodami walki zbrojnej. Zadaniem sił pokojowych jest doprowadzenie do pokojowego funkcjonowania danej społeczności przy zastosowaniu zasady bezstronności. W przypadku działania metodami walki zbrojnej trudno jest zachować bezstronność wobec stron konfliktu. Stąd być może zasadne jest wyszczególnienie bezstronności jako jednego z warunków prowadzenia operacji pokojowej. Różna klasyfikacja operacji pokojowych i jednocześnie ich zbieżność w definiowaniu powoduje, że zastanawiamy się nad zasadnością ich klasyfikacji. Podstawą do określenia charakteru operacji jest mandat wynikający z potrzeby zastosowania różnych metod do rozwiązania problemu, a nie zasada wskazująca na dany rodzaj operacji. Stąd należy zastanowić się, czy w teorii problemu taka klasyfikacja jest potrzebna, skoro podstawą wyróżnienia jest mandat.

W ujęciu narodowym operacje pokojowe to *użycie wielonarodowych sił wojskowych i cywilnych pod nadzorem ONZ do rozwiązywania konfliktów wewnętrznych lub międzynarodowych. Decyzje o uruchomieniu operacji pokojowych mogą podejmować: Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa lub Sekretarz Generalny. Rozróżnia się dwa rodzaje operacji pokojowych: misje obserwacyjne oraz operacje z użyciem kontyngentu wojskowego – sił zbrojnych NZ (UNEF)*²³. Rozróżnienie rodzajów operacji na podstawie kryterium użycia kontyngentu wskazuje na grupy zadań przewidzianych w Karcie Narodów Zjednoczonych. W innym ujęciu za operacje pokojowe uważa się *działania z ograniczonym użyciem sił zbrojnych podejmowane przez społeczność międzynarodową w celu utrzymania lub przywrócenia pokoju w rejonie konfliktu*²⁴.

Analiza treści operacji pokojowych wskazuje na ich zbieżne cechy. Rzeczywistym celem działania jest pokój osiągnięty na warunkach prawa międzynarodowego. Cel operacji jest jednoznacznie zdefiniowany i zaakceptowany przez strony sporu. Na działanie sił pokojowych wydany jest mandat, który precyzuje zakres ich kompetencji, a jednocześnie w świetle prawa międzynarodowego legalizuje ich działa-

²¹ Zob. J. Rydzikowski, *Słownik Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 2000.

²² Por. Cz. Marcinkowski, *Operacje pokojowe na początku XXI wieku*, Warszawa 2004.

²³ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 92–93.

²⁴ F. Gągor, K. Paszkowski, *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, Warszawa 1998, s. 52.

nie. Taka sytuacja nie ma miejsca w operacjach wojennych i reagowania kryzysowego. Powoduje to lepszy odbiór społeczny, który we współczesnym świecie ma coraz większe znaczenie, a to głównie za sprawą wolności mediów. W operacjach pokojowych ONZ lub regionalnych organizacji pokojowych wymagana jest zgoda stron konfliktu na wprowadzenie sił pokojowych. Zgoda stron konfliktu powoduje inny odbiór społeczny żołnierzy sił pokojowych. Kontyngent sił pokojowych nie jest przedmiotem celowego oddziaływania sił przeciwnych, ale w przypadku takich działań musi utrzymywać sprawność do samoobrony. Powyższe cechy wskazują, iż musi być przestrzegana zasada bezstronności. Posiada ona fundamentalne znaczenie określające relacje pomiędzy stronami sporu a siłami pokojowymi. W operacjach pokojowych celem działań militarnych nie jest zwycięstwo osiągnięte na warunkach walki zbrojnej, lecz wymuszenie zachowań pokojowych. Nie jest wymagane pobicie jednej ze stron sporu, ponieważ w takim działaniu zostaje naruszona zasada bezstronności.

Według ONZ do działań pokojowych zalicza się: dyplomację prewencyjną (ang. Preventive Diplomacy), tworzenie pokoju (ang. Peacemaking), utrzymanie pokoju (ang. Peacekeeping), budowanie pokoju (ang. Peace Building). Czy taki podział jest zasadny i czy w ogóle powinien występować? Podstawą organizowania i prowadzenia operacji pokojowych jest mandat, a nie istota definiowania problemu. Do każdej operacji opracowuje się osobną rezolucję, której treści wskazują na dopuszczalne lub konieczne działania sił pokojowych. Zasadne jest zatem określenie tych działań ogólnie operacją, bez podziału na rodzaje. Można postawić tezę, że do operacji pokojowych dochodzi wtedy, kiedy fiaskiem zakończą się przedsięwzięcia dyplomacji prewencyjnej. Może to być traktowane jako fiasko polityczne, ale również jako sukces, ponieważ strony sporu poddały się pokojowej procedurze rozwiązywania sporów. Operacja pokojowa to forma organizowania i prowadzenia wielofunkcyjnych działań zmierzających do deeskalacji lub usuwania napięć militarnych i utrwalania zachowań pokojowych w rejonie konfliktu pod auspicjami światowej lub regionalnej organizacji pokojowej. Celem jest utrzymanie pokoju oraz nakłonienie stron konfliktu do przestrzegania pokojowych zachowań w rozwiązywaniu sporu. **Operacje pokojowe to działania z ograniczonym użyciem sił zbrojnych, podejmowane przez społeczność międzynarodową, z zamiarem utrzymania lub przywrócenia pokoju w rejonie konfliktu.**

Operacja jest formą organizacyjną osiągnięcia pewnej grupy cząstkowych celów militarnych. W ramach ich osiągnięcia występują działania operacyjne doprowadzające podmiot działania do osiągnięcia celu głównego. Jest to zgodne z prakseologicznym założeniem osiągnięcia złożonego celu. Podział celu globalnego na cele cząstkowe ze względu na organizację jego osiągnięcia, narzędzia i metody stanowi treść zadaniową dla zgrupowań zadaniowych w operacji. **Zgrupowania zadaniowe to wydzielone siły i środki sił zbrojnych do wykonania określonego zadania.** Treścią działań operacyjnych we współczesnych operacjach są ich cele cząstkowe osiągnięte przez doraźnie tworzone zgrupowania zadaniowe lub zgrupowania o etatowej strukturze. Cele cząstkowe wyróżniamy ze względu na: miejsce, czas

i sposób działania, jego wpływ na inne cele cząstkowe i cel główny oraz zaangażowany potencjał. Zasadne jest, by koordynowanie osiągnięcia celu cząstkowego powierzyć jednemu dowódcy wraz z niezbędnym potencjałem i kompetencjami jego osiągnięcia. **Stąd działania operacyjne to wszelkie działania realizowane przez wojska podczas prowadzenia operacji do osiągnięcia jej celów cząstkowych.** Za wyznacznik działań operacyjnych można przyjąć etapy operacji. W każdej współczesnej operacji celowo jest wyszczególnić pięć standardowych etapów. Każdy z etapów operacji stanowić może sekwencję zdarzeń, które umożliwiają osiągnięcie jej celów cząstkowych. Stąd tworzenie sił, przegrupowanie w rejon działania, bezpośrednie działanie na przeszkody osiągnięcia celu militarnego, powrót do miejsc bazowych i odtworzenie zdolności bojowej lub przejście na struktury pokojowego funkcjonowania zamyka operację, zdefiniowaną jako formę organizacyjną osiągnięcia celu narzędziami walki zbrojnej. O charakterze operacji nie decydują jej standardowe etapy, ale głównie etap trzeci, w którym usuwane są przeszkody na drodze do politycznego porozumienia. W tym ujęciu jest to etap, którego specyfika pozwala z punktu militarnego jednoznacznie określić charakter operacji. Stąd wynika, że charakter operacji determinowany jest celami politycznymi i sposobami militarnego wspierania ich osiągnięcia. Sposób militarnego działania nie zawsze może stanowić jedyny wyznacznik rodzaju operacji. Współcześnie podobny charakter mogą mieć działania militarne w operacjach wojennych i reagowania kryzysowego, ale ich cel polityczny jest zdecydowanie różny. Niektóre działania w operacjach reagowania kryzysowego i operacjach pokojowych mają wspólne cechy, ale operacje wyróżnia przede wszystkim ich cel polityczny, a nie sposób militarnego działania.

Przed przystąpieniem do działania w każdej operacji bez względu na jej charakter musi nastąpić osiągnięcie gotowości wyznaczonych sił. Jeżeli jest to stan zagrożenia wojennego, to uruchamiane są procedury pogotowia operacyjnego. Pogotowie operacyjne to zespół zabiegów i czynności organizacyjnych zmierzających do utrzymywania w odpowiedniej gotowości potencjału wojskowego do podjęcia skutecznego działania, adekwatnie do zagrożeń w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

W skład pogotowia wchodzi:

- środki podwyższające gotowość – zespół przedsięwzięć, za pomocą których w sposób zorganizowany osiąga się określony stopień gotowości stosownie do zaistniałej sytuacji (StGB; PdGB, GBZW, PiGB),
- środki przeciw zaskoczeniu – przedsięwzięcia umożliwiające w krótkim czasie podjęcie działań adekwatnie do zagrożenia (siły wysokiej gotowości, siły niższej gotowości, siły o zróżnicowanej gotowości),
- środki przeciw agresji – przejście do takiego stanu, który pozwala na użycie środków militarnych przeciw realnemu agresorowi (rozwiniecie strategiczne, przeciwkoncentracja).

W zagrożeniach wojennych decyzją polityczną zostają uruchomione procedury osiągania gotowości obronnej państwa²⁵, a w tym i sił zbrojnych. Realizowane są przedsięwzięcia rozwinięcia strategicznego, w którym celem jest osiągnięcie gotowości obronnej państwa²⁶. W skład rozwinięcia strategicznego wchodzi: uruchomienie programu mobilizacji gospodarki do potrzeb obronnych państwa, osłona granicy państwowej oraz rozwinięcie operacyjne wojsk. Celem rozwinięcia operacyjnego jest osiągnięcie gotowości do działania przez określone siły zadaniowe. W skład rozwinięcia operacyjnego zalicza się następujące przedsięwzięcia:

- rozwinięcie mobilizacyjne,
- rozwijanie systemów dowodzenia,
- rozwijanie systemów wsparcia i zabezpieczenia,
- przegrupowanie wojsk,
- przewozy środków materiałowych niezbędnych do prowadzenia działań.

Uogólniając powyższe założenia, można przyjąć, iż rozwinięcie operacyjne wojsk obejmuje:

- uzupełnienie do etatu wojennego lub utworzenie nowo formowanych jednostek wojskowych i dowództw,
- przeszkolenie i zgranie w ramach rozwijanych struktur wojennych stanów osobowych do wykonywania zadań bojowych,
- stworzenie i zgranie zgrupowań zadaniowych i dowództw do przyszłych zadań,
- przyjęcie ugrupowania w rejonach rozwinięcia operacyjnego lub odpowiedzialności do realizacji przewidywanych zadań,
- przejście z pokojowego systemu dowodzenia i funkcjonowania na wojenny.

Wymienione zadania stanowią treść celu częściowego operacji. W operacji wojennej w ujęciu narodowym jej pierwszym etapem zawsze będzie osiągnięcie gotowości do działania potencjału obronnego państwa, a w tym sił zbrojnych. Stąd będzie to zawsze celem częściowym stałego lub wariantowego planu użycia sił zbrojnych. Natomiast w sytuacjach innych niż wojenne nie następuje uruchomienie procedur rozwinięcia strategicznego. Zostają uruchomione procedury pogotowia operacyjnego, adekwatnie do skali zagrożeń.

W warunkach zagrożeń wojennych i kryzysowych ważną rolę spełnia przeciwkoncentracja. *Przeciwkoncentracja strategiczna to realizacja celu polityczno-militarnego NATO poprzez zgrupowanie w newralgicznym obszarze takiej ilości wyspecjalizowanych sił Sojuszu, które z powodzeniem przeciwstawią się skoncentrowanym siłom potencjalnego agresora lub spowodują, że przeciwnik zaniecha dalszych działań. Specyficzny rodzaj działań prewencyjno-stabilizacyjnych, reali-*

²⁵ W procedurach osiągania gotowości obronnej państwa wyszczególnia się stany: *stałej gotowości obronnej, gotowości obronnej czasu kryzysu oraz gotowości obronnej czasu wojny*. Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r.

²⁶ *Gotowość obronna państwa to stan stabilności elementów systemu obronnego państwa do utrzymania bezpieczeństwa narodowego oraz do skutecznego działania w zaistniałych sytuacjach nadzwyczajnych i możliwości przeciwstawienia się wszelkim zagrożeniom kryzysowym oraz wojennym*. Por. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 44.

zowany w sytuacji kryzysu w przewidywaniu konfliktu zbrojnego²⁷. Przeciwkoncentracja postrzegana jest jako zasada strategicznego odstraszenia. Nie dotyczy tylko Sojuszu, ale każdego podmiotu prawnego na arenie międzynarodowej. **Przeciwkoncentracja to stwarzanie podstaw do osiągnięcia celu politycznego konfliktu poprzez demonstrowanie determinacji i gotowości użycia sił zbrojnych.** Zasada ta była znana już w V wieku p.n.e. i została zdefiniowana przez Sun Tzu. Jednak nie zawsze dostrzegano jej znaczenie, zwłaszcza w aspekcie pokojowego rozstrzygnięcia kwestii spornych. Jeżeli zadaniem uczestników przyszłej operacji będzie demonstrowanie determinacji działań zbrojnych, to w planie operacji może to być postrzegane jako jej cel cząstkowy. Jeżeli w wyniku przeciwkoncentracji nie dojdzie do starcia zbrojnego, to można postawić tezę, iż takie działanie bezpośrednio wpłynęło na cel polityczny w konflikcie.

Osiągnięcie gotowości do działania oraz realizacja założeń przeciwkoncentracji wymaga przegrupowania sił w dany rejon. **Przegrupowanie to zmiana ugrupowania zakończona przyjęciem nowego w dotychczasowym obszarze pobytu lub innym adekwatnie do przewidywanych działań.**

W operacjach cele cząstkowe mogą być osiągnięte w sposób zaczepny. Rozumienie działań zaczepnych nie ulega zmianie, ale zmienia się ich rozmach: przestrzenny, czasowy i rzeczowy. W aspekcie celu nadal istotą działań zaczepnych jest pobicie przeciwnika w wymaganej kategorii. **Działania zaczepne to wielofunkcyjne i wielowymiarowe działania zgrupowań zadaniowych, których zadaniem jest opanowanie punktów (obiektów) umożliwiających pośrednio lub bezpośrednio osiągnięcie celu operacji.** Do celów szczegółowych, podobnie jak dotychczas, należy zaliczać:

- wyprzedzenie przeciwnika w zdobyciu inicjatywy,
- odzyskanie części lub całości utraconego obszaru,
- obniżenie możliwości prowadzenia działań zaczepnych przeciwnika, poprzez obniżenie jego sprawności działania,
- umożliwienie koncentracji własnym wojskom w innym miejscu i czasie,
- związanie przeciwnika walką, aby zapobiec przegrupowaniu lub zmianie jego położenia,
- pozbawienie przeciwnika zasobów do prowadzenia wojny.

Pomimo że dąży się do rozwiązywania sporów metodami pokojowymi, to jednak nadal należy postrzegać zasadność stosowania usankcjonowanej przemocy do osiągnięcia niektórych celów militarnych. W taktycznym osiągnięciu celu militarnego nadal zasadne jest dążenie do pobicia przeciwnika, jednak sposób jego osiągnięcia wymaga minimalizowania strat po obu stronach konfliktu.

Działania obronne to wielofunkcyjne i wielowymiarowe działania zgrupowań zadaniowych, których zadaniem jest udaremnienie osiągnięcia celów zaczepnych przeciwnika i stworzenie warunków do osiągnięcia własnych celów w operacji. Do celów szczegółowych działań obronnych należy zaliczyć:

²⁷ Ibidem, s. 111–112.

- utrzymanie decydującego obszaru gwarantującego realizację głównych zadań w operacji,
- załamanie natarcia przeciwnika i niedopuszczenie do osiągnięcia jego celów,
- zyskanie na czasie poprzez skuteczne stawianie oporu,
- stworzenie warunków do realizacji zadań przez główne zgrupowania zadaniowe w operacji.

W takiej interpretacji działania obronne mają podobny charakter jak dotychczas. Nie zmieniają swej istoty również działania opóźniające. **Działania opóźniające to szereg skoordynowanych czasowo i przestrzennie działań obronnych i zaczepnych prowadzonych w różnym czasie i miejscu przez zgrupowanie zadaniowe.** Istota działań opóźniających polega na zawiązaniu starcia i uchylenie się od jego rozstrzygnięcia. Celem jest spowolnienie natarcia przeciwnika oraz rozpoznanie jego głównych kierunków działania. Działania opóźniające mogą być jedną z faz operacji.

Dotychczas w teorii unikano sformułowania „działania osłonowe”, ponieważ nie powodowały one rozstrzygnięcia w operacji. **Działania osłonowe polegają na niedopuszczeniu do wykonania uderzenia przez przeciwnika z danego kierunku.** W ich skład mogą wchodzić różne sposoby taktycznego działania. Nie można sklasyfikować ich jednoznacznie, ponieważ ich wyznacznikiem jest cel i sposób jego osiągnięcia.

W operacji mogą występować różne cele cząstkowe, różna ich liczba i sposób ich osiągnięcia. Determinowane jest to celem głównym i sposobem jego osiągnięcia. Niektóre działania mogą występować we wszystkich rodzajach operacji. Jednak ich istota wskazuje, że są specyficznym sposobem osiągnięcia celów cząstkowych w danej operacji. Ze względu na pewne wspólne cechy niektórych zadań część celów cząstkowych z operacji wojennych może być podobna do operacji reagowania kryzysowego i odwrotnie. Część zadań w operacjach reagowania kryzysowego może być podobna do zadań w operacjach pokojowych. Jednak ze względu na różne cele bardzo małe podobieństwo będzie występowało między operacjami wojennymi i pokojowymi. Działania w operacjach współcześnie przenikają się ze względu na cele cząstkowe i stosowane metody działania.

Monitorowanie obszaru to śledzenie i dozorowanie jakościowych zmian przez zgrupowania wielofunkcyjne w rejonie mandatowym, ustalonych postanowieniami międzynarodowymi lub narodowymi w zakresie bezpieczeństwa. Monitorowanie znajduje zastosowanie głównie w operacjach pokojowych i operacjach reagowania kryzysowego. Z punktu taktycznego realizowane jest poprzez patrolowanie lub utrzymywanie sieci posterunków. Podobnie może być realizowane podtrzymywanie rozdziału stron sporu. **Podtrzymywanie rozdziału stron to niedopuszczenie przez zgrupowania zadaniowe do ponownego nawiązania przez zwaśnione strony kontaktu bojowego.** Natomiast wymuszenia rozdziału stron sporu powinni być sytuowane w operacjach reagowania kryzysowego i operacjach wojennych.

Wspieranie miejscowej ludności i administracji w organizowaniu życia społecznego to przedsięwzięcia zmierzające do normalizacji stosunków społecznych i prawnych w danym rejonie. **Celem jest wspieranie miejscowej ludności lub organów konstytucyjnych w przejmowaniu odpowiedzialności za sferę życia społecznego w rejonie mandatowym.** Tego rodzaju działania mogą występować we wszystkich rodzajach operacji. Jednak ich istota związana jest z operacjami pokojowymi i operacjami reagowania kryzysowego.

Akcje ratownicze i ewakuacyjne to zespół różnorodnych przedsięwzięć podejmowanych przez zgrupowania zadaniowe w celu udzielenia pomocy poszkodowanym w różnych sytuacjach lub zapobieganiu rozprzestrzenianiu się negatywnych skutków danego zjawiska. Coraz częściej wskazuje się na prowadzenie akcji ratowniczo-poszukiwawczych. Występują one w operacjach reagowania kryzysowego i operacjach pokojowych, ale podejmowanie załogi rozbitego samolotu z terytorium przeciwnika to też akcja ratownicza.

W operacjach reagowania kryzysowego i operacjach pokojowych mogą wystąpić akcje bojowe o ograniczonych celach i skutkach. **Działania bojowe to akcje prowadzone przez zgrupowania zadaniowe metodami i narzędziami walki zbrojnej o ograniczonym zasięgu i skutku.** Celem nie jest zniszczenie przeciwnika, lecz zbrojne oddziaływanie na przyczyny lub skutki sytuacji kryzysowych o podłożu polityczno-militarnym.

Zbiór rodzajów działań w operacji nie jest pełny i zamknięty, a ich liczba i rodzaje determinowane są sposobem osiągania celu w operacji. Uogólniając powyższe założenia dotyczące działań operacyjnych, należy podkreślić, że:

- treścią działań operacyjnych we współczesnych operacjach są ich cele częściowe osiągnięte przez doraźnie tworzone zgrupowania zadaniowe lub zgrupowania w etatowej strukturze,
- działania operacyjne wynikają ze sposobu osiągania celu operacji, ich liczba i rodzaj uzależnione są od zdefiniowanych celów częściowych koniecznych do osiągnięcia celu głównego operacji.

Zmiany we współczesnych założeniach prowadzenia operacji wskazują, iż zasadne jest zbudowanie aparatu pojęciowego spójnego z rzeczywistością. Stąd uogólniając proponuje się, by przedmiotem badań sztuki operacyjnej jako specjalności naukowej była operacja. W operacji celowo jest wyszczególniać jej rodzaje ze względu na kryterium wspieranego celu polityki bezpieczeństwa. Do rodzajów operacji należy zatem zaliczyć: operacje wojenne, operacje reagowania kryzysowego i operacje pokojowe. Treścią celu militarnego operacji jako samodzielnej kategorii jest to, co stoi na przeszkodzie do politycznego porozumienia. W każdej operacji występują działania ukierunkowane na osiągnięcie celów częściowych. Sztuka operacyjna to teoria i praktyka przygotowania i prowadzenia operacji. Jej praktycznym odzwierciedleniem jest dowodzenie operacyjne. Sztuka operacyjna to dziedzina wiedzy i umiejętności skierowana na planowanie i prowadzenie działań wspierających zamierzenia polityki bezpieczeństwa państwa środkami militarnymi. Proponowane pojęcia wynikają z praktyki sztuki wojennej. Czy takie ich definiowanie jest poprawne, potwierdzi to lub zaneguje przyszłość.

Sesja II

Działania taktyczne

ppłk dr Jan POSOBIEC

Zakład Taktyki Wojsk Lądowych

TAKTYKA WE WSPÓŁCZESNEJ SZTUCE WOJENNEJ

Przeszłość sztuki wojennej i nierozzerwalnie z nią związanej taktyki to przede wszystkim wojna, działania zbrojne – takie ich pojmowanie funkcjonowało przez wieki, miało uzasadnienie w charakterze utrzymywania i wykorzystania potencjału militarnego w walce zbrojnej. Na przestrzeni dziejów taktyka podlegała jednak częstym zmianom i ewoluowała w swej treści, dostosowując się do warunków i potrzeb danego okresu lub czasem w sposób twórczy wyprzedzała panujące wówczas założenia. Pierwsze sygnały zachodzących zasadniczych zmian pojawiły się w XX wieku, kiedy to narzędzia walki zbrojnej zaczęto stosować w pokojowym rozwiązywaniu konfliktów i sporów. Stanowiły one raczej gwarant podporządkowania się stron konfliktu do zaprzestania walki niż jej eskalacji. W taktyce pojawiła się nowa sytuacja zmuszająca do aktualizowania jej treści o będące zaprzeczeniem zjawiska wojny – działania pokojowe.

Przyczyn rozwoju taktyki upatrywać należy w dążeniu do lepszego i efektywniejszego wykorzystania posiadanych sił i środków w osiągnięciu założonych celów. Była ona i – w moim przekonaniu – będzie niezwykle dynamicznie rozwijającą się częścią sztuki wojennej.

Prognostyczne spojrzenie na charakter zjawisk zachodzących w sztuce wojennej jest jednym z wyznaczników skuteczności działań wojsk na współczesnym i perspektywicznym polu walki w zróżnicowanych uwarunkowaniach i sytuacjach.

Ścisłe powiązanie wszystkich działów sztuki wojennej, a przede wszystkim zachodzących między nimi związków, zależności, sprzężeń i relacji, pozwala opracować nowe, wzajemnie spójne i – co najważniejsze – skuteczne rozwiązania, funkcjonujące na każdym jej poziomie.

Sztuka wojenna definiowana jest jako teoria i praktyka zbrojnych działań wojennych. Należy jednak podkreślić, że ta definicja nie w pełni przystaje do dynamicznych zmian w zakresie i treści analizowanego terminu.

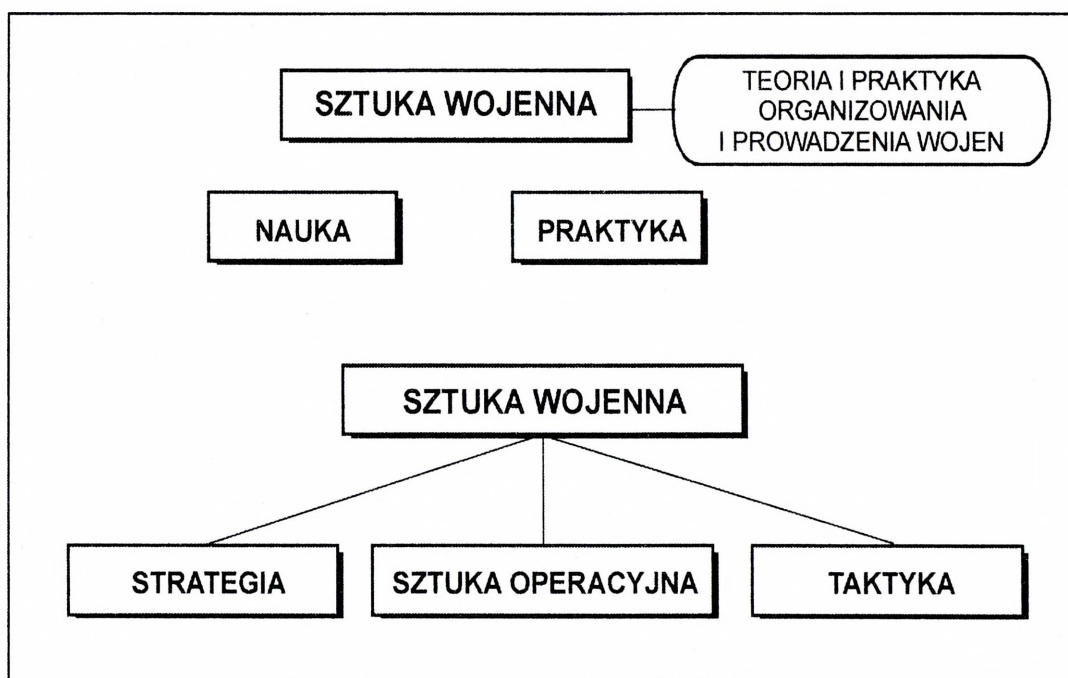
Można wskazać dwa znaczenia terminu „sztuka wojenna”. Po pierwsze jest dyscypliną naukową (teorią), której przedmiotem badań są zagadnienia przygotowania i prowadzenia zbrojnych działań wojennych. Przy czym w kontekście dokonujących się przeobrażeń wykracza ona już poza sferę wojny, rozszerzając się na

zjawiska związane z użyciem narzędzi walki w szeroko rozumianej dziedzinie bezpieczeństwa i utrzymania pokoju.

W drugim znaczeniu oznacza praktyczne postępowanie dowództw i wojsk w zakresie przygotowania i prowadzenia działań przez siły zbrojne we wszystkich możliwych konfiguracjach i warunkach (pokoju, kryzysu, wojny).

Jest zatem dziedziną wiedzy i umiejętności obejmującą formy i sposoby wojskowego przygotowania i prowadzenia działań (nie tylko wojennych) w skali strategicznej, operacyjnej i taktycznej¹. Do takiego wniosku można sprowadzić efekty naukowych spotkań prowadzonych w Katedrze Sztuki Operacyjnej i Taktyki Wydziału Wojsk Lądowych AON w 2005 roku.

Mając na uwadze podział sztuki wojennej, na płaszczyźnie hierarchicznej wyróżnione zostały w niej trzy podstawowe części: strategia, sztuka operacyjna i taktyka.

Rys. 1. Podział sztuki wojennej

Strategia jest definiowana jako teoria i praktyka działania, ukierunkowana na osiągnięcie założonych celów w danej dziedzinie, ujmowanych w skali ogólnej i mającej charakter długofalowy.

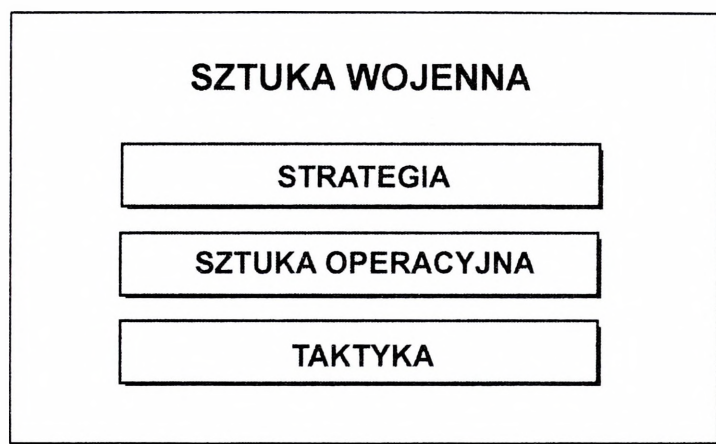
Sztuka Operacyjna obejmuje teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia operacji przez zgrupowania wojsk, zmierzające do osiągnięcia celu strategicznego (operacyjnego) na obszarze działań wojennych (kierunku strategicznym, obszarze zainteresowania strategicznego). Stanowi swoisty łącznik między strategią a takty-

¹ *Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1994, s. 27.

ką, wpływa bezpośrednio lub pośrednio na cele, rodzaje, formy, metody i sposoby wykonania zadań taktycznych. Należy jednak pamiętać, że decydujący wpływ na taktykę mają uwarunkowania i potrzeby wynikające z twórczej interpretacji zjawisk zachodzących w sztuce wojennej.

Taktyka to część sztuki wojennej obejmująca teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia działań taktycznych przez (jednostki wojskowe, zmierzających do osiągnięcia określonego celu w wymiarze taktycznym lub operacyjnym).

Na poziomie taktycznym osiągnąć zatem mogą być zarówno cele operacyjne, jak i taktyczne poprzez efektywne wykorzystanie możliwości bojowych wojsk.

Rys. 2. Miejsce taktyki w hierarchii wojennej

Na taktykę można jednak patrzeć z drugiej strony, jako niezwykle ważny przedmiot w uczelni wojskowej.

Taktyka, uważana za najstarszy w ujęciu historycznym dział sztuki wojennej, zamienia w czyn teoretyczne założenia i cele sztuki operacyjnej oraz strategii.

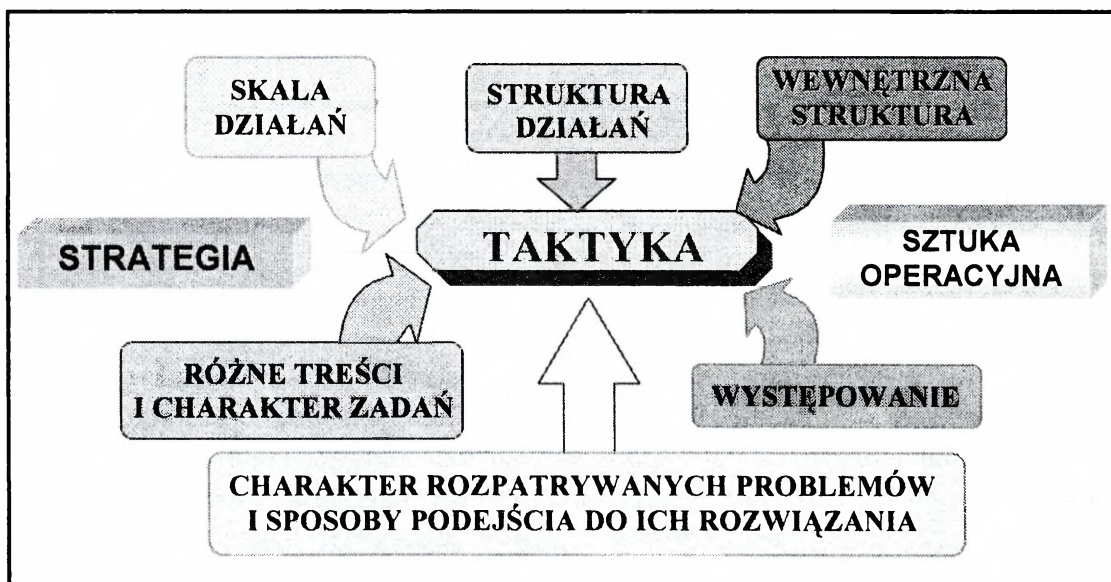
Atrybutem taktyki jest jej bezpośredni udział w praktycznej realizacji zadań i osiągnięciu celów nakreślonych przez kompetentny poziom dowodzenia. Pozwala to weryfikować teorię i jednocześnie dostarcza znaczącego materiału badawczego z najbardziej wiarygodnych źródeł (od wykonujących zadania wojsk).

Taktykę postrzega się jako usytuowaną na najniższym poziomie część sztuki wojennej, ale śmiało można postawić tezę, że bez taktyki niemożliwe byłyby jakiegokolwiek działania, czy też osiągnięcie celów na jej wyższych poziomach. Taktyka jest wewnętrznie zróżnicowana, co wynika z jej złożoności, stopnia rozwoju i spełnianych funkcji w różnych uwarunkowaniach.

Analiza pojęć charakteryzujących poszczególne składowe sztuki wojenne wskazuje cechy odróżniające taktykę od sztuki operacyjnej czy strategii. Prof. Koziej zaliczył do nich²:

- skalę działań (taktyka zajmuje się sposobami działań najniższych jednostek organizacyjnych – pododdziałów, oddziałów związków taktycznych),
- charakter rozpatrywanych problemów i sposoby podejścia do ich rozwiązania (w taktyce punktem wyjścia są siły i środki, jakimi się dysponuje),
- strukturę działań (w taktyce występuje jedność celu, czasu i miejsca, natomiast w sztuce operacyjnej jedność celu, ale rozdzielność miejsca i czasu),
- wewnętrzną strukturę (taktyka jest najbardziej zróżnicowana wewnętrznie),
- występowanie taktyki w sensie praktycznym jedynie na polu walki (w czasie działań wojennych, co w kontekście dotychczasowych ustaleń okazuje się nieprawdą),
- różne treści i charakter zadań (co również się zdezaktualizowało).

Należy zatem postawić sobie pytanie: czy powyższe wyróżniki zachowują swoje ponadczasowe właściwości i znaczenie? Czy nie należałoby ich zweryfikować, może uzupełnić? Zwłaszcza w kontekście rozszerzających się zadań, przewartościowania teorii i praktyki sztuki wojennej. (Obecnie znaczącym wyróżnikiem taktyki może być cel).

Rys. 3. Wyróżniki taktyki

Taktyka, podobnie jak inne dziedziny wiedzy praktycznej, stale się rozwija. Ciągłe doskonalone są formy i sposoby prowadzenia działań taktycznych. Poszukiwane są drogi skutecznego wykorzystania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych na polu walki, ale – co pokazał przełom wieków – nie tylko.

² S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 32–35.

Poszerzone spojrzenie na działania taktyczne na początku XXI wieku pozwoliło dokonać wielu zmian w obowiązującej teorii. Praktyka pokazała bowiem, że siły zbrojne prowadzą w obecnych uwarunkowaniach działania, które niejako pomijane były w obowiązującej teorii lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Zaproponowane na przełomie wieków przez prof. M. Huzarskiego zmiany dotyczące włączenia w strukturę działań taktycznych ogólnie rozumianych działań pokojowych pozwoliły spojrzeć na problematykę i obszar badań taktyki w sposób zdecydowanie szerszy i bardziej przekrojowy. Była to reakcja na pojawianie się różnorodnych zjawisk i sytuacji wymagających stosownych rozstrzygnięć. Jak napisał prof. S. Koziej: „*potrzeby praktyki znacznie wyprzedziły możliwości teorii. Doktrynalnie akceptowana i funkcjonująca w Polsce lat dziewięćdziesiątych teoria sztuki wojennej nie w pełni odpowiada szybko następującym zmianom*”³.

Doprowadziło to do weryfikacji teorii i zmian, które dostosowały taktykę do wymogów początku XXI wieku. Jednak wprowadzenie wielu nowych elementów w zderzeniu z pojawieniem się nowych uwarunkowań wskazuje na potrzebę dokonania przeglądu, analizy i korekty niektórych istniejących poglądów, koncepcji i ustaleń. Dotyczy to również sfery terminologicznej.

Sam termin taktyka różnie był interpretowany, co wyraźnie można zauważyć w przedstawionych poniżej definicjach, pochodzących z różnych okresów.

Według teoretyka sztuki wojennej Carla von Clausewitza (1780–1830) taktykę należy postrzegać jako naukę o użyciu sił zbrojnych w bitwie⁴, w odróżnieniu od strategii, czyli nauki o życiu bitew do celów wojny.

Francuski generał Henri Domini (1779–1869) traktował taktykę jako: sztukę użycia wojsk w decydującym punkcie teatru wojny, do którego doprowadza wojska strategia⁵. W jego interpretacji sztuka ta obejmowała walkę oraz rozmieszczanie wojsk w terenie z uwzględnianiem warunków terenowych.

Z kolei teoretyk i praktyk, marszałek francuski Ferdynand Foch (1851–1929) zawężał taktykę do *dowodzenia wojskami w czasie walki*⁶, ograniczając ją tym samym do bezpośredniego starcia.

Z punktu widzenia semantyki taktyka to *metoda postępowania mająca doprowadzić do osiągnięcia określonego celu; działanie według obmyślonego planu*. Natomiast w interesującym nas ujęciu wojskowym jest częścią sztuki wojennej obejmującą teorię i praktykę prowadzenia walki z nieprzyjacielem⁷.

W szerszym i bardziej precyzyjnym ujęciu *taktyka to teoria i praktyka rozmieszczania oddziałów wojsk, rodzajów broni, okrętów itd., manewrowania nimi w ich wzajemnym odniesieniu do siebie i do nieprzyjaciela oraz używania ich*

³ Ibidem, s. 5.

⁴ C. Clausewitz, *O wojnie*, Lublin 1995, s. 83.

⁵ H. Domini, *Zarys sztuki wojennej*, Warszawa 1966, s. 30.

⁶ F. Foch, *Zasady sztuki wojennej*, Warszawa 1924, s. 23.

⁷ E. Sobol, *Podręczny słownik języka polskiego*, Warszawa 1996.

w walce (por. strategia); metoda postępowania, umiejętność używania rozporządzalnych sił dla osiągnięcia zamierzonych celów⁸.

Etymologicznie pochodzi z greckiego: *tá taktiká* 'sztuka ustawiania wojska', od gr. *taktikós* 'zdolny do uporządkowania czegoś' od *tássein, táttein* 'układać; porządkować; ustawiać w szyku bitewnym'⁹.

W „Słowniku wyrazów obcych” taktyka *określana jest jako 1. sposób postępowania, mający doprowadzić do zamierzonego celu; 2. część sztuki wojennej, teoria i praktyka organizacji i prowadzenia walki przez jednostki wojskowe*¹⁰.

Można zatem w sensie ogólnym stwierdzić, że taktyka to zarówno sposób postępowania, działania mający zapewnić osiągnięcie celu, jak też działanie przemyślane, realizujące jakiś plan. Jednocześnie z punktu widzenia struktury sztuki wojennej jest to jej część, obejmująca teoretyczne i praktyczne aspekty prowadzenia walki¹¹.

Najbardziej zbliżoną do obecnych uwarunkowań definicję zawarto w projekcie „Regulaminu działań lądowych”, w którym taktyka (tactics) jest sztuką zarządzania siłami, rozwinięcia ich do walki (działań) celem osiągnięcia rozstrzygnięcia, mającego wpływ na cel operacyjny, z maksymalnym oszczędzaniem wysiłku¹².

Niezależnie od przytaczanych różnorodnych zakresów pojęciowych terminu taktyka, pochodzących z różnych źródeł i okresów, można wyraźnie zauważyć, że wszystkie odnoszą się do walki rozumianej w ujęciu wojskowym jako: zorganizowanie, skupione w czasie i przestrzeni zbrojne starcie dwóch przeciwstawnych stron w skali taktycznej¹³.

Takie podejście interpretacyjne jest już nieaktualne, wręcz anachroniczne, nieprzystające do dynamicznie rozwijającego się jej wnętrza. Przez wieki przedmiotem zainteresowania taktyki były metody i sposoby prowadzenia wojny, walki z przeciwnikiem (określane w prakseologii jako kooperacja pozytywna w kooperacji negatywnej). Współcześnie taktyka wojsk lądowych zajmuje się szerszymi zagadnieniami, bada bowiem zjawiska zachodzące nie tylko w walce, ale również zjawiska użycia narzędzi walki zbrojnej do tworzenia, przywracania i budowania szeroko rozumianego pokoju. Zwraca się również w kierunku realizacji zadań polegających na niesieniu pomocy w sytuacjach zagrożeń mających naturalne podłoże, np. klęski żywiołowe. Zmienia się zatem cel działań, zmieniają się adekwatnie do tego metody, sposoby i mechanizmy prowadzenia działań na poziomie taktyki.

Gdzie zatem jest w niej miejsce na szeroko rozumiane działania pokojowe, które w swej **znaczącej części nie polegają na walce** (destrukcyjnym, niszczącym oddziaływaniu na stronę antagonistyczną), lecz na **budowaniu pokoju, stwarzaniu warunków do bezpiecznego życia, zapewnianiu stabilizacji**? Myślę, że wszyscy są zgodni w tym, że istnieje przecież taktyka w tego rodzaju działaniach.

⁸ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1998.

⁹ Ibidem.

¹⁰ I. Kamińska-Szmaj (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 2001.

¹¹ B. Dunaj, *Popularny słownik języka polskiego*, Warszawa 2000.

¹² *Regulamin działań wojsk lądowych*, DD/3.2, Warszawa 2006.

¹³ *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, Warszawa 2001, s. 7.

Zwiększenie zadań wojsk lądowych, a głównie ich nowy charakter sugeruje, że w taktyce wojsk lądowych powinny zostać uwzględnione wszystkie zadania wykonywane w ramach operacji militarnych, reagowania kryzysowego i pokoju. Wyraźnie zatem dostrzegalna jest potrzeba nowej interpretacji terminu taktyka, obejmującego całe spektrum problemów, którymi ta część sztuki wojennej się zajmuje. Aby przedmiot badań odzwierciedlał w pełni rzeczywistość, a nawet prognozowaną przyszłość, musi ulec stosownym zmianom.

Nie mówimy tylko o walce, ale działaniach wojsk lądowych, należałoby więc przyjąć, że **przedmiotem badań** taktyki są **działania taktyczne**, postrzegane przez pryzmat środowiska, wykonawców zadań, metod oraz sposobu osiągnięcia celu.

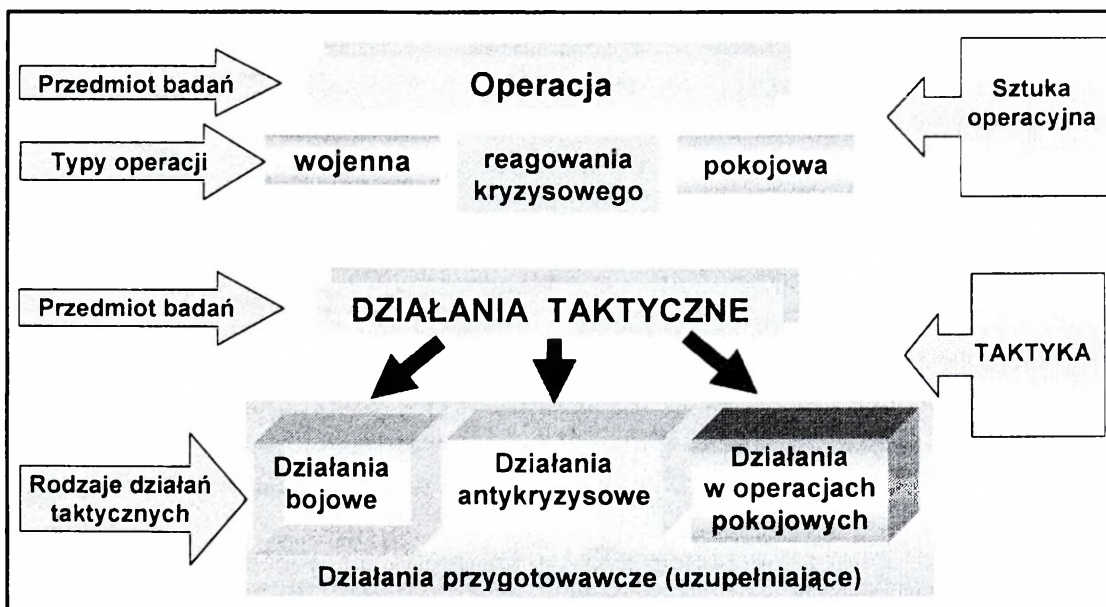
Czym są **działania taktyczne**?

W obecnym ujęciu – *Działania taktyczne to wszelkie działania wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej na polu walki.*

Według najnowszej wersji regulaminu, **działania taktyczne** obejmują działania bojowe, kryzysowe i pokojowe¹⁴. (Biorąc pod uwagę zakres pojęciowy terminu „taktyka”, wynikałoby, że działania pokojowe prowadzone są na polu walki).

Zasadne staje się pytanie: Czy nie ma działań taktycznych poza polem walki? (Jak wobec tego zakwalifikować działania pokojowe?). Jak także interpretować we współczesnych uwarunkowaniach działania taktyczne?

Kolejną kategorią wymagającą redefinicji, chociaż budzącą mniej wątpliwości, jest **walka rozumiana jako zorganizowane, skupione w czasie i przestrzeni, zbrojne starcie dwóch przeciwstawnych stron w skali taktycznej.**

Rys. 4. Przedmiot badań taktyki w aspekcie powiązań ze sztuką operacyjną

¹⁴ Regulamin działań wojsk lądowych, op. cit.

Z walką związane są **działania bojowe**, które polegają na pobiciu lub obezwładnieniu przeciwnika w wyniku koordynacji manewru i ognia. Ich rezultatem jest najczęściej rozbicie wojsk przeciwnika i opanowanie określonego terenu lub jego utrzymanie.

Współczesne uwarunkowania sprawiają, że taktyka polega przeobrażeniom, których skala i zakres znacznie wykracza poza jej dotychczasowe ramy i treści. Oznacza to, iż dotychczasowy dorobek taktyki w zderzeniu z potrzebami i wymogami wynikającymi przede wszystkim z przynależności do Sojuszu Północnoatlantyckiego musi zostać twórczo przekształcony i dostosowany w sposób kompleksowy, z zachowaniem spójności, do wszystkich działów sztuki wojennej.

Istniejące rozbieżności przyczyniły się do powstania wielu kontrowersji zwłaszcza w obszarze typologii struktury działań taktycznych. Przyjmowane zróżnicowane kryteria podziału oraz interpretacja istotnych, często nowych zjawisk współczesnego pola walki wymuszają przeprowadzenie szerszych badań, których efektem powinny być rozwiązania o prognostycznym i spójnym charakterze, pozwalające funkcjonować w wymiarze narodowym i sojuszniczym.

Współczesne działania mają bowiem często wymiar wielonarodowy i to już na niskich, taktycznych szczeblach. Współdziałanie w tej sytuacji musi polegać na jednolitym rozumieniu pewnych pojęć, zjawisk i zależności.

Występujące obecnie rozbieżności i kontrowersje w teorii działań taktycznych sprawiają, że występuje często brak porozumienia co do istoty rozpatrywanych zagadnień, a nawet ich miejsca w systemie pojęć operacyjno-taktycznych.

Dylematy taktyki uzależnione są od wielu innych uwarunkowań tworzących cały system wiedzy taktycznej. Należy więc rozpatrywać je w sposób kompleksowy, aby nie dochodziło do niepotrzebnych kontrowersji w postrzeganiu i rozumieniu taktyki, lecz koherencji jej podstawowych zagadnień. Tak aby dysonans w postrzeganiu treści taktyki zamienił się w dysonans poznawczy.

Taktyka to dziedzina wiedzy i umiejętności, która ewoluuje, należy zatem ją wzbogacać i uzupełniać o brakujące fragmenty, nie zaś negować. Na uwadze należy również mieć potrzebę prognostycznego spojrzenia w przyszłość, aby teoria wyprzedzała praktykę, zapewniając jej jak najbardziej efektywne działanie w uwarunkowaniach XXI wieku.

Naszkiecowane przeze mnie różne, często pobieżnie wątki nie są wystarczające do kompleksowych rozwiązań w dziedzinie taktyki. Mogą jednak stanowić punkt wyjścia do dalszych rozważań natury szczegółowej, aby pragmatyzm narzucany czy wręcz wymuszany przez praktykę nie zastąpił niczym nieskrępowanej dyskusji teoretyków.

Taktyka w uwarunkowaniach XXI wieku (wpływających na sztukę wojenną) nie powinna się skupiać wyłącznie na kwestiach walki zbrojnej, ale powinna dążyć do rozwiązywania problemów wynikających z otaczających ją zjawisk.

Nie bez wpływu na sztukę wojenną, w tym w szczególności taktykę, pozostają bowiem zjawiska zachodzące w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego. Prowadzą one do zmian w metodach i formach stosowanych w taktyce. Wojsko

coraz częściej angażowane jest do zadań o charakterze policyjnym, antyterrorystycznym, humanitarnym, ogólnie nazywanych pokojowymi.

Jaka zatem powinna być „tożsamość” taktyki w uwarunkowaniach współczesnej sztuki wojennej, aby dynamicznie rozwijające się wewnątrz (taktyki) nie prowadziło do chaosu terminologicznego, ale do stworzenia adekwatnej do potrzeb typologii, niezbędnej w spójnym, jednoznacznym i jednolitym rozumieniu taktyki.

Reasumując można uogólnić, że:

- niektóre treści (określenia) w sztuce operacyjnej nie muszą bezpośrednio odzwierciedlać się w taktyce,
- definicja taktyki musi odzwierciedlać obecne uwarunkowania i wymogi,
- przedmiotem badań taktyki powinny być działania taktyczne, a nie walka,
- działań taktycznych nie należy podporządkowywać pod rodzaje operacji, wspólnym mianownikiem są bowiem cele, a nie całe spektrum rodzajów działań,
- stworzenie naukowych podstaw taktyki powinno być bazą do opracowania dokumentów normatywnych i podręczników, a nie odwrotnie.

Wyrażam przekonanie, że przedstawione przeze mnie spostrzeżenia i uwagi oraz tezy do konferencji, dotyczące niezwykle istotnych problemów taktyki, które zostaną rozwinięte i zaprezentowane przez moich kolegów w dalszej części naszego spotkania, staną się płaszczyzną twórczej dyskusji i polemiki, pozwalającej doskonalić taktykę, aby dorobek polskiej myśli wojskowej się wzbogacał, a nie zanikał pod naporem modnych wzorców funkcjonujących u innych. Jednocześnie mam świadomość, że wiele z wygłoszonych poglądów może wzbudzać kontrowersje, ale sądzę, że jest to pożądane, aby normatywne czy też doktrynalne wzorce nie stanowiły podstawy do formułowania teorii taktyki. Temu powinny służyć wyłącznie zasady naukowe właściwe naukowcom, a nie doktrynerom.

ppłk dr Grzegorz SOBOLEWSKI

Zakład Taktyki Wojsk Lądowych

TAKTYKA A DZIAŁANIA TAKTYCZNE

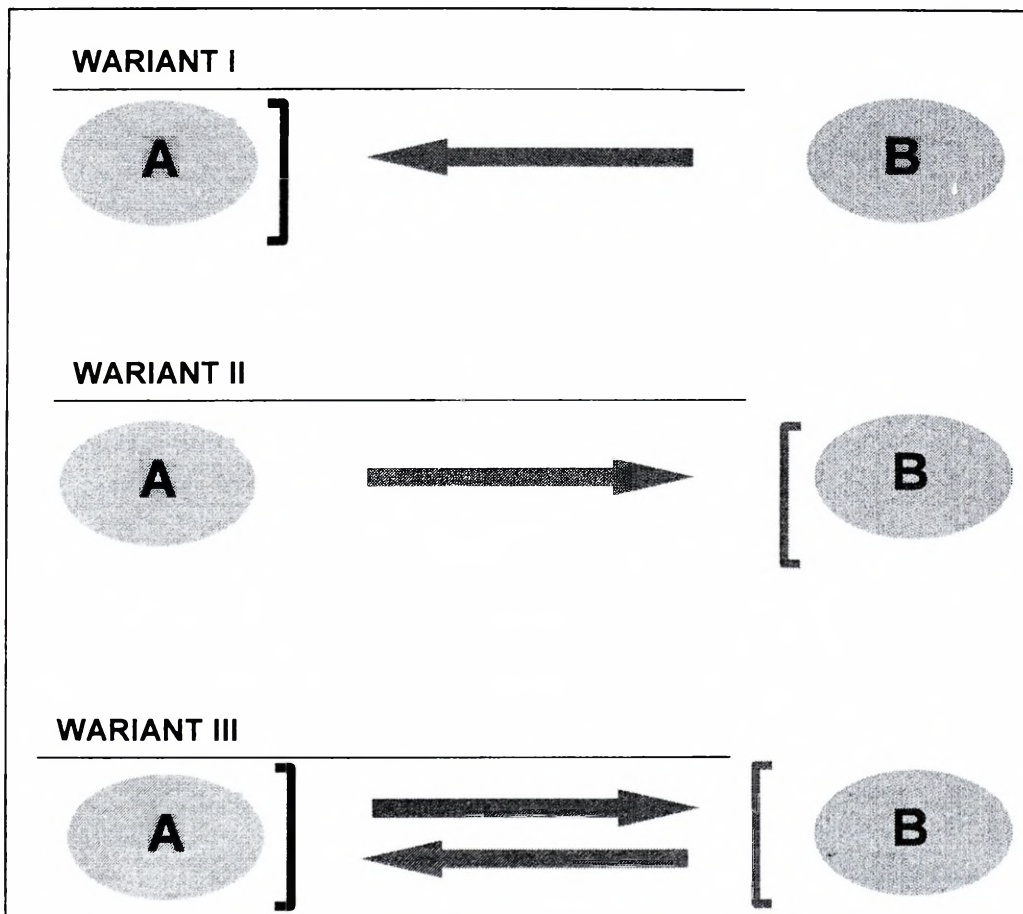
Przemiany polityczne ostatniego dziesięciolecia XX i początku XXI wieku oraz powiązane z nimi nasilenie wewnętrznych i międzypaństwowych konfliktów zapoczątkowały wiele przewartościowań w koncepcjach użycia sił militarnych. Zmiany te nie ominęły też teorii taktyki jako składowej sztuki wojennej, która bada zjawiska zachodzące na polu walki. Dlatego dzisiaj – mając na uwadze aktualne uwarunkowania, rolę sił zbrojnych w zapewnieniu bezpieczeństwa – warto zadać pytanie: **w jaki sposób współcześnie rozumiemy taktykę i działania taktyczne, oraz jakie zachodzą pomiędzy nimi zależności?**

Do czasu, kiedy podstawową rolą sił zbrojnych było przygotowanie się do wojny i jej prowadzenie, taktykę rozumiano ogólnie jako teorię i praktykę walki. Wojsko jako narzędzie polityki państwa realizowało dwa podstawowe zadania: albo broniło interesów własnych przez obronę własnego terytorium, albo dokonywano podbojów innych narodów dla osiągnięcia zamierzonych celów politycznych. Dlatego umiejętność prowadzenia walki była wszechobecna i potrzebna. Człowiek zawsze chciał wiedzieć, w jaki sposób skutecznie walczyć, wobec tego na przestrzeni wieków taktykę rozumiano jako wiedzę na temat walki. Potwierdzeniem tego są definicje taktyki w kolejnych okresach historycznych¹. Obecnie najbardziej powszechnym ujęciem taktyki jest definiowanie jej jako **teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia walki przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne jednego lub kilku rodzajów wojsk**. Wobec tego istota taktyki sprowadza się do przygotowania i prowadzenia walki.

Takie ujęcie taktyki powoduje, iż przedmiotem badań taktyki jest walka, rozumiana jako zbrojne starcie dwóch przeciwstawnych stron. Wobec tego, warunkiem koniecznym walki są przeciwstawne cele.

¹ Taktyka (taktike) to termin pochodzenia greckiego, który znaczył dosłownie 'układać, porządkować, ustawiać w szyku bitewnym'. Por. W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1989, s. 502. Zdaniem C. Clausewitza, *taktyka to nauka o użyciu sił zbrojnych w bitwie*. Zob. C. Clausewitz, *O wojnie*, Lublin 1995, s. 82. Według H. Jominiego, *taktyka jest sztuką użycia wojsk w decydującym punkcie teatru wojny, do którego doprowadza wojska strategia*. S. Koziej taktykę definiuje jako *teorię i praktykę walki, a dokładniej – teorię i praktykę działań taktycznych*. Zob. S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 29.

Rozpatrując zagadnienia czynu skutecznego, T. Kotarbiński wyróżnił cele permutacyjne (zmieniające) i perseweracyjne (niezmieniające). Reasumując, możemy zauważyć, iż do walki może dojść wtedy i tylko wtedy, gdy przynajmniej jedna ze stron dążyć będzie do zmiany istniejącego stanu rzeczy. Takie rozumienie walki sprawia, iż w dalszej kolejności możemy wyróżnić jej dwa podstawowe rodzaje (rys. 1).

Rys. 1. Relacje stron w odniesieniu do celu permutacyjnego i perseweracyjnego

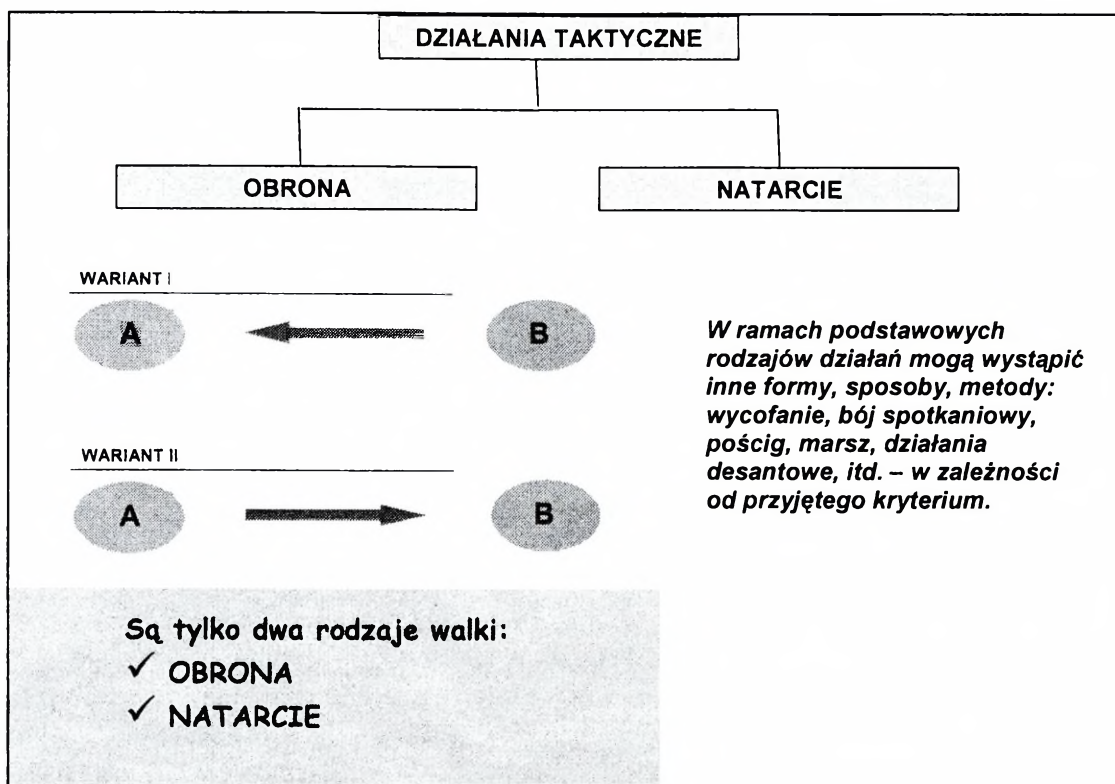
W wariantcie pierwszym stroną dążącą do zmiany istniejącego stanu rzeczy jest strona B, natomiast strona A stara się utrzymać istniejący stan, czyli wybiera cel perseweracyjny. W języku wojskowym strona B wykonuje natarcie (uderzenie), a strona A broni się, czyli prowadzi obronę.

W wariantcie drugim występuje sytuacja odwrotna, czyli strona A chce osiągnąć cel permutacyjny, zaś strona B dąży do celu perseweracyjnego. Wobec tego strona A naciera, a strona B się broni.

W wariantcie trzecim obie strony stawiają sobie cele permutacyjne, czyli obie strony prowadzą natarcie. Zjawisko, jakie zaistnieje, można nazwać bojem spotka-

niowym, ale dla obu stron będzie to dążność do zmiany istniejącego stanu przez uderzenie (natarcie).

Konstatując powyższe rozważania, możemy wyróżnić dwa rodzaje działań: obronę i natarcie. Wszelkie pozostałe działania wojsk w trakcie walki mogą być klasyfikowane jedynie jako formy, metody lub techniki tych podstawowych.

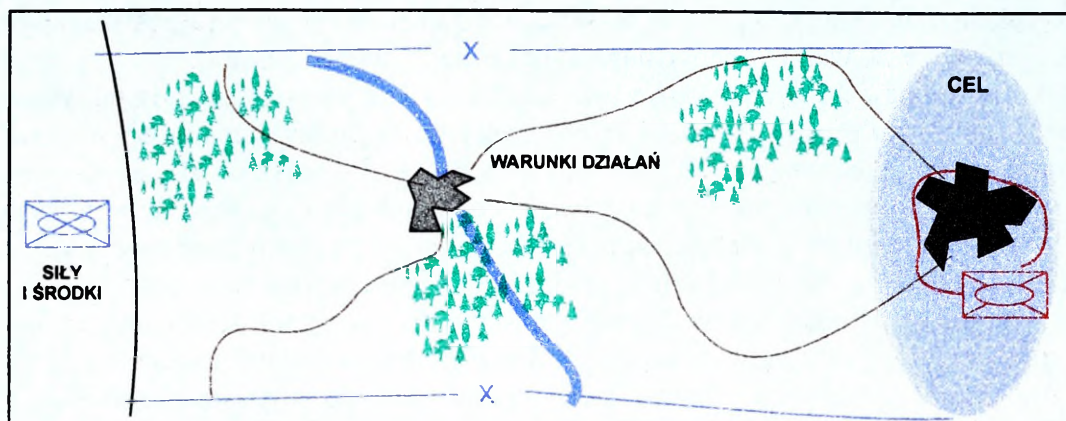

Rys. 2. Podział działań taktycznych w aspekcie podstawowych rodzajów walki

Kolejnym interesującym nas terminem w zakresie rozpatrywanego problemu są działania taktyczne. Warto jednak wcześniej sięgnąć do rozważań wspomnianego już T. Kotarbińskiego, który w „Traktacie o dobrej robocie” przedstawia, iż *działać to tyle, co zmieniać rzeczywistość w sposób mniej lub bardziej świadomy; to zmierzać do określonego celu w danych warunkach za pomocą właściwych środków*, [podkreślenie G.S.] *po to, by dojść od warunków istniejących do warunków odpowiadających przyjętemu celowi. Działanie, które mamy urzeczywistnić, wymaga wyznaczenia:*

- celu,
- warunków należących do rzeczywistości,
- środków przystających zarówno do zamierzonego celu, jak i do istniejącej rzeczywistości².

² T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław 1969, s. 20.

Rys. 3. Urzeczywistnienie działań taktycznych

Analiza elementów, które charakteryzują działania zorganizowane, w ujęciu prakseologicznym – wyznaczenia celu, wyznaczenia warunków należących do rzeczywistości, wyznaczenia środków przystosowanych zarówno do zamierzonego celu, jak i do istniejącej rzeczywistości – wskazuje na ich integralność z czynnikami, które charakteryzują każde zorganizowane użycie wojsk w działaniach taktycznych³. Aby urzeczywistnić działania taktyczne, potrzeba określenia celu, warunków prowadzenia działań (środowisko), przeciwnika oraz posiadanego potencjału wojsk własnych. Wobec tego działania taktyczne to zmierzanie do określonego celu w danych warunkach (środowisku działań) przy użyciu określonego potencjału bojowego.

Jeżeli uwzględnimy wcześniejsze rozważania na temat walki, to w aspekcie działań taktycznych możemy przyjąć, iż walka jest czynem jako takim, a zatem prowadzenie jej to nic innego jak działanie. Możemy więc powiedzieć, iż działania taktyczne są treścią (wypełnieniem) walki. Potwierdzeniem jest ujęcie podręcznikowe, zgodnie z którym: *działania taktyczne lub działania bojowe (te dwa pojęcia mogą być używane zamiennie), to wszelkie działania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych na polu walki*⁴.

W przytoczonej definicji wystąpiło nowe pojęcie, tj. **działania bojowe**, które w literaturze przedmiotu rozumiane jest jako: *działania wojenne prowadzone przez siły zbrojne bezpośrednio na polu walki w celu zniszczenia lub obezwładnienia przeciwnika, w sztuce wojennej – działania taktyczne*⁵. Z kolei w „leksykonie wiedzy wojskowej” działania bojowe ujęte są jako: *uderzenie wojsk przeciwnika, odparcie jego uderzenia i w wyniku walki na lądzie, w powietrzu, w eterze lub na morzu doprowadzenie do zniszczenia, obezwładnienia lub osłabienia przeciwnika, opanowanie określonego rejonu lub utrzymanie własnego*⁶.

³ Por. W. Kaczmarek, *Działania operacyjne wojsk lądowych*, Warszawa 2004, s. 35.

⁴ S. Koziej, op. cit., s. 16.

⁵ *Mała encyklopedia wojskowa*, Warszawa 1967, s. 353.

⁶ *Leksykon wiedzy wojskowej*, Wyd. MON, Warszawa 1976, s. 101.

Przytoczone definicje mają wiele cech wspólnych i w uproszczeniu możemy przyjąć, iż działania taktyczne są tożsame z działaniami bojowymi postrzeganymi jako prowadzenie walki w celu osiągnięcia zamierzonego skutku.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, możemy powiedzieć, iż taktyka to: *teoria i praktyka przygotowania i prowadzenia walki przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne jednego lub kilku rodzajów wojsk. Za walkę uważa się: zorganizowane, skupione w czasie i przestrzeni, zbrojne starcie dwóch przeciwstawnych stron w skali taktycznej.* Natomiast przez działania taktyczne rozumiemy: *wszelkie działania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych na polu walki.*

Powyższe stwierdzenia nie budzą większych kontrowersji, jeżeli przyjmiemy, że rolą żołnierza jest tylko walka w cytowanym clausewitzowskim znaczeniu. Pozostaje jednak pytanie, czy dzisiaj, kiedy mamy nową rzeczywistość, nowe ujęcie bezpieczeństwa, nadal rolą żołnierza jest tylko walka. Analiza udziału żołnierzy w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych utwierdza nas w przekonaniu, że dzisiaj rolą żołnierza jest nadal walka, ale też wypełnianie zadań w ramach stabilizacji sytuacji w rejonach konfliktów, pomoc humanitarna itp. Taka sytuacja spowodowała, iż rozpoczęto poszerzać zakres znaczeniowy takich terminów, jak taktyka czy też działania taktyczne i nie odnosić ich tylko do walki.

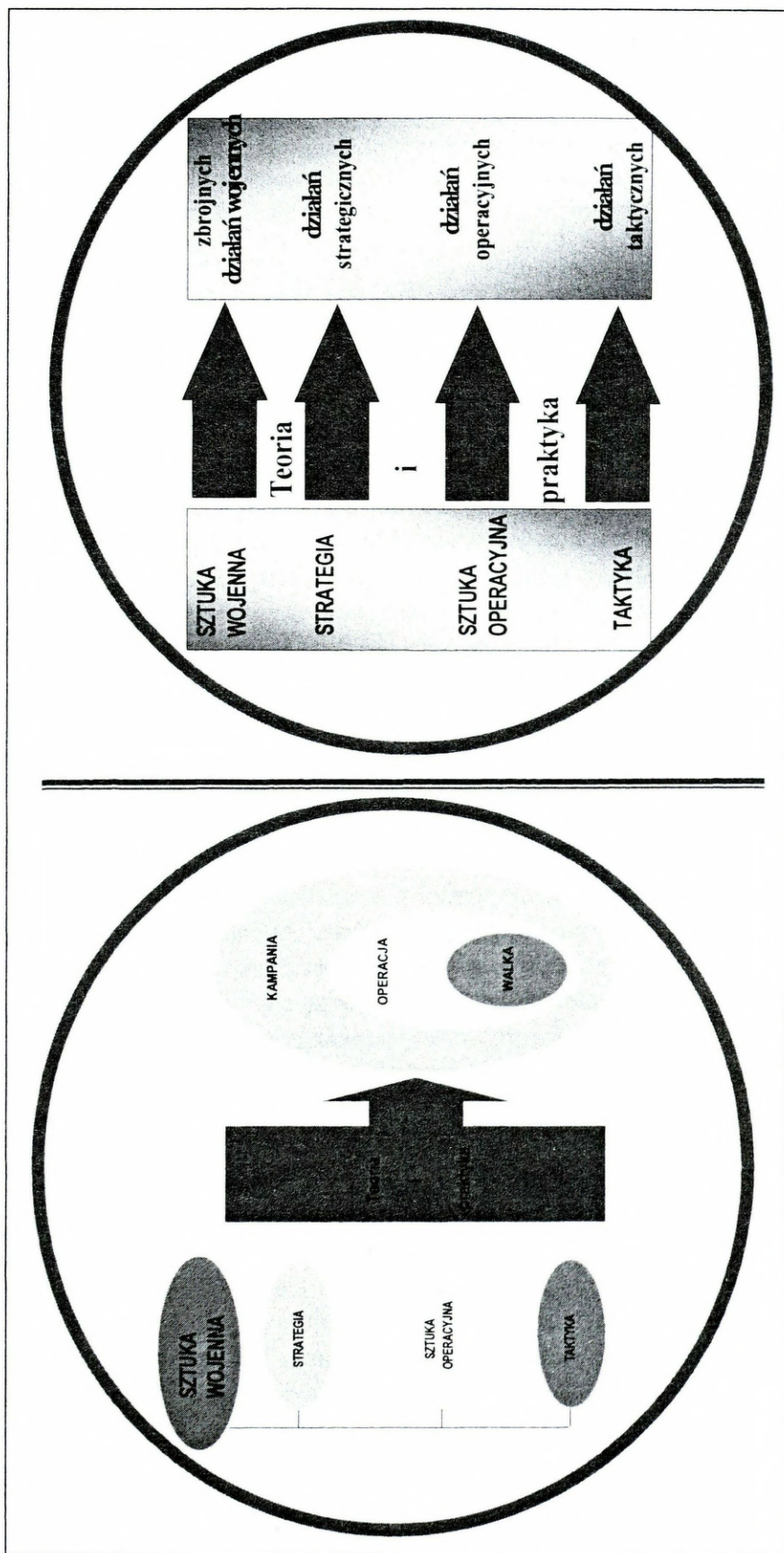
Nowe uwarunkowania spowodowały sytuację problemową, wymagającą udzielenia odpowiedzi na podstawowe pytania:

1. W jaki sposób w obecnych uwarunkowaniach powinniśmy rozumieć taktykę?
2. Co stanowi przedmiot badań współczesnej taktyki?
3. W jaki sposób rozumiemy działania taktyczne?
4. Co stanowi treść działań taktycznych?
5. Jaka powinna być struktura taktyki i działań taktycznych?

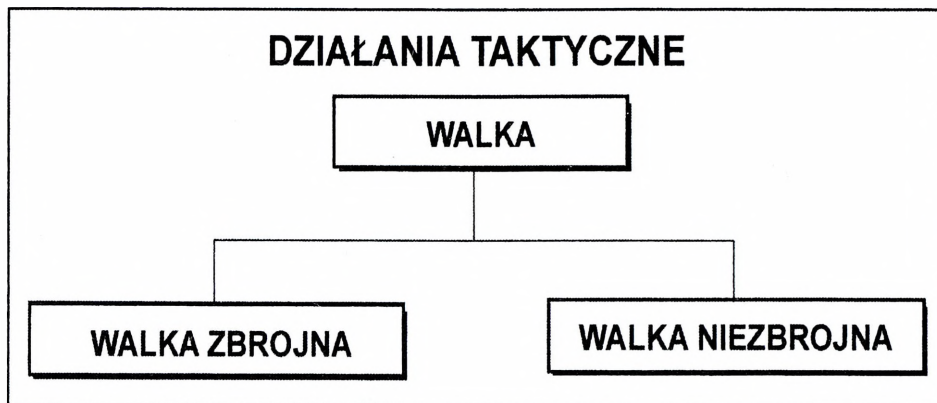
W celu udzielenia odpowiedzi na postawione pytania rozpatrzmy dwa warianty ujęcia taktyki. W pierwszym taktykę traktujemy jako teorię i praktykę walki, tak więc treścią taktyki jest walka, natomiast wszelkie działania taktyczne podporządkowane jej realizacji. Przy takim ujęciu przedmiotem badań taktyki będzie walka. Walka też będzie nadrzędna w stosunku do działań taktycznych. Powoduje to, iż działania taktyczne będą dzielone na dwa podstawowe rodzaje walki, tj. obronę i natarcie, a pozostałe działania mogą wystąpić w ramach tych rodzajów. Przykładem mogą być działania opóźniające w obronie, bój spotkaniowy w obronie lub natarciu. Marsz może być realizowany zarówno w ramach natarcia, jak i obrony.

Ciekawym podejściem może być w tym wypadku inne ujęcie walki. Jeżeli bowiem taktyka to tyle, co teoria i praktyka walki, a walkę rozumiemy jako *wszelkie działania, co najmniej dwupodmiotowe, w których jeden z podmiotów przeciwdziałła drugiemu*⁷, to przyjęcie za punkt wyjścia form, sposobów oraz środków prowadzenia walki umożliwia wyodrębnienie walki zbrojnej i walki niezbrojnej. Jeżeli tak traktowalibyśmy walkę, to wówczas jej treścią byłyby działania taktyczne, ale w ramach walki zbrojnej, można przyjąć jako dotychczas rozumianych działań bojowych, ale też byłyby działania taktyczne związane z walką niezbrojną. Takie ujęcie chyba bardziej przystaje do obecnej rzeczywistości.

⁷ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON Warszawa, 2002, s. 143.

Rys. 4. Różne ujęcie sztuki wojennej

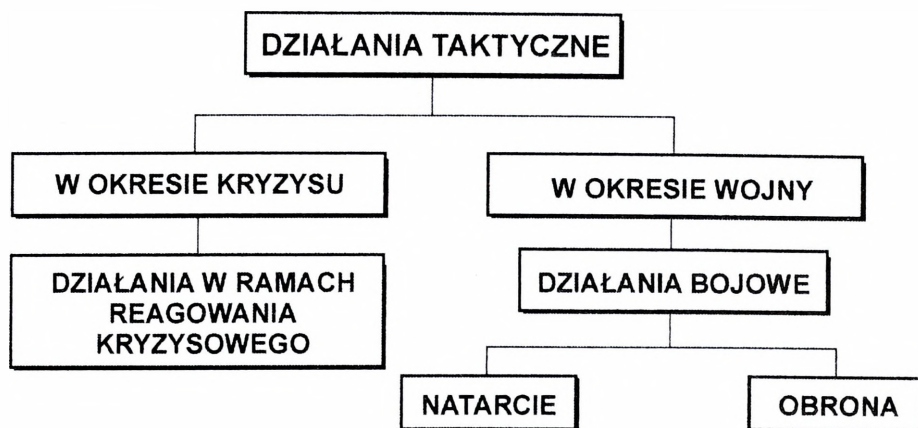
Rys. 5. Działania taktyczne jako składowa walki zbrojnej i niezbrojnej

W wariacie drugim taktykę rozumiemy jako teorię i praktykę działań taktycznych. Wobec tego działania taktyczne są przedmiotem badań taktyki. Działania taktyczne są kategorią nadrzędną, a walka jest tylko jednym z elementów składowych działań taktycznych. Dlatego też w tym wariacie działania taktyczne będziemy traktować jako wszelkie działania wojsk, np. walka, działania pokojowe, stabilizacyjne, humanitarne. Taką próbą nowego ujęcia taktyki i działań taktycznych jest podręcznik „Taktyka ogólna wojsk lądowych”, w którym taktykę ujęto jako jedną z trzech części sztuki wojennej, usytuowanej na najniższym poziomie – po strategii i sztuce operacyjnej. Jest ona specjalnością obejmującą taktyki rodzajów sił zbrojnych (wojsk lądowych, sił powietrznych i marynarki wojennej), które zajmują się **przygotowaniem i prowadzeniem działań taktycznych**⁸. Natomiast działania taktyczne są umiejscowione na trzecim poziomie działań wojennych i obejmują wszelkie działania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej mające na celu efektywne wykorzystanie ich możliwości bojowych. Dzielą się one na: rozstrzygające (walki), pomocnicze (przemieszczanie i rozmieszczanie) i pokojowe (misje pokojowe)⁹.

Tak przedstawiona taktyka i działania taktyczne w większości zgodne są z analizowanym wariantem sposobu pojmowania taktyki i związanych z nią kategorii. Pewne wątpliwości może jedynie budzić podział działań taktycznych, ponieważ nie do końca zrozumiałe jest przyjęte kryterium podziału. Jeżeli tak szeroko pojmujemy działania taktyczne, to może podstawę podziału powinny stanowić stany funkcjonowania państwa. Wówczas działania taktyczne moglibyśmy podzielić na działania w okresie wojny, kryzysu i pokoju. Często można się spotkać z pewnymi wątpliwościami, czy działania taktyczne w czasie pokoju ograniczałyby się do szkolenia wojsk i działalności bieżącej. Czy takie działania taktyczne w okresie pokoju nas interesują? Wobec tego można też przyjąć, iż działania taktyczne będą realizowane w okresie wojny i kryzysu (rys. 6).

⁸ *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, Warszawa 2001, s. 6.

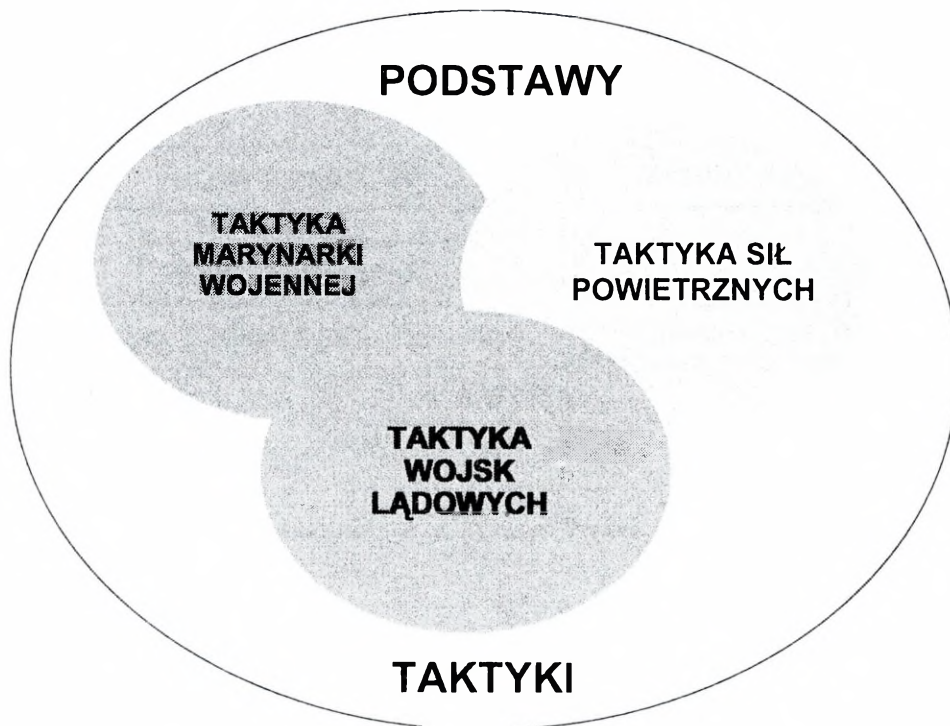
⁹ *Ibidem* s. 6.

Rys. 6. Podział działań taktycznych ze względu na stan funkcjonowania państwa

Rozważania na temat „taktyka a działania taktyczne” i analizowanie występujących między nimi zależności przeprowadziliśmy w układzie dwóch wariantów. W pierwszym ujęto taktykę jako teorię i praktykę walki, a więc działania taktyczne są niejako podporządkowane walce i stanowią jej wypełnienie. Natomiast w wariantcie drugim taktykę rozpatrywaliśmy jako teorię i praktykę działań taktycznych. Konsekwencją tego jest, że działania taktyczne są pojęciem szerszym, a walka jest tylko jednym z elementów takich działań. Czy są inne rozwiązania – prawdopodobnie tak – jak chociażby już poruszany sposób pojmowania walki. W pierwszym przypadku jako starcie dwóch przeciwstawnych stron lub w drugim jako wszelkie działania, co najmniej dwupodmiotowe, które pozwalają wyodrębnić walkę zbrojną i niezbrojną. Niemniej jednak nawet te dwa warianty pozwalają wnioskować, iż obecnie istnieje rozbieżność w ujęciu taktyki i działań taktycznych. Dlatego też pożądane jest poszukiwanie pewnych rozwiązań, które mogą stanowić podstawę do dalszej dyskusji i wypracowania nowego ujęcia taktyki i związanych ściśle z nią pozostałych kategorii, które będą adekwatne do nowej rzeczywistości.

Mając na uwadze wcześniejsze spostrzeżenia, możemy przyjąć, iż **taktyka jest jedną z trzech części sztuki wojennej, specjalnością obejmującą taktyki rodzajów sił zbrojnych, które dotyczą przygotowania i prowadzenia działań taktycznych.**

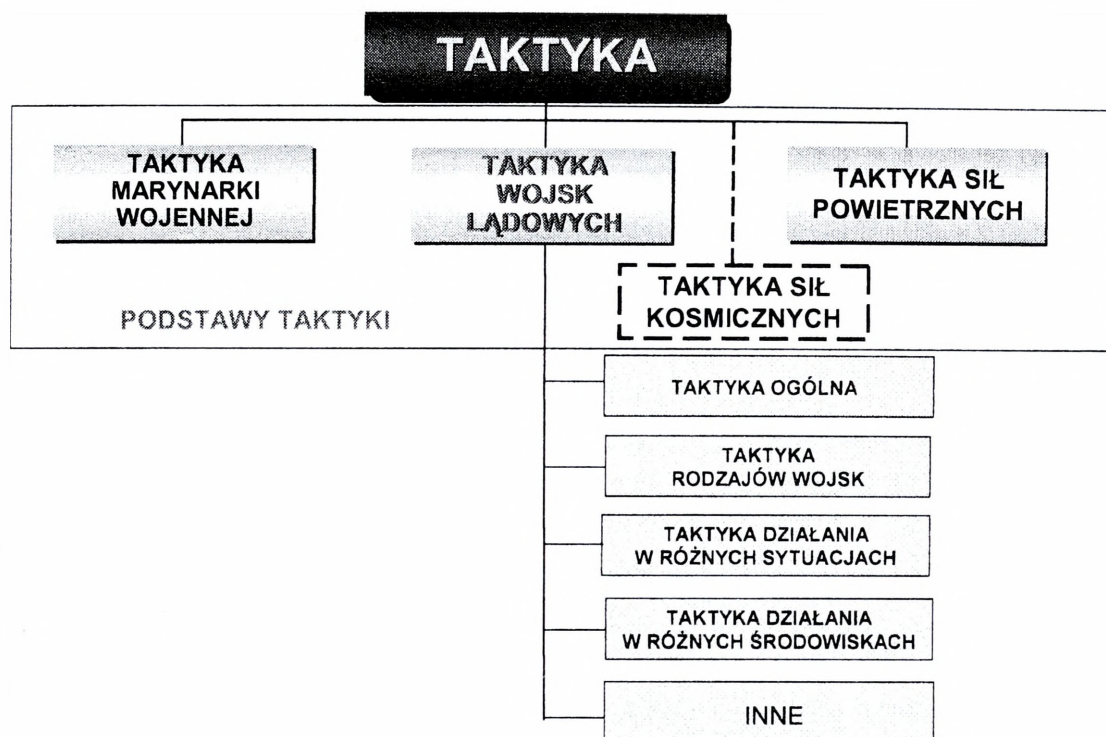
Rys. 7. Struktura taktyki (propozycja)

Analiza struktury taktyki (rys. 7) wskazuje, że można w niej wyodrębnić dział zajmujący się podstawami taktyki oraz działy odnoszące się do taktyki rodzajów sił zbrojnych. Podstawy taktyki dotyczą ogólnych zasad i prawidłowości walki czy działań taktycznych. Innymi słowy, będą to teoretyczne założenia prowadzenia wszelkich działań taktycznych, wypracowane na podstawie doświadczeń z wojen i konfliktów lokalnych jak też wniosków z ćwiczeń. Wymienione rodzaje sił zbrojnych, prowadząc samodzielnie działania, korzystają z własnej, typowej dla nich taktyki.

Najbardziej nas interesująca **taktyka wojsk lądowych rozumiana będzie jako teoria i praktyka przygotowania i prowadzenia działań taktycznych przez określony potencjał wojsk lądowych w okresie pokoju, kryzysu i wojny.**

Chcąc podzielić taktykę wojsk lądowych, możemy wyróżnić taktykę ogólną i taktykę rodzajów wojsk. Pierwsza obejmuje teorię i praktykę przygotowania działań taktycznych przez określony potencjał (jednostki, zgrupowania) w celu wykonania zadania. Przykładem może być taktyka działania batalionowej grupy bojowej w natarciu. Nowe ujęcie bezpieczeństwa i aktywne stanowisko Polski sprawia, iż rozwiązywanie sytuacji kryzysowych oparte będzie na zgrupowaniach zadaniowych, czyli strukturach tworzonych konkretnie do wykonania zadań. Z kolei taktyka rodzajów wojsk, podobnie jak dotychczas, obejmuje teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia działań taktycznych przez rodzaje wojsk. Tu przykładem może być taktyka działania artylerii czy wojsk inżynierskich. W ramach taktyki

wojsk lądowych wyróżnić można także taktykę w różnych środowiskach i sytuacjach pola walki. Działania obronne w terenie lesisto-jeziornym będą oparte na teorii taktyki ogólnej, taktyki rodzajów wojsk, taktyki w specyficznych środowiskach oraz taktyki obrony w ramach działań bojowych.

Rys. 8. Struktura taktyki wojsk lądowych (propozycja)

Kolejnym terminem są działania taktyczne rozumiane jako **wszelkie działania określonego potencjału wojsk podejmowane w okresie pokoju, kryzysu i wojny dla osiągnięcia celu operacyjnego lub taktycznego**. Jeden z wariantów podziału działań taktycznych może się opierać na kryterium stanu funkcjonowania państwa, zgodnie z którym można wyróżnić działania taktyczne realizowane w okresie wojny, kryzysu i pokoju (rys. 9). Przemieszczanie i rozmieszczanie realizowane będą we wszystkich okresach. Do okresu wojny będą przypisane typowe działania bojowe (obrona, natarcie i opóźnianie), a w ramach tych podstawowych działań bojowych będą prowadzone działania pośrednie, połączone, aeromobilne itp., natomiast do okresu kryzysu będą przypisane działania w ramach wsparcia pokoju. Trzeba też mieć świadomość, iż nie możemy ustalić precyzyjnie granic poszczególnych rodzajów działań i nie będą one wstępowały w czystej postaci. W ramach reagowania kryzysowego mogą wystąpić elementy działań bojowych i odwrotnie – w ramach typowych działań bojowych mogą zaistnieć działania w ramach wsparcia pokoju.

Rys. 9. Podział działań taktycznych (propozycja)

Reasumując rozważania na temat nowego ujęcia taktyki, możemy sformułować następujące wnioski:

1. Nowa rzeczywistość (charakter zagrożeń, nowe ujęcie bezpieczeństwa) powoduje potrzebę weryfikacji pojęć, twierdzeń i podziałów z zakresu sztuki wojennej, a w tym taktyki.

2. Zmiany w zakresie taktyki powinny wynikać z nowego ujęcia strategii i sztuki operacyjnej.

3. „Nowa taktyka” powinna być pojęciem szerszym, obejmującym walkę (działania bojowe), działania w ramach reagowania kryzysowego oraz działania pokojowe.

4. Do struktury taktyki powinno się wprowadzić „podstawy taktyki” jako zbiór zasad, prawidłowości i twierdzeń dotyczących wspólnych działań wojsk (sił) w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

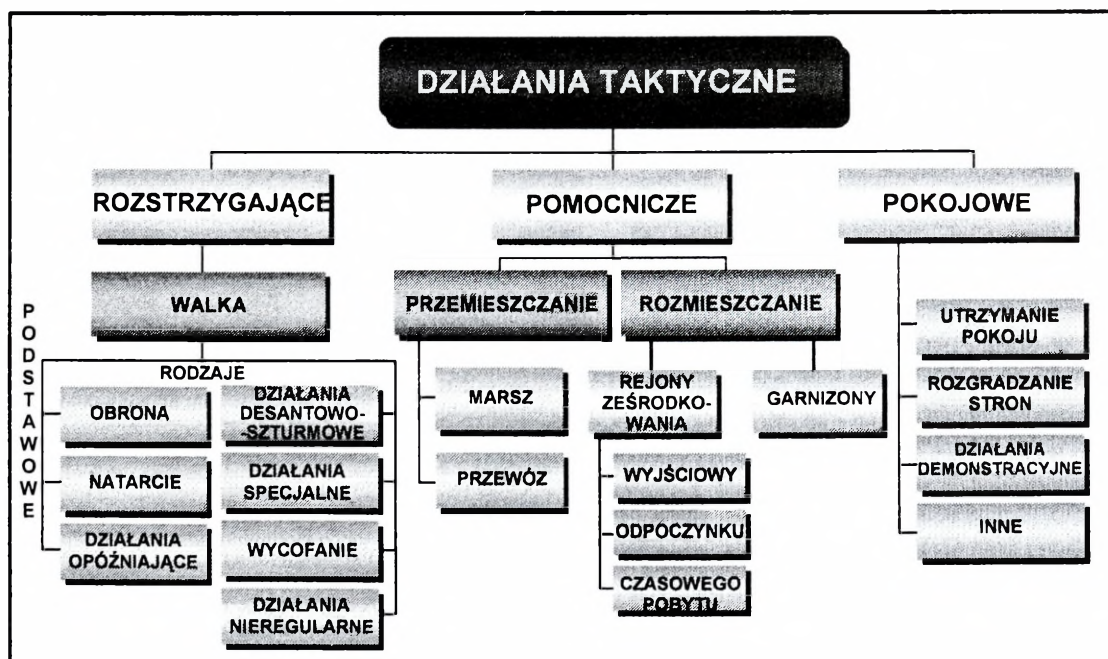
5. Istnieje potrzeba łączenia taktyki rodzajów sił zbrojnych już na poziomie taktycznym – zgrupowania wielonarodowych sił zadaniowych będą podstawowym elementem rozwiązywania sytuacji kryzysowych.

ppłk dr Ryszard CHROBAK

Zakład Taktyki Wojsk Lądowych

WSPÓŁCZESNE UJĘCIE STRUKTURY TAKTYKI

W materiałach źródłowych dotyczących sztuki wojennej napotykamy wiele definicji i klasyfikacji działań taktycznych. Przyczyn tej różnorodności należy doszukiwać się z jednej strony w dążności przedstawicieli polskiej myśli wojskowej do uporządkowania zjawisk i aparatu pojęciowego towarzyszących tej części sztuki wojennej, jaką stanowi taktyka, a z drugiej strony we wpływie filozofii postrzegania tej kwestii przez teoretyków sztuki wojennej innych liczących się państw. Największą trudnością na drodze porządkowania tego obszaru wiedzy było znalezienie uniwersalnych kryteriów klasyfikacji (rys. 1).

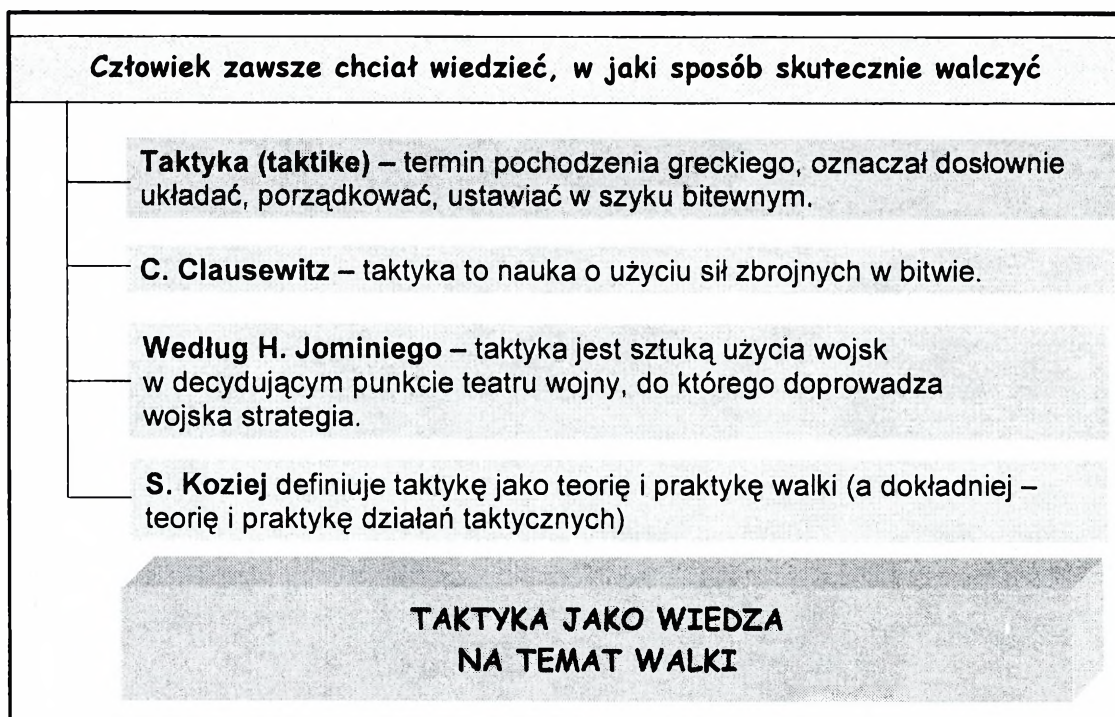

Rys. 1. Podział działań taktycznych

Funkcjonujący obecnie podział był budowany przez wiele lat i co jakiś czas zmieniał swój kształt stosownie do aktualnej sytuacji i prognozowanych zmian. Było to rozwiązanie niezwykle ważne, stanowiło bowiem podstawę do budowania teorii walki w wojskowych instytucjach naukowo-badawczych, a także było podstawą i drogowskazem kierunków i form szkolenia w jednostkach wojskowych. Ostatnie lata zintensyfikowały dyskusję nad klasyfikacją i podziałem taktyki, co wynika z dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości. Nie ulega wątpliwości, iż konieczne jest ponowne spojrzenie na problem struktury działań taktycznych. Problematyka ta stanowi także jeden z głównych obszarów zainteresowania Zakładu Taktyki Wojsk Lądowych. W swoim artykule zaprezentuję i spróbuję uzasadnić aktualne spojrzenie na diskutowany problem. Przedstawiane propozycje nie wynikają z **faktu**, że aktualny podział jest zły, lecz z tego, że bardzo zmieniła się rzeczywistość (sytuacja), a co za tym idzie, należy nieco odmiennie podejść do zasygnalizowanego problemu.

Dotychczasowe rozumienie znaczenia pojęcia taktyki, jak i wszystkich zjawisk towarzyszących działaniom taktycznym, ma swoje źródło w wieku klasycznych definicjach (rys. 2).

Uogólniając treść większości definicji, można przyjąć, że taktyka jest sztuką uszykowania i wykorzystania potencjału zbrojnego do walki w celu osiągnięcia zwycięstwa nad przeciwnikiem. Takie podejście było bez wątpienia zasadne wtedy,

Rys. 2. Wybrane definicje taktyki

kiedy obowiązkiem żołnierza było jak najlepsze przygotowanie się do walki. W konsekwencji zarówno pojęcie „taktyka”, jak i pojęcie „działania taktyczne” utożsamiane były dotychczas głównie z działaniami bojowymi (walką).

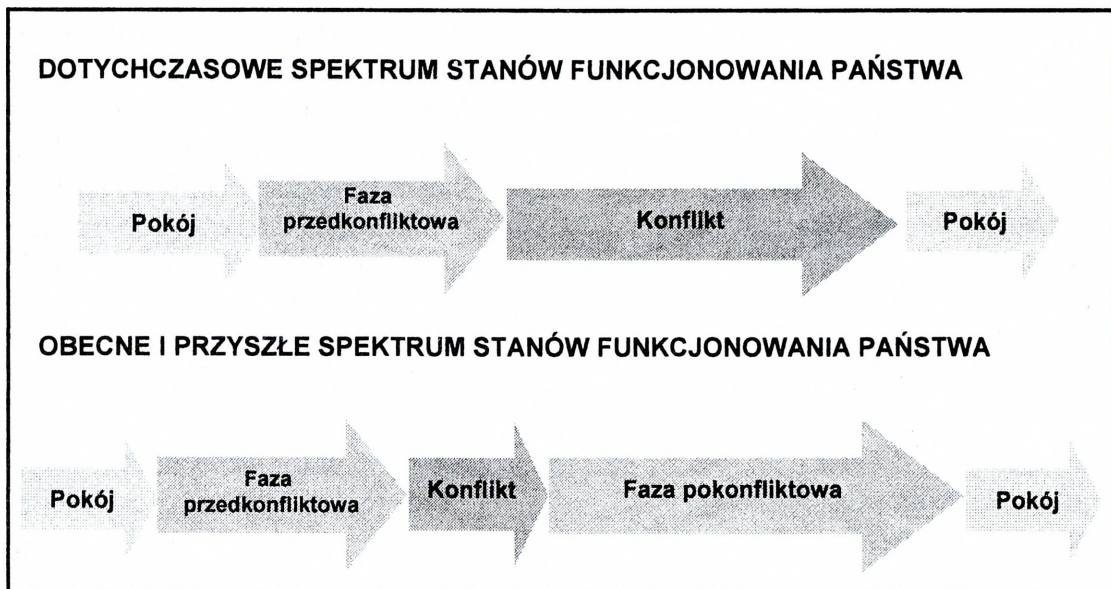
Istniejąca aktualnie teoria sztuki wojennej wskazuje taktykę jako specjalność naukową umiejscowioną, obok sztuki operacyjnej i strategii, w sztuce wojennej jako dyscyplinie naukowej. Przypisuje się jej jednocześnie konkretny obszar problemowy, którego treścią jest teoria i praktyka przygotowania walki przez jednostki jednorodne lub składające się z różnych rodzajów wojsk, natomiast jej istotę przedstawia się jako przygotowanie i prowadzenie walki. Bez wątplenia jest to prawda, jednak należy zastanowić się, czy funkcją współczesnego żołnierza (jednostki wojskowej) jest tylko walka.

Jeśli zgodzimy się z tezą, że w nowej rzeczywistości w ramach szeroko pojętego bezpieczeństwa rola komponentów zbrojnych uległa dość znacznym przemianom, to jednocześnie musimy się zgodzić, że zarówno obowiązujący aparat pojęciowy, jak i interpretacja jego składowych są już dalece nieaktualne.

W konsekwencji takiego rozumowania nasuwa się zatem pytanie: *jaka klasyfikacja (struktura) działań taktycznych wyczerpuje znamiona podziału logicznego, a jednocześnie uwzględnia zmiany, jakie w działaniach taktycznych zgrupowań wojsk wymusza współczesne zapotrzebowanie na ich działania?*

Najwłaściwszym kryterium klasyfikacji **działań taktycznych** powinien być cel tych działań. Stąd też na początek trzeba jasno określić cel działań taktycznych. W sposób najbardziej lapidarny można stwierdzić, że będzie nim utrzymanie dotychczasowego stanu posiadania czegoś lub zdobycie czy też wykreowanie czegoś nowego. Cel działania determinuje dopiero rodzaj działań. W aspekcie walki można go wyrazić ogólnym sformułowaniem: albo się bronię, albo atakuję. W działaniach nieposiadających znamion walki celem może być utrzymanie pokoju (jeśli jest zagrożony) lub jego przywrócenie (jeśli już został zakłócony). Jak zostało wcześniej powiedziane, czy to w walce, czy w procesach stabilizacyjnych zakładane cele osiąga się poprzez określone działania. Problem jednak w tym, że działań taktycznych nie można ograniczać tylko do pola walki.

Dotychczasowe badania pozwalają za punkt wyjścia przy klasyfikowaniu działań wojsk przyjąć stany funkcjonowania państwa jako środowiska działania komponentów zbrojnych. Aktualnie obowiązujący podział, choć jak najbardziej słuszny, z punktu widzenia działań taktycznych zdaje się zbyt prostym uproszczeniem. W konkluzji można stwierdzić, że celem walki zbrojnej jest pobicie przeciwnika, i w efekcie odniesienie zwycięstwa, po którym powinien nastąpić pokój jako stan najbardziej oczekiwany. *Czy na pewno tak jest? Czy pobicie sił irackich przez koalicję doprowadziło do pokoju?* Otóż historia, ta bardziej odległa i ta dziejąca się na naszych oczach, wskazuje, że tak nie jest. (rys. 3) Okazuje się bowiem, że pobicie przeciwnika (w znaczeniu militarnym) jest tylko niewielkim krokiem do uzyskania pokoju. Nawet złamanie woli walki strony przeciwnej nie prowadzi do jednoznacznych rozwiązań.

Rys. 3. Otoczenie działań taktycznych

Jeżeli przyjmujemy, że w obecnych i przyszłych konfliktach zbrojnych można wyróżnić: fazę: **przedkonfliktową**, **konflikt** i **fazę pokonfliktową**, to za zasadne uważam wprowadzenie terminów: **działania wspierające pokój**, **działania bojowe** i **działania stabilizacyjne**, czyli wygaszające konflikt, charakteryzujące się między innymi koniecznością łączenia lub selektywnego wybierania tych rodzajów działań, które w danej sytuacji będą skuteczne. Jak pokazuje przykład z Iraku, faza pokonfliktowa i prowadzone w niej działania stabilizacyjne trwają o wiele dłużej niż działania wojenne i kto wie, czy nie są od nich trudniejsze. W działaniach tych obok działań pokojowych (patrowanie, konwojowanie itp.) może zaistnieć potrzeba odpierania ataków, obrony lub przeciwdziałania aktom terroryzmu.

Pojawiają się w środowisku opinii, że termin „**działania stabilizacyjne**” wszedł do naszego słownika wojskowego wyłącznie z powodu zaangażowania naszych wojsk lądowych w działania koalicyjne w Iraku i nie jest to termin natowski. Czy aby na pewno tak jest?, bo jeśli tak, to czym było użycie naszego batalionu w SFOR¹?

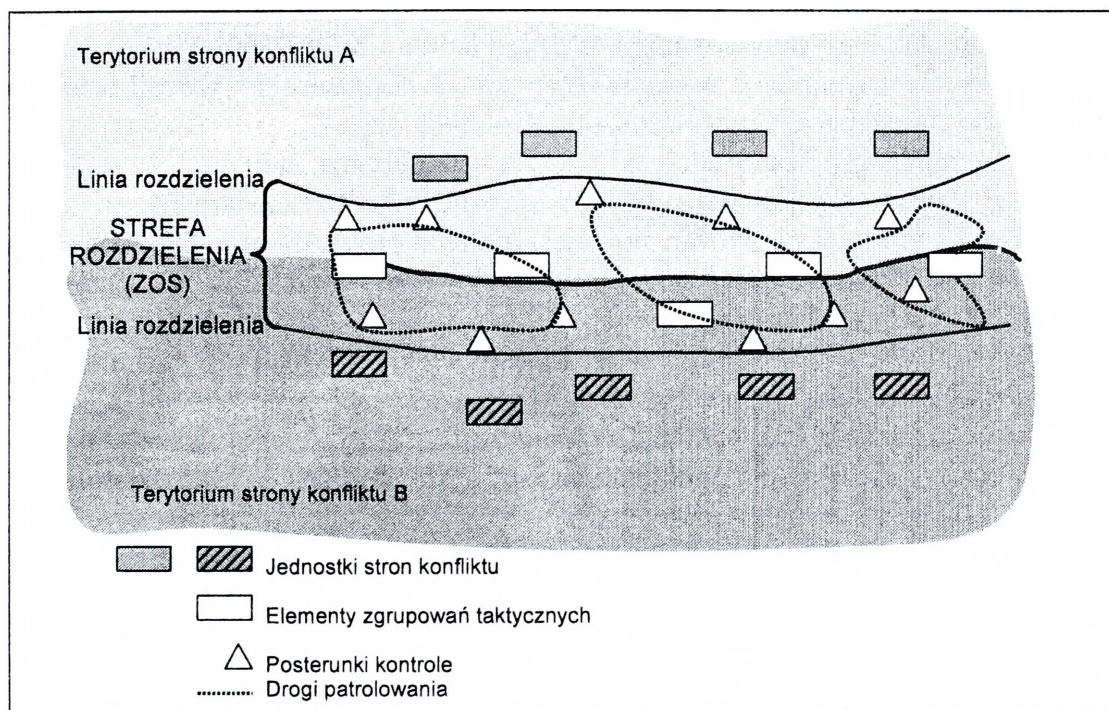
SFOR jest misją prowadzoną pod egidą NATO, a powyższy skrót oznacza *siły stabilizacyjne*.

Działania wsparcia pokoju są prowadzone w fazie przedkonfliktowej, tzn. w sytuacji, gdy istnieją uzasadnione przesłanki, że spór między dwoma stronami nie zostanie zażegnany na drodze dyplomatycznej. Wówczas celem działania sił wojskowych będzie zapobieżenie przekształceniu się kryzysu w otwarty konflikt zbrojny.

¹ SFOR – Stabilisation Forces (siły stabilizacyjne).

W takiej sytuacji podejmowane zabiegi mogą zawierać się w dwóch rodzajach działalności.

Pierwszy rodzaj to **działania prewencyjne** polegające głównie na zademonstrowaniu stronom sporu gotowości i zdolności do jego siłowego rozwiązania. Jeżeli prewencja nie przyniesie określonych efektów, wtedy wojska przechodzą do środków bardziej drastycznych, czyli do **działań wymuszających posłuszeństwo** na spornych stronach. Główną formą działań wymuszających jest rozdzielenie stron poprzez utworzenie strefy rozdzielania (rys. 4).

Rys. 4. Strefa rozdzielania (wariant)

Działania bojowe (walka) to wszelkie działanie przynajmniej dwupodmiotowe (przy założeniu, że i zespół może być podmiotem), w którym przynajmniej jeden z przedmiotów przeszkadza drugiemu. Ponadto oba podmioty nie tylko dążą do celów niezgodnych lecz wiedzą o tym i liczą się (przy budowaniu swoich planów) z podobnymi działaniami strony przeciwnej. W takim przypadku obie strony zmuszają się wzajemnie w sposób osobliwie intensywny do pokonywania trudności, a więc pośrednio – do usprawniania techniki działań.

Jeżeli **walka** jest celowym działaniem **dwóch stron**², to rodzaje walki, w mojej ocenie, powinny wynikać z relacji zachodzących pomiędzy tymi stronami, czyli wzajemnego, celowego zachowania jednej strony wobec drugiej.

Można zatem przyjąć, że za **kryterium wyróżniania rodzajów walki** powinno się przyjmować **cel, do jakiego dąży każda ze stron przy uwzględnieniu relacji zachodzących pomiędzy stronami**, bo czy możliwe jest, by strona A się broniła, jeżeli strona B nie będzie atakować?

Jeżeli założymy, że do walki może dojść wtedy i tylko wtedy, gdy przynajmniej jedna ze stron dążyć będzie do zmiany istniejącego stanu rzeczy³, wówczas **zmiana rodzaju działań przez jedną z walczących stron upoważnia do wyróżnienia danej sytuacji jako osobnego rodzaju działań bojowych**.

Rozpatrując zagadnienia czynu skutecznego, T. Kotarbiński wyróżnił cele permutacyjne (zmieniające) i perseweracyjne (niezmieniające)⁴.

Cel niezmienny (utrzymujący stan rzeczy) to obrona, ale:

1. Czy cele zmieniające mogą być realizowane tylko przez natarcie?

2. Do jakiej kategorii działań zaliczyć działania prowadzone w celu uchylenia się od starcia w niekorzystnej sytuacji lub zyskiwanie na czasie w celu przygotowania się do rozstrzygającej walki?

3. Czy prowadzenie natarcia na broniącego się przeciwnika jest takim samym działaniem, jak natarcie na przeciwnika wycofującego się?

Walka rozumiana jako starcie zbrojne przeciwstawnych stron w skali taktycznej obejmuje więc działania **podstawowe** i inne, które można nazwać **działaniami uzupełniającymi** (rys. 5).

Podział ten zakłada, że wspieranie pokoju, walka i stabilizowanie sytuacji są przedsięwzięciami kulminacyjnymi, stanowiącym jądrem wszelkich działań taktycznych (rys. 6).

Taka ścieżka rozumowania pozwala przyjąć, iż wszystko, co poprzedza działania zasadnicze oraz następuje bezpośrednio po nich można, nazwać **działaniami przygotowawczymi** (rys. 7).

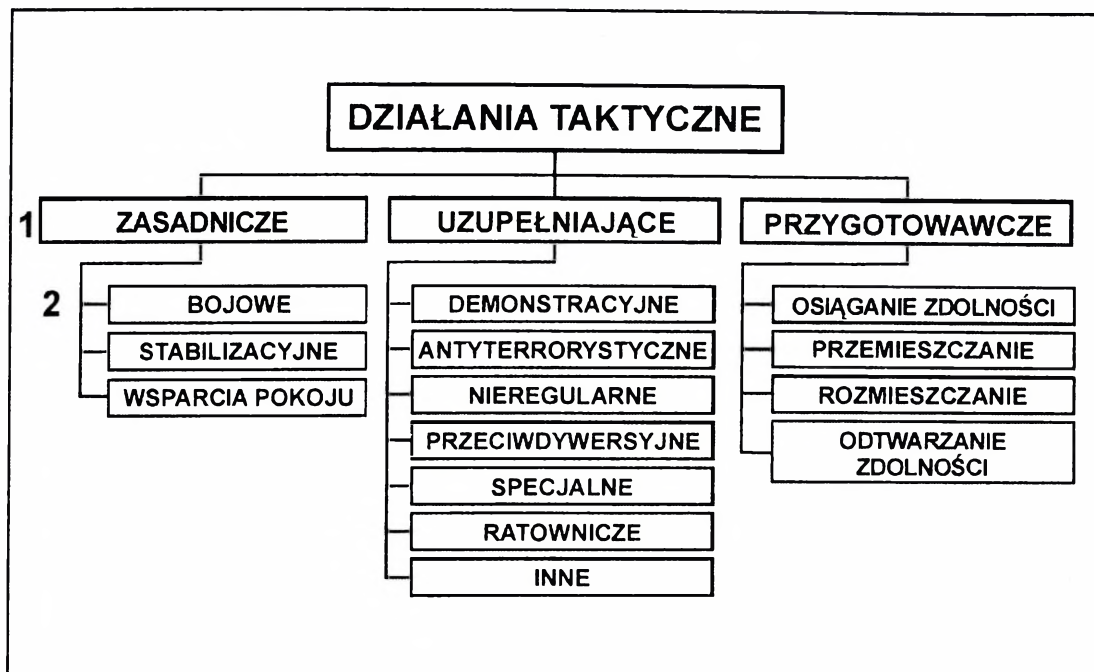
W konkluzji można pokusić się o całościowe spojrzenie na działania taktyczne zgrupowań zadaniowych czy też grup bojowych. Nowe pojmowanie taktyki powinno obejmować bowiem nie tylko walkę (działania bojowe), ale także działania w ramach reagowania kryzysowego i działania prewencyjno-stabilizacyjne (rys. 8).

Już na poziomie taktycznym istnieje potrzeba łączenia taktyki rodzajów sił zbrojnych, ponieważ będzie to w przyszłości podstawą tworzenia zgrupowań wielonarodowych sił zadaniowych.

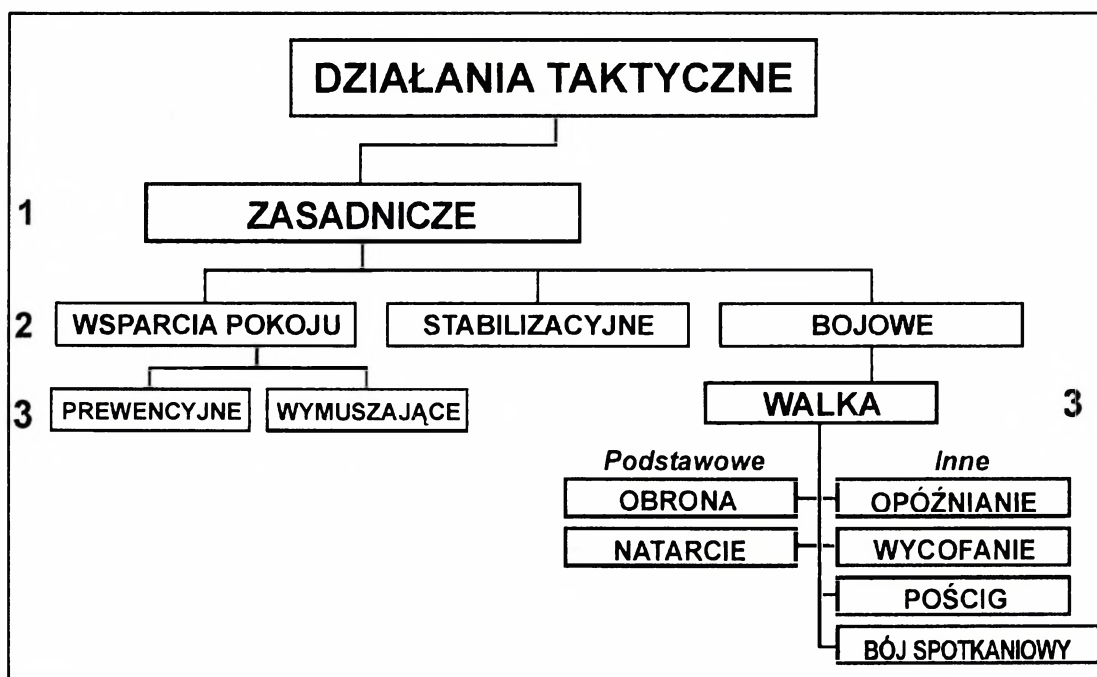
² M. Krauze i B. Szulc (red.), *Sztuka wojenna konteksty teoretyczne i praktyczne*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 47.

³ Ibidem.

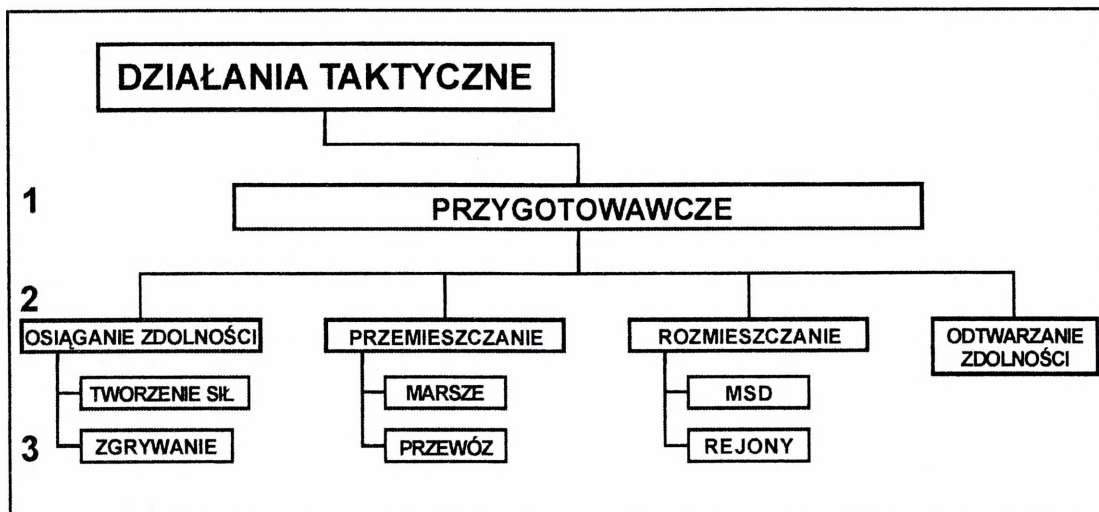
⁴ Ibidem.

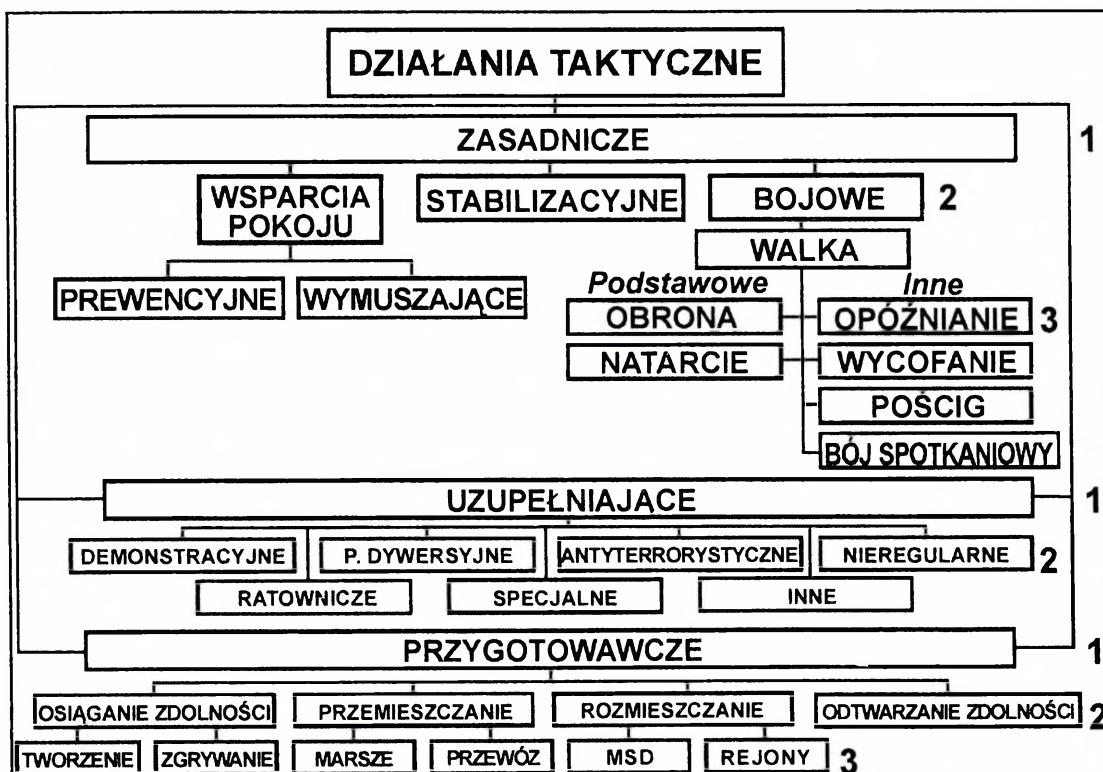
Rys. 5. Struktura działań taktycznych (wariant)

Rys. 6. Działania zasadnicze

Rys. 7. Działania przygotowawcze

Rys. 8. Struktura działań taktycznych (projekt)

Zaproponowana struktura działań taktycznych nie jest zbiorem zamkniętym. Nowe zagrożenia i wyzwania mogą powodować konieczność łączenia lub selektywnego wybierania tych rodzajów działań, które w danej sytuacji będą skuteczne. Jest także efektem gruntownych przemyśleń, konsultacji i dyskusji w różnych środowiskach akademickich, dowództwach ZT, OW i Dowództwie Wojsk Lądowych. Stanowi także próbę pogodzenia zapisów przyjętych w regulaminie ATP-35(B) z przyjmowanymi dotychczas narodowymi poglądami. Niemniej jednak, jak każdy wytwór ludzkiego intelektu, i wspomniana struktura nie jest doskonała. Lecz jeżeli sobie uzmysłowimy, że każda z dotychczas obowiązujących klasyfikacji działań taktycznych była obiektem częstych dyskusji, w których głosy krytyczne nie należały do rzadkości, to można wnioskować, że dokonanie klasyfikacji logicznej, według czytelnych jednoznacznych kryteriów, jest zadaniem niezmiernie trudnym.

ppłk dr inż. Marek STRZODA

Zakład Teorii Organizacji i Zarządzania

UWARUNKOWANIA TWORZENIA TERMINOLOGII SZTUKI OPERACYJNEJ I TAKTYKI

Dokonująca się współcześnie transformacja Sił Zbrojnych RP skutkuje zmianami w terminologii we wszystkich dziedzinach, obszarach i specjalnościach wojskowych. Prowadzone w ostatnich latach badania oraz praktyka wskazują, że zakres i skala tych zmian nie są w chwili obecnej możliwe do określenia. Rozwój terminologii wojskowej jest jednak zjawiskiem nieuniknionym. Pragmatyka oraz potrzeby sił zbrojnych jako organizacji wskazują, że powinno być to zjawisko w pewnym zakresie sterowalne, umożliwiające swobodne komunikowanie się w obrębie jednolitego systemu terminologicznego.

Zmiany terminologii wojskowej dotyczą w znacznej mierze sztuki operacyjnej, taktyki oraz dowodzenia. Obszary te stanowią podstawę tworzenia zasobu terminologicznego poszczególnych dziedzin specjalistycznych oraz wywierają na nie znaczący wpływ. Istnieje więc naturalna potrzeba nie tylko uporządkowania terminologii już funkcjonującej, ale także rozpoczęcia prac nad dalszym rozwojem terminologii sztuki operacyjnej i taktyki.

Za przykład tempa przemian zachodzących w terminologii wojskowej można podać analizę stabilności terminologii dotyczącej struktury organizacyjnej naczelných organów dowodzenia armii rosyjskiej i później radzieckiej w okresie od XVIII do XX wieku. Jak wynika z przeprowadzonych badań, średnia żywotność tych organów, co należy rozumieć jako okres niedokonywania w nich żadnych istotnych zmian strukturalno-organizacyjnych, w XVIII wieku wynosiła 100 lat, w XIX – 30 lat, a w XX wieku już tylko 8 lat. Jednocześnie każda reorganizacja powodowała w konsekwencji pojawienie się nowych pojęć i odpowiadających im terminów oraz zamieranie starych, zwłaszcza związanych z dowodzeniem wojskami¹. Współcześnie dynamikę zmian w odniesieniu do organów dowodzenia w SZ RP charakteryzują jeszcze krótsze okresy.

Zmiany w terminologii powodowane są czynnikami politycznymi, społecznymi oraz naukowo-technicznymi. Przystąpienie Polski do NATO, Unii Europejskiej, procesy globalizacyjne, swobodny przepływ informacji, towarów i ludzi, wielokul-

¹ *Metodyka opracowywania terminów wojskowych*, MON, Warszawa 1990, s. 12.

turowość – to tylko wybrane determinanty wpływające, między innymi, na przenikanie elementów różnych odmian języka oraz wytyczanie nowych tendencji w języku narodowym oraz poszczególnych językach zawodowych.

Analizując procesy zachodzące we współczesnym języku polskim, można stwierdzić, że postęp dokonujący się w rozmaitych dziedzinach działalności sfery cywilnej oraz wojska powoduje nieustanny wzrost liczby stosowanych terminów. Porównując zapisy dokumentów normatywnych oraz treści publikacji fachowych, stwierdzić należy, że oprócz zwiększenia się zasobów terminów w poszczególnych obszarach sztuki operacyjnej, taktyki, dowodzenia oraz terminów specjalistycznych poszczególnych rodzajów wojsk, zmieniły się także znaczenie i charakter wielu terminów.

Wyniki prowadzonych badań wskazują, że dokonujące się w terminologii zmiany polegają między innymi na tym, że:

- pewne terminy obumierają i wychodzą z użycia,
- niektóre z nich zmieniają swoje znaczenie,
- pewne terminy nabierają znaczenia bardziej ogólnego, dotyczącego rodziny pojęć, a szczegółowym pojęciom przyporządkowuje się wówczas nowe terminy,
- pojawiają się zupełnie nowe pojęcia, dla których konieczne okazuje się utworzenie nowych terminów,
- następuje adaptacja terminów i ich definicji z zasobów terminologicznych innych języków.

Prowadzone analizy wykazały także, że rozpatrując zasoby leksykalne, a zwłaszcza terminologię, związki frazeologiczne oraz wykorzystywane specyficzne środki morfologiczne, możliwe jest wydzielenie w języku wojskowym trzech warstw²:

- warstwy języka narodowego,
- warstwy cech wojskowych,
- warstwy specjalistycznych cech własnych.

W literaturze przedmiotu wyrażany jest często pogląd, że terminologia zawodowa, w tym terminologia wojskowa i słownictwo ogólne oddziałują na siebie wzajemnie. Proces ten w odniesieniu do terminologii sztuki operacyjnej i taktyki polega na tworzeniu terminów z wyrazów zapożyczonych ze słownictwa ogólnego oraz na adaptacji terminów. Jednocześnie określa się, że odbywa się to na drodze:

- budowania neologizmów z pierwiastków słownictwa międzynarodowego,
- budowania neologizmów z rodzimego materiału leksykalnego,
- zapożyczeń ze słownictwa międzynarodowego,
- zapożyczeń z żywych języków obcych.

Analizując zasoby terminologiczne, stwierdza się, że do warstwy **języka narodowego** zaliczona została zasadnicza część **słownictwa i frazeologii**³, cała **morfologia**⁴ oraz cała **składnia**⁵ języka wojskowego.

² S. Marciniak, *Język wojskowy*, Wyd. MON, Warszawa 1987, s. 59–62.

³ Frazeologia – zasób wyrażeń i zwrotów właściwych danemu językowi.

⁴ Morfologia – dział nauki o języku zajmujący się opisem budowy wyrazów i reguł ich odmiany. Morfologia dzieli się na fleksję i słowotwórstwo.

⁵ Składnia – dział gramatyki zajmujący się budową wypowiedzeń. Tradycyjnie do składni zalicza się takie zjawiska, jak funkcje wyrazów w zdaniu, stosunki zależnościowe między wyrazami i szyk wyrazów.

Natomiast do warstwy **cech wojskowych** zaliczono: **słownictwo zawodowe** wraz z **terminami** dotyczącymi całego wojska, **środki frazeologiczne**, a także **środki morfologiczne**.

Do warstwy **specjalistycznych cech własnych** zaliczyć można przede wszystkim słownictwo specjalistyczne, którego używanie ograniczone jest jednak do jednej odmiany specjalistycznej, między innymi sztuki operacyjnej i taktyki, oraz odpowiadająca temu słownictwu frazeologia, środki morfologiczne i składniowe.

Podkreślić należy, że wewnątrz języka wojskowego i jego odmian specjalistycznych zachodzą dalsze podziały, zwłaszcza związane ze szczeblem organizacyjnym, strukturą organizacyjną, specjalnością czy też realizacją specyficznych funkcji.

W przedstawionych powyżej warstwach języka wojskowego zasadniczą część stanowi słownictwo oraz terminologia. Warto się zatem przypomnieć, czym w istocie jest **termin** i **terminologia wojskowa**.

W „Słowniku języka polskiego”, wydanym pod redakcją W. Doroszewskiego, **termin** zdefiniowany został jako *wyraz, słowo albo połączenie wyrazowe o specjalnym, konwencjonalnie ustalonym znaczeniu naukowym lub technicznym; nazwa naukowa*⁶. **Terminologia** natomiast przedstawiona została jako „ogół terminów, którymi posługuje się dana dziedzina wiedzy, techniki; mianownictwo”⁷. Podobne definicje terminu i terminologii zawarte są także w innych publikacjach słownikowych i encyklopedycznych, dlatego mówiąc o terminach i terminologii wojskowej, można rozumieć przez te pojęcia **ogół słów, wyrazów lub połączeń słów, będących określeniami działań, przedmiotów, zjawisk, właściwości, struktur, środków, więzi, procesów i wielu innych elementów właściwych siłom zbrojnym i obronności państwa**.

Wnioski uzyskane w toku prac badawczych jednoznacznie wskazują, że terminologia wojskowa, podobnie jak każda inna terminologia zawodowa bądź naukowa, nie jest zjawiskiem samoistnym. Jest to także w dużej mierze zbiór nazw i pojęć specjalistycznych oraz, co szczególnie mocno podkreśla Alfred Mielczanek, **terminologia jest częścią słownictwa**⁸. Często jednak pojęcia „terminologia” i „słownictwo specjalistyczne” (specjalne, wojskowe) używane bywają zamiennie. Spowodowane jest to ich bliskością. Pojęcia **terminologia** używa się nie tylko wtedy, kiedy ma oznaczać zespół terminów, ale także wtedy, kiedy ma oznaczać cały zasób wyrazów danej dziedziny (specjalności), tzn. także nazw niebędących terminami. Natomiast pojęcie **słownictwo specjalistyczne** bywa używane w znaczeniu szerszym, tzn. oprócz tego, że odnosi się do wyrazów danej specjalności, oznacza niekiedy to samo, co „terminologia”, zwłaszcza gdy odnosi się do zespołu terminów. Tak przedstawiona klasyfikacja pozwala na wyróżnienie szeregu odrębnych terminologii specjalistycznych.

⁶ W. Doroszewski, *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1967.

⁷ Ibidem, s. 117.

⁸ A. Mielczarek, *Z zagadnień słownictwa wojskowego*, PWN, Warszawa 1976, s. 24.

Język wojskowy, jak już było przedstawiane, oprócz terminów zawiera także inne składniki. Jest wśród nich przede wszystkim **frazeologia**, czyli zbiór związków frazeologicznych i reguły posługiwania się nimi. Wśród związków frazeologicznych wyróżniamy przede wszystkim wyrażenia i zwroty.

Frazeologia jest szczególnie mocno związana z terminami. **Wyrażenie** jest zespołem co najmniej dwóch wyrazów stanowiącym całość składniową. Rdzeniem wyrażenia jest pod względem gramatycznym rzeczownik, odpowiadający logicznej kategorii nazwy w dziedzinie nas interesującej – nazwy specjalnej, czyli terminu. Jako przykłady związków frazeologicznych można między innymi przytoczyć: *sztuka operacyjna*, *działania taktyczne*, *zwrot zaczepny* oraz wiele innych. Tworzenie związków frazeologicznych nie jest wyłącznie sprawą językoznawców, lecz w pierwszej kolejności użytkowników terminologii – specjalistów, w tym przypadku sztuki operacyjnej i taktyki – dowódców, oficerów sztabu, dydaktyków oraz wszystkich tych, którym dana terminologia służy.

Analiza literatury wykazała, że w praktyce, w języku wojskowym na ogół nie zajmowano się konstruowaniem wyrażeń, w których mają funkcjonować terminy. Wyrażenia powstawały spontanicznie, najczęściej w wyniku następujących w siłach zbrojnych zmian oraz w toku powstawania instrukcji lub regulaminów. Utrwalenie na piśmie nowych wyrażeń przyczyniało się natomiast do jego rozpowszechnienia oraz nadawało mu rangę sformalizowaną, niejednokrotnie już jako terminu.

Obserwując procesy terminologiczne zachodzące w siłach zbrojnych, można stwierdzić, że wpływ na zachodzące zmiany jest większy w tych obszarach, w których stopień zorganizowania, zintegrowania oraz świadomości znaczenia terminologii jest większy. W takich przypadkach dokonujące się zmiany mogą być w mniejszym lub większym stopniu sterowane. Pełnej kontroli nad tymi procesami chyba jednak nikt nie jest w stanie zapewnić. Zatem przemiany w zakresie terminologii, zależnie od warunków, w jakich ona funkcjonuje, mają przeważnie charakter żywiołowy. W interesie wszystkich oficerów, a zwłaszcza dowódców i teoretyków wojskowych, leży jednak, aby zwłaszcza rozwój terminologii sztuki operacyjnej i taktyki nadążał za jej postępowaniem, by różnice pomiędzy jej systemem pojęciowym a stanem terminologii były jak najmniejsze.

Powyższe założenia były przesłankami do sformułowania wymagań, jakim powinna odpowiadać współczesna terminologia poszczególnych dziedzin wojska⁹:

- zasoby terminologiczne danej dziedziny lub specjalności, w tym przypadku sztuki operacyjnej i taktyki, powinny uwzględniać:

- tradycję polskiej myśli wojskowej,
- przemiany zachodzące w siłach zbrojnych,
- przemiany zachodzące w zasadach i sposobach prowadzenia działań,
- konieczność osiągnięcia interoperacyjności z armiami innych państw,

⁹ *Terminologia wojskowa, stan aktualny i kierunki rozwoju*, red. M. Strzoda, AON, Warszawa 2003, s. 21.

- zasoby terminologiczne muszą być publikowane w słownikach i leksykonach oraz stanowić „żywy” element języka wojskowego,
- przyjęty zasób terminologii uwzględnić musi konieczność jej funkcjonowania oraz bezkolizyjnego współgrania z językiem angielskim.

Przedstawione wymagania wynikają w pierwszym rzędzie z funkcji, jakie spełnia terminologia sztuki operacyjnej i taktyki w nauce, dydaktyce, a przede wszystkim w praktyce. Funkcje te można określić jako:

- porządkującą,
- perspektywiczną (rozwojową).

Uporządkowana, jednoznaczna, na bieżąco uzupełniana terminologia jest obecnie jednym z warunków efektywnego funkcjonowania wszystkich sfer sił zbrojnych. Liczba terminów sztuki operacyjnej i taktyki używanych w języku wojskowym, a zwłaszcza w poszczególnych jego specjalnościach sprawia, że panowanie nad procesem ich rozwoju i przekształcania wymaga ogromnej wiedzy naukowej o terminologii i terminach oraz dużej wiedzy w zakresie danej specjalności.

Prowadząc narodowe prace terminologiczne, uwzględniać także należy światowe, a przede wszystkim sojusznicze, tendencje w rozwoju specjalności wojskowych oraz zasobów terminologii NATO oraz sił zbrojnych pozostałych państw członkowskich. Warunki prowadzenia współczesnych działań przez wojska, a zwłaszcza komponenty narodowe, powodują, że przygotowując terminologię odpowiadającą wymaganiom XXI wieku, uwzględnić należy prowadzenie wielonarodowych działań koalicyjnych. Tendencje dostosowawcze i integracyjne w terminologii sztuki operacyjnej i taktyki należy rozpatrywać pod kątem szeroko rozumianej i propagowanej w państwach Sojuszu interoperacyjności (ang. *interoperability*), którą tłumaczy się jako zdolność systemów, jednostek wojskowych lub sił zbrojnych do zapewnienia szeroko rozumianej współpracy, wsparcia oraz możliwość korzystania ze wsparcia systemów, jednostek i sił innych państw. Współpraca ta i współdziałanie będą możliwe jedynie wtedy, gdy współdziałające elementy posługiwać się będą jednakowym lub przynajmniej zbieżnym systemem terminów zapewniającym wszechstronne komunikowanie, a w tym przesyłanie informacji.

Otrzymane w toku prac badawczych wnioski wskazują jednoznacznie, że w odniesieniu do obecnego stanu terminologii wojskowej, w tym przede wszystkim sztuki operacyjnej, taktyki i dowodzenia, konieczne staje się jej uporządkowanie i dalsze, zorganizowane oraz świadome rozwijanie. Działalnością tą powinna zostać objęta całość terminologii dotyczącej wojska, poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, a w tym także terminologia specjalistyczna.

Odnosząc się do zasobów terminologicznych sztuki operacyjnej i taktyki, wskazać należy, że niezbędne wydają się przede wszystkim działania zmierzające do:

- uwzględnienia istniejącego członu terminologii zapożyczonej przez wojsko z całego obszaru dziedzin niemilitarnych,
- zorganizowania prac terminologicznych w sposób odpowiadający różnicowaniu specjalistycznemu oraz zasięgowi poszczególnych terminów,

- rozwinięcia badań nad stanem i charakterem terminologii sztuki operacyjnej i taktyki,
- stworzenia teoretycznych podstaw prac terminologicznych,
- wykorzystania nowoczesnej techniki komputerowej w pracach terminologicznych, a zwłaszcza przy gromadzeniu zasobu terminów,
- rozpowszechniania wyników prac terminologicznych w formie słowników, leksykonów lub encyklopedii.

Badania dotyczące terminów i ich definiowania, nie najlepsza praktyka oraz potrzeby w tym zakresie skłaniają do opracowania i upowszechnienia wymagań, jakim powinna odpowiadać poprawna pod względem merytorycznym i formalnym definicja określonego terminu. Wynika to z faktu, że najczęściej błędów terminologicznych popełnia się nie przy tworzeniu terminu, lecz podczas opracowania jego definicji. Według zaproponowanych założeń poprawnie sformułowana definicja powinna¹⁰:

- odnosić się do pojęcia, któremu podporządkowano (lub dopiero podporządkuje się) termin, a nie do terminu,
- uwzględniać tylko te cechy, które w istotny sposób odróżniają definiowane pojęcie od pozostałych,
- odznaczać się nieskazitelną formą językową,
- uwzględniać wymagania wynikające z właściwości języka wojskowego (w wypadku definicji pojęcia wojskowego),
- być zawarta w jednym zdaniu.

Jednocześnie stwierdzić należy, że opracowywane w procesie terminologicznym definicje powinny odpowiadać jednolitym wymaganiom formalnym pod względem kompozycyjnym, graficznym i interpunkcyjnym, a także powinny być **wolne od błędów**.

Nowe warunki funkcjonowania oraz dynamika zmian otoczenia bliższego i dalszego sił zbrojnych stawiają przed językiem wojskowym oraz jego odmianami specjalistycznymi niespotykane dotychczas wymagania. W znacznej mierze nie są one jeszcze powszechnie uświadamiane, zwłaszcza na płaszczyźnie językowej, częściowo jednak stały się przedmiotem teoretycznych rozważań i praktycznych prób.

Przedstawiając zmiany zachodzące w terminologii wojskowej, należy przypomnieć, że także te terminy szerokim strumieniem przenikają do języka ogólnonarodowego. Zjawisko wzajemnego przenikania terminów pomiędzy dziedzinami uznać należy za jak najbardziej normalne, weryfikować jednak należy to, czy termin przyjęty z innej dziedziny odpowiada wymaganiom terminologii wojskowej, lub jej specjalności, i współgra z innymi terminami.

Analizując procesy terminologiczne, można wskazać następujące zasadnicze grupy terminów, które przeszły do języka ogólnego i tam zostały zaadaptowane. Są to terminy dotyczące:

¹⁰ *Metodyka...*, s. 49.

- sztuki wojennej, strategii, sztuki operacyjnej, taktyki,
- broni, sprzętu i wyposażenia wojskowego,
- form prowadzenia działań,
- dowodzenia,
- stopni wojskowych,
- obiektów wojskowych,
- nazw pododdziałów i oddziałów wojskowych,
- rodzajów sił zbrojnych, rodzajów wojsk i służb,
- nazw żołnierzy.

Zaobserwowano, że zmienił się jednak mechanizm wpływu języka wojskowego na będące w użyciu odmiany polszczyzny, zwłaszcza mówionej. Sprzyja temu wolnorynkowy model gospodarki, upowszechnienie wielorakich form życia publicznego, swobodny dostęp do informacji na temat wojska oraz rozwijający się ruch entuzjastów zajmujących się różnymi aspektami militarnymi. Częstszy niż kiedykolwiek jest także zbiorowy kontakt ludzi w rozmaitych dziedzinach, typowe stało się zespołowe działanie w obrębie kilku lub kilkunastu dziedzin. Pobudza to wiele środowisk cywilnych do przejmowania i przysposabiania na własny użytek słownictwa i związków frazeologicznych z języka wojskowego.

Formułując terminologię sztuki operacyjnej i taktyki, pamiętać należy, że są one częścią współczesnego języka wojskowego. Dla ludzi w mundurach jest to język zawodowy, wyróżniający się spośród innych tego typu języków bogactwem i wielorakim wewnętrznym skomplikowaniem.

Pod wieloma względami terminologia sztuki operacyjnej i taktyki nie osiągnęła jeszcze kresu możliwości rozwoju, lecz wciąż powiększa swój zasób leksykalny i różnorodność form. W tej sytuacji trudno wprost mówić o uporządkowaniu tej części języka wojskowego jako akcie jednorazowym, zakończonym wydaniem stosownych aktów normatywnych. Rozwój terminologii traktować należy jako proces ciągły, którego głównym celem jest zapewnienie takiego rozwoju wojskowego języka zawodowego, aby stawał się on coraz sprawniejszym narzędziem komunikowania w obrębie wojska, jak również z przedstawicielami innych dziedzin. Jest to szczególnie ważne w sytuacji, gdy coraz bogatsze i bardziej skomplikowane staje się uzbrojenie i wyposażenie techniczne, ewoluują zasady sztuki wojennej i dowodzenia, zmienia się organizacja sił zbrojnych, które realizują zadania o różnym charakterze w kraju i poza jego granicami. Zadanie to stanie się realne, jeśli sprostą mu polityka językowa w zakresie języka wojskowego, polegająca nie tylko na umiejętności wyciągania wniosków z dotychczasowych doświadczeń, lecz także na zdolności wybiegania myślą w przyszłość. Podjęte badania w obszarze sztuki operacyjnej i taktyki doprowadzić powinny do określenia zasadniczego zasobu terminologicznego niezbędnego w komunikowaniu się w obrębie specjalistycznej grupy zawodowej, jaką jest wojsko. Powinny jednocześnie wywierać wpływ na rozwój terminologii innych specjalności wojskowych.

ppłk dr Jan POSOBIEC

Zakład Taktyki Wojsk Lądowych

ZAKOŃCZENIE

Postępujące przeobrażenia początku XXI wieku w znaczący sposób wpłynęły na przewartościowanie w sztuce wojennej. Narodowe potrzeby, sojusznicze zobowiązania, a przede wszystkim przemiany w dziedzinie bezpieczeństwa we współczesnym świecie przyczyniają się do licznych zmian doskonalących teorię i praktykę sztuki operacyjnej oraz taktyki. Znaczące spektrum problemów, w kontekście przeprowadzonych badań i zaprezentowanych w trakcie konferencji ich wyników, wskazuje na potrzebę weryfikacji i nowej interpretacji wielu zjawisk, zależności, relacji i sprzężeń determinujących charakter sztuki wojennej we współczesnych i perspektywicznych uwarunkowaniach.

Współczesna teoria i praktyka działań taktycznych wojsk lądowych SZ RP wynika z twórczo zaadaptowanych doświadczeń wojennych oraz wniosków z ćwiczeń, ale także ze strategicznych i operacyjnych założeń obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej i NATO. Implementacja dokumentów sojuszniczych, rozwiązań funkcjonujących w wielonarodowych operacjach pozwala skutecznie i jednoznacznie działać wojskom lądowym w każdym z możliwych do przewidzenia sytuacjach.

Teoretycy i praktycy wojskowi zgodnie dostrzegają potrzebę jednolitego operowania pojęciami i terminami zrozumiałymi dla wszystkich uczestników wielonarodowych działań na każdym poziomie, zarówno strategicznym, operacyjnym, jak i taktycznym. Należy jednak stanowczo podkreślić, że nie oznacza to całkowitej rezygnacji z wielkiego, ponadczasowego dorobku polskiej myśli wojskowej w obszarze sztuki operacyjnej i taktyki.

Najważniejsze przeobrażenia zachodzą na poziomie strategicznym i operacyjnym, taktyka pozostająca w gestii narodowej każdego członka sojuszu NATO podlega jednak również stosownym przemianom, zmierzającym nie tylko do jej udoskonalenia, dostosowania do zmieniających się uwarunkowań współczesnego pola walki, ale też i osiągnięcia kompatybilności, interoperacyjności i współdziałania w zakresie niezbędnym do prowadzenia wielonarodowych, połączonych operacji, w tym działań taktycznych.

Kompleksowe rozpatrywanie zjawisk zachodzących w działaniach taktycznych pozwala kreować nowe koncepcje, które rozwijają lub uzupełniają dotychczasowy

dorobek taktyki. Niewątpliwie problematyka ta jest niezwykle złożona, a teoretyczne podstawy powinny stanowić solidny fundament do osiągnięcia celów operacyjnych i taktycznych.

Przebieg konferencji, głosy w dyskusji i wystąpienia uczestników, często o polemicznym charakterze, potwierdziły potrzebę jej zorganizowania.

Należy również podkreślić, że przyjęte przez organizatorów cele zostały osiągnięte. Wymiana poglądów na temat wpływu warunków polityczno-militarnych początku XXI wieku na przeobrażenia w teorii sztuki operacyjnej i taktyki wojsk lądowych miała interesujący przebieg. Dążenie do uporządkowania struktury sztuki operacyjnej i taktyki oraz określenie zależności i powiązań pojęciowych między nimi pozwoliło zebrać cenne opinie umożliwiające autorom w dalszym etapie prac badawczych opracowanie spójnej struktury działań operacyjno-taktycznych uwzględniających nowe uwarunkowania. Stanowi to również inspirację do dalszych analiz i refleksji naukowych w obszarze sztuki operacyjnej i taktyki.

Zamówienia
na publikacje Akademii Obrony Narodowej
można składać telefonicznie lub pisemnie na adres:

Księgarnia AON
al. gen. A. Chruściela 103, bl. 40
00-910 Warszawa
tel./fax 022 681 46 08
e-mail: ksiegarnia.akademicka@aon.edu.pl

Wykaz publikacji znajduje się na stronie internetowej
księgarni akademickiej

www.biblioteka.aon.edu.pl

ISBN 978-83-89423-94-8